

038 - 466 15 70

info@triqs.nl

www.triqs.nl

**De CoVeNaS-enquête onder ouders en kinderen die met
ouderverstoting te maken hebben**

Kind In Zicht (deel 1)

Onderzoek in opdracht van het Expertteam

ouderverstoting / complexe omgangsproblematiek

Datum 30 november 2020

Versie 1.0.0

*Bonsel G.J., Öztürk S.A., Weynschenk A.
Zwolle: TRIQS B.V., 2020.*

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Triqs. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, evenals opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Triqs. Triqs aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

1. Inhoudsopgave

1. INHOUDSOPGAVE	3
2. VOORWOORD EN LEESWIJZER	5
3. OPDRACHT	9
4. ACHTERGROND	13
4.1 ALGEMEEN	13
4.2 TERMINOLOGIE	13
5. METHODEN VAN ONDERZOEK	17
5.1 VRAGENLIJSTENONTWIKKELING	17
5.1.1 <i>Uitgangspunten</i>	17
5.1.2 <i>Module opbouw CoVeNAS®</i>	20
5.1.3 <i>Kwaliteit van de vragenlijst</i>	22
5.2 DEELNEMERS – ERVARINGSDESKUNDIGEN.....	22
5.3 DATA-VERZAMELING	23
5.4 DATAVERWERKING OPEN VRAGEN	23
5.5 ANALYSE OPZET.....	24
5.6 BEOOGDE RESULTATEN	25
6.1. ACHTERGRONDINFORMATIE OUDERS EN HUN KINDEREN	26
6.1.1 <i>Wie deden mee – ouders</i>	26
6.1.2 <i>Kinderen van de ouders die meededen</i>	32
6.2. ONTSTAAN CONTACTVERLIES.....	33
6.2.1 <i>Duur tot start contactverlies</i>	33
6.2.2 <i>Ontwikkeling contact kwaliteit kinderen</i>	34
6.2.3 <i>Belastende situaties</i>	35
6.2.4 <i>Overige belastende ervaringen: aanvullende opmerkingen</i>	38
6.3 GEVRAAGDE EN ONTVANGEN HULP	39
6.3.1 <i>Gevraagde hulp nog voor de scheiding (alle ouders)</i>	40
6.3.2 <i>Gevraagde hulp tijdens de scheiding (alleen ouders met contactverlies): hulpzoek-profiel</i>	43
6.3.3 <i>Gevraagde hulp tijdens contactverlies (alleen ouders met contactverlies)</i>	49
6.4 GEVOLGEN VAN CONTACTVERLIES VOOR HET KIND VOLGENS (ALLE) OUDERS	56
6.5 KANSEN EN MOGELIJKHEDEN TOT VERBETERING	59
6.5.1 <i>Wat had beter gekund in het eigen netwerk (alleen ouders met contactverlies)</i>	60
6.5.2 <i>Wat had beter gekund in de professionele hulp (alleen ouders met contactverlies)</i>	62
6.5.3 <i>Fundamentele uitgangspunten bij elke scheiding (alle ouders)</i>	65
6.5.4 <i>In welke oplossingen moeten we het zoeken (separaat voor contact verliezende ouders en contact houdende ouders)</i>	70
6.6 CONTACTHERSTEL.....	72
7. RESULTATEN BIJ KINDEREN DIE CONTACTVERLIES ONDERVONDEN	73
7.1 INLEIDING	73
7.2 AANVULLENDE INFORMATIE METHODEN VAN ONDERZOEK	73
7.3 RESULTATEN.....	75
7.3.1 <i>Wie deden mee – kinderen</i>	75
7.3.2 <i>Scheidingsomstandigheden</i>	77
7.3.3 <i>Start contactverlies</i>	79
7.3.4 <i>Belastende situaties</i>	81
<i>Volgens figuur 24 en 25 zijn de vijf meest belastende omstandigheden (minimaal bij 2/3) na de scheiding:</i>	81
7.3.5 <i>Gevraagde hulp tijdens contactverlies</i>	84
7.3.6 <i>Gevolgen van contactverlies voor het kind, volgens het kind zelf</i>	87
7.3.7 <i>Gevolgen van contactverlies voor de ouders, volgens het kind</i>	90
7.3.8 <i>Late gevolgen van contactverlies voor het kind, volgens het kind</i>	91
7.3.9 <i>Kansen en mogelijkheden tot verbetering</i>	91
8. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN OUDER VRAGENLIJST	95

8.1 HET ONDERZOEK, DE HOOFDVRAAG, DE DEELNEMERS, DE VRAGENLIJST	95
8.2 RESULTATEN - OUDERS, KINDEREN, SCHEIDING, EN BELASTENDE OMSTANDIGHEDEN.....	97
8.3 WAT WAREN DE OUDER-ERVARINGEN MET HULPVERLENING TOT NU TOE	99
8.4 OPLOSSINGSRICHTINGEN VOLGENS ERVARINGSDESKUNDIGEN	102
8.5. CONTACTHERSTEL.....	102
8.6 HET KIND-PERSPECTIEF	103
8.7 RODE LIJN OPLOSSINGSMOGELIJKHEDEN	106
8.8 BEPERKINGEN	107
BIJLAGE: VRAGENLIJST OUDER	109

2. Voorwoord en leeswijzer

Voor u ligt een zo compleet mogelijke rapportage van een enquête-onderzoek dat in de periode maart 2020 - juni 2020 in 2 rondes heeft plaatsgevonden onder personen - ouders, kinderen - die zelf met het verschijnsel 'ouderverstoting' te maken hebben of hebben gehad.

Dat onderzoek heeft plaatsgevonden ten behoeve van een zogeheten Expertteam Ouderverstoting onder leiding van mr. C.A.R.M van Leuven, ingesteld door de minister van Veiligheid & Justitie. Deze groep van deskundigen (maar tegelijk ook professioneel dan wel institutioneel belanghebbenden) diende de minister te informeren over wat in de ogen van 'ervaringsdeskundigen' speelde aan problematiek rond 'ouderverstoting', en over mogelijke oplossingen voor problemen die door deze ervaringsdeskundigen in voorgaande jaren nadrukkelijk naar voren waren gebracht. De Tweede Kamer had via een motie om deze informatie gevraagd.

Er vinden diverse activiteiten plaats rond verbeteren van het proces van scheiden van personen na een partnerrelatie, zoals het huwelijk: 'Scheiden zonder schade'. In opdracht van de ministeries van Veiligheid & Justitie en VWS, en in partnerschap met de VNG is dat omvangrijke project tot stand gekomen waarvoor naar de website <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/scheiden/ouderschap-en-scheiding> wordt verwezen.

Een onderkend aspect van de 'schade' is de ernstig verstoorde relatie tussen één ouder en het kind, tot en met volledig en blijvend contactverlies. Dat wordt wel aangeduid met 'ouderverstoting', zonder op de details hiervan in te gaan. De ervaringsdeskundigen, in het bijzonder vaders (dat is de groep gescheidenen die de grote meerderheid in Nederland vormt, die contact met het kind verliezen) zochten via het parlement aanpak van dit probleem. Met name omdat naar hun oordeel Nederlandse systeem van hulp, zorg en rechtspraak rond scheiding en kindbescherming slecht functioneert e in belangrijke mate aan ouderverstoting bijdraagt. Scherp gezegd: zij zijn geen onderdeel van de oplossing maar van het probleem.

De voorzitter van het Expertteam heeft na initiële werkzaamheden van het Expertteam, Triqs B.V. benaderd om te ondersteunen bij de raadpleging van deze ervaringsdeskundigen. Triqs gaf de wetenschappelijke leiding in handen van ondergetekende. Uiteindelijk zijn 3 onderscheiden activiteiten uitgevoerd die elk in een document zijn verslagen: 1. een enquête-onderzoek onder ouders en kinderen die met ouderverstoting zijn geconfronteerd (de 'ervaringsdeskundigen'), 2. een focusgroeponderzoek onder degenen die de enquête hadden beantwoord en 3. een belangengroepconsultatie. De documenten zijn afzonderlijk verkrijgbaar, maar vormen een geheel.

Enquête en focusgroepen waren in elkaars verlengde ontworpen. Ze voldeden voorts aan de formele vormeisen van onafhankelijk onderzoek naar feiten. De belangengroepconsultatie daarentegen was een gestructureerde discussie tussen een 6-tal delegaties van ervaringsdeskundigen en het Expertteam van dilemma's en hete hangijzers, waarbij de agenda deels was bepaald door uit het onderzoek gebleken hete hangijzers (geselecteerd door het Expertteam, aangeduid met 'kruispuntvragen') en door deze delegaties zelf, o.a. op basis van de prioriteiten van hun organisatie. Het had het karakter van een gestructureerde raadpleging-plus-meningsuitwisseling. Steeds was de uitvoering in handen van de auteurs van het voorliggende rapport.

De onderzoekers stellen er prijs op te vermelden dat ze in dialoog met het Expertteam en ervaringsdeskundigen hebben gewerkt, maar in wetenschappelijke onafhankelijkheid hun werk hebben kunnen doen. Het krachtenveld was soms sterk, een bijzonder woord van dank gaat uit naar de voorzitter van het Expertteam die vanaf het begin ons het vertrouwen gaf, ook wanneer bevindingen bepaald ongemakkelijke uitkomsten opleverden voor wie dan ook. De ervaringsdeskundigen verdienen van alle betrokkenen de grootste lof: zij hebben met een vooraf voor onmogelijk gehouden eerlijkheid uitgebreid antwoord gegeven op soms verreikende vragen, zelfs over hun eigen aandeel in de misère die met ouderverstoting wordt aangeduid. Je bent en blijft als onderzoeker een ongenode gast, een vreemde in een intiem zeer persoonlijk conflict. We hopen met onderzoek en vragen hun kwetsbare opstelling niet te hebben beschaamd.

De gegevens zoals hier gepresenteerd zijn van respondenten die voor hun ondervraging toestemming gaven (in een apart proces los van de onderzoekers!) en die expliciet toestemden in wetenschappelijke verwerking tot een rapport als dit. Velen hebben ook nog later bij de focusgroepbijeenkomsten gehoord wat er uitkwam en waardevol commentaar geleverd. Als onderzoeker hadden we vaak zo'n sterk gevoel dat 'informed consent' ook echt informed was. Op een later moment zal ook wetenschappelijke rapportage worden nagestreefd.

We hebben voor de reeks gekozen voor de titel 'Kind In Zicht'. Allereerst om - indachtig het doel van 'Scheiden zonder Schade' - de nadruk te leggen op wezenlijke aandacht voor het kind, voor het kind van de rekening. Ze zijn kinderen van de rekening, daar onderlinge verhoudingen meestal ook verstoord raken als er sprake is van ouderverstoting; in plaats van dat zij steun aan elkaar hebben, worden ze getrokken in en betrokken bij het conflict van de ouders. We voelen sympathie voor de gedachte dat het succes van 'Scheiden zonder Schade' toch allereerst aan geluk en toekomst van de kinderen moet worden afgelezen. Een tweede reden was dat we ook in onze opdrachtverhouding tot het Expertteam vast hebben willen houden aan het ervaringsdeskundigenperspectief, en dat was voor het kind het moeilijkste.

Maar de derde reden om juist deze titel te kiezen is de bijzondere bevinding die in dit onderzoek is gedaan. Het onderzoeksteam mocht - vooral via bemiddeling van Villa Pinedo - tientallen ooit-kinderen benaderen, nu jongvolwassenen, die zelf het contact met een ouder hadden verloren, soms altemeer met beide ouders. De antwoorden die zij gaven maakten duidelijk dat 'we', de volwassenen - gefocust op de gescheiden ouders - er op onderdelen naast zitten of de verkeerde accenten geven. De focus van 'ons' is op veiligheid maar dat is bij ouderverstoting niet vaak een relevante factor, zelfs als er (niet vaak!) een vorm van huiselijk geweld is.

'Wij' sluiten school min of meer buiten het proces rond ouderverstoting vanwege een volwassenen-idee dat het veiliger is als op school niet over scheiden en dergelijke problemen/ouderconflicten wordt gesproken, en als niet actief wordt gesignaleerd, of ouders worden aangesproken. In de ogen van kinderen is het tegenovergestelde het geval. We kunnen daarbij vaststellen dat kinderen doorgaans een rotsvast vertrouwen hebben in school.

Maar misschien was het meest opvallende dat deze kinderen aangaven dat het hele idee niet klopt dat een kind als het zijn ouder langdurig afwijst, die ouder nooit meer wil zien. Ook als verbaal iets anders wordt gezegd. We dachten misschien een bijzondere groep kinderen getroffen te hebben, die door Villa Pinedo zichzelf enigszins had teruggevonden, maar hun achtergrond verhalen - die we kunnen vergelijken - waren standaard, niet anders dan anders. Zij snakten meestal - ook na 15 jaar - naar herstel van een vorm van contact met de verloren ouder. Dat deden ze zonder te onderschatten wat daarvoor komt kijken. Toen in de focusgroepbijeenkomsten dit naar voren werd gebracht, bevestigden de jongvolwassenen in de 'kind'-

groep dat wij dat goed gelezen hadden in hun antwoorden, maar bij de ouders was er een mengeling van ongelooft, en bij sommigen ook berusting: toch nu niet weer proberen. En ook experts hadden dit niet zo verwacht al, zijn er die vanuit theoretische overwegingen veronderstellen dat een vorm van gehechtheid - als die er ooit was - nooit weggaat. 'Doe hier iets mee' was het pleidooi van deze jongvolwassenen.

Zij waren en zijn het kind van de rekening, maar ook het kind van de hoop. Vandaar de titel.

Als onderzoekers hebben we zonder oordeel en vooroordeel gewerkt en er bewust van afgezien scherpe kantjes eraf te halen. We wilden niet op voorhand polderen met de informatie - dat was ook het laatste wat de ervaringsdeskundigen zelf wilden aangezien ze bij eerdere gelegenheden van 'gehoord' worden, zichzelf niet of slecht terugvonden in de stukken.

Wel hebben we ons veel moeite getroost herkenbaarheid 'in persoon' te minimaliseren. Bij tabellen is dat minder moeilijk dan bij kwalitatieve ervaringsinformatie of voorbeeldsituaties. Sommige ervaringen vertellen in niet-anonieme vorm een indringend verhaal; dat boven water krijgen was o.a. de bedoeling van de opdracht. Maar persoonlijke levenssfeer van ieder is belangrijk dan het retorisch effect - zelfs als respondenten geen bezwaar maken tegen herkenbaarheid. Steeds is daarom bij de voorbeelden enige verandering aangebracht, en ook zijn enkele stukjes informatie, m.n. open vraag informatie in deze rapportage niet getoond.

Tenslotte een leeswijzer.

In hoofdstuk 3 beschrijven we de opdracht tot dit enquête onderzoek.

Hoofdstuk 4 beschrijft een korte achtergrond van 'ouderverstoting' voor zover dat voor een niet-expert geïnteresseerde lezer nodig is. Eigenlijk is vooral belangrijk hoe we tot een keuze van termen zijn gekomen, termen die in de enquête staan. Hierover bestaan bij deskundigen, maar ook bij ervaringsdeskundigen stellige opvattingen, met verschillen van mening *niet* langs de lijn leek/expert.

In hoofdstuk 5 staan de gehanteerde methoden beschreven. Er was sprake van een grote tijdsdruk en een bescheiden budget voor empirisch onderzoek, onze keuzes staan verantwoord.

Hoofdstukken 6 en 7 beschrijven, los van elkaar, maar wel parallel in opzet, de resultaten van de enquête (CoVeNaS) onder ouders, en die onder kinderen. Die hoofdstukken zijn ook afzonderlijk te lezen, maar we hebben wel af en toe vergelijkbare vragen met elkaar geconfronteerd. Bedenk dat in geen enkel geval de ouders de ouder zijn van de kinderen in de enquête. Verder hebben we ervan afgezien hier commentaren te verwerken die naderhand nog tijdens de focusgroepbijeenkomsten zijn gemaakt, waar een groot deel van de enquête respondenten bij aanwezig was. Hier kunnen we melden dat zij zich volledig konden vinden in de representatie van hun ervaring door de enquête, behalve dan dat het persoonlijke element natuurlijk wel af en toe ontbrak.

Hoofdstuk 8 geeft conclusies en aanbevelingen van de enquêteresultaten en besluit met een rode lijn van de oplossingen zoals aangereikt.

We streefden naar transparante verslaglegging en een rapport dat ook voor de ervaringsdeskundigen leesbaar zou zijn. De belangstellende lezer kan reageren: reactie_ovs@triqs.nl. Doe dit respectvol, zoals ook dit rapport zich naar alle betrokkenen probeert respectvol op te stellen. Als mogelijk, zullen we kort reageren. Stelt u zich ook op de hoogte van de overige ontwikkelingen rond 'Scheiden zonder Schade'. Dit rapport is maar een schakeltje in het geheel. Als u naar ons verwijst, citeer het rapport als: *Kind In Zicht*

(deel 1) - de CoVeNaS-enquête onder ouders en kinderen die met ouderverstoting te maken hebben, Bonsel G.J., Öztürk S.A., Weynschenk A. Zwolle: TRIQS B.V., 2020. Haal geciteerde informatie niet uit de context waaronder ze ter beschikking werd gesteld. En last but not least: op de enquête berust copyright, vooral om misbruik en ongeautoriseerde veranderingen tegen te gaan. Overweegt u gebruik, neem contact op met Triqs. Aan researchgebruik zal cf. voorwaarden die onder onderzoekers gebruikelijk zijn, doorgaans medewerking worden verleend.

Zwolle, 20 november 2020, em prof dr. Gouke J. Bonsel, namens het onderzoeksteam

3. Opdracht

Op 1 juli 2019 stelde minister S. Dekker een Expertteam OVS (ouderverstoting) in, met als voorzitter mr. C.A.R.M van Leuven. Dit team moet een jaar later (zomer 2020) 'oplossingen presenteren die het fenomeen van ouderverstoting moeten tegengaan'.

In de werkwijze van het Expertteam was raadpleging van ervaringsdeskundigen (ED) opgenomen. In dit verband zijn dat: vader, moeder, kind uit een gezin waar ouderverstoting plaatsvond. Bij ED kan het zowel gaan om iemand die het contactverlies heeft of juist behoudt. Het zijn nadrukkelijk niet: professionals. De raadpleging van deskundigen gaat primair over oplossingen: bestaande oplossingen die beter kunnen, en nieuwe die het Expertteam zou kunnen overwegen. De reikwijdte van de oplossingen was niet beperkt, temeer daar bekend was dat ervaringsdeskundigen ook verbeteringen in benadering en organisatie van rechtspraak en hulporganisatie bepleitten.

Opdrachtverlening

Aanvankelijk was een ander onderzoeksbureau in beeld. Begin februari 2020 werd bureau Triqs benaderd voor een zeer snel proces, gezien reeds gemaakte afspraken over de tijdlijn. 5 februari 2020 was er een vergadering tussen Expertteam en vertegenwoordigers van Triqs voor een eerste afstemming van wensen, mogelijkheden en rollen; overeenstemming ontstond over de grote lijn: een vragenlijst afnemen onder ervaringsdeskundigen gevolgd door focusgroeponderzoek, waarvoor antwoorden van vragenlijst de input zouden vormen.

Algemene opzet enquête (eerste ronde); ouder-versie en kind-versie

De vragenlijst, werd vanaf nul opgebouwd. In zeer korte tijd, via intensief overleg tussen de voorzitter van het Expertteam en de directeur van Triqs. Via schriftelijke rondes werden de topics van de vragenlijst aangewezen en enkele belangrijke beslissingen rond perspectief en manier van vragen genomen. Het Expertteam accordeerde de visie van Triqs op de insteek van de vragenlijst. Die insteek kan je omschrijven als een descriptieve, niet-normatieve multidisciplinaire methode; er wordt zoveel mogelijk informatie gehaald uit feitelijke beschrijvingen; meningen en opinies worden ook gevraagd, maar bewust apart vermeld.

Dit had de volgende consequenties voor het onderzoek. Allereerst is het onderzoek neutraal-kritisch, van niets wordt in vragen aan ervaringsdeskundigen aangenomen dat het gewenst of ongewenst, normaal of abnormaal is. De gebruikte terminologie is ook zo neutraal mogelijk in termen 'dader' 'schuld' en 'verwijtbaarheid'. Niet voor niets kon de enquête zowel aan contactverliezende en contacthoudende ouders worden gestuurd. We spreken daarom over contactverlies in plaats van ouderverstoting. Om aan ervaringen recht te doen gebruiken we een combinatie van zakelijke en emotionele vragen, en combineren we een kwantitatieve en kwalitatieve vraagstelling. Voor de kwantitatieve vragen is voornamelijk gebruik gemaakt van gesloten vragen. De kwalitatieve vragen zijn voornamelijk in de vorm van open vragen gesteld. Een belangrijke beslissing was de keuze van respondentgroepen: de wens van het Expertteam was ouders én kinderen (maar niet die van de ouders), en zowel ouders die het contact verloren maar ook die het contact hielden. Terwijl de enquête (naam: CoVeNaS) gelijkelijk bij ouders met en zonder contactverlies kon worden gebruikt, was voor de kinderen een aparte aangepaste versie nodig. Deze vragenlijst is opgesteld vanuit het kind-perspectief.

De werving van deelnemers op de gewenste korte termijn verliep, ook i.v.m. privacy, via het ministerie en het Expertteam. In de eerste fase van het enquête onderzoek deden 54 volwassenen mee, waarvan 3/4

ouders met contactverlies en 1/4 ouders die het contact juist hielden. Die laatsten zijn moeilijker te vinden/benaderen. Voorts waren er 24 kinderen, inmiddels bijna allemaal jong volwassenen.

Focusgroep onderzoek met enquête respondenten uit eerste ronde als deelnemer

Het bleek goed mogelijk op basis van de enquête een focusgroep onderzoek te organiseren, waarvan de deelnemers - zoals ook beloofd was in de enquête - zouden bestaan uit respondenten. Dat bood een unieke mogelijkheid allerlei cijfermatige indrukken te verifiëren, en bovendien dieper in te gaan op vermoedens die naar aanleiding van de vragen waren ontstaan. Ook de respondenten zelf hadden vaak in de open vragen laten blijken dat er meer te zeggen viel. Uiteindelijk hebben 40 respondenten, volwassenen (5 groepen) en kinderen (1 groep) meegedaan aan de focusgroep (begin juni 2020). De resultaten zijn in een apart document weergegeven.

Overwegingen tot uitvoeren van een 2e wervingsronde ('wave') met de ouderenquête

De eerste ronde ('wave') van de enquête en de focusgroepresultaten leverden weliswaar overwegend duidelijke resultaten op, maar vanwege verschillende bevindingen, was uitbreiding van het aantal respondenten gewenst (om 'generaliseerbaarheid' te vergroten).

Het absolute aantal (54 volwassenen) leek te klein om er sommige belangrijke feitelijke conclusies of beleidsveranderingen op te baseren. Allereerst al het aantal moeders dat met verstoting te maken kreeg: dat is minder dan ¼ van het aantal vaders. Tijdens de consultatie van experts (veel later, in oktober 2020), kwam overigens boven water dat in de VS er niet of nauwelijks verschil is tussen de kans op OVS bij moeders, en die bij vaders. De Nederlandse oververtegenwoordiging van vaders zou mogelijk een gevolg kunnen zijn van de asymmetrie in de omgangsregeling in Nederland waarbij in conflictsituaties in meerderheid aan moeders de ouderlijke zorg wordt toegewezen.

Naast het te kleine absolute aantal respondenten speelde dat sommige subgroepen oververtegenwoordigd leken in de eerste ronde: hoogopgeleid, blank, sociaaleconomisch midden en hoog niveau, wonend in Randstad. Mogelijk ook situaties met ouderverstoting op zeer jonge leeftijd van het kind. Er zijn helaas nauwelijks systematische gegevens beschikbaar over scheiding, en juridisch en feitelijk ouderschap, en al helemaal niet real time (BSN gefundeerd). Daardoor weten we niet zeker of de sociaal demografische vertekening meer iets zegt over scheidingen in het algemeen (dus dan is het geen probleem) dan wel over de groep met ouderverstoting binnen de gescheiden groep.

Er ontbraken sowieso bepaalde groepen: vechtscheidingen vanuit een niet-juridische partner situatie, dus zonder rechter, maar wel met kindbescherming; scheidingen waarbij het goed ging ondanks slechte startpositie; scheidingen en kindsituaties binnen etnische groepen. Deze groepen ontbraken vooral als gevolg van de uiterst korte termijn waarop in de eerste ronde gegevens moesten worden verzameld, met een zorgvuldig privacy protocol waaraan geen enkele concessie is gedaan. Het is wel opvallend dat over een zo groot maatschappelijk probleem vrijwel niets in numerieke zin bekend is, niet door middel van registraties en niet door middel van epidemiologisch onderzoek. Eigenlijk is er voor zover bekend maar 1 dergelijk onderzoek (OKiN, zie Kalmijn et al 2018), maar dat bevat vrijwel geen informatie voor de vraagstellingen rond ouderverstoting.

Opdracht tot 2e wervingsronde met de ouderenquête

Na overleg tussen opdrachtgever en Triqs, en gegeven verschillende beperkingen waarvan de vindbaarheid van bepaalde groepen met beperkte tijd en middelen de grootste was, is na de focusgroepbijeenkomsten,

besloten de open werving zoals die gehanteerd was in de eerste ronde, nogmaals toe te passen voor de ouderenquête. Er was geen mogelijkheid tot selectieve benadering van hierboven geschetste minder vertegenwoordigde groepen. Er werd vanuit gegaan dat een aantal van meer dan 100 'ouder'-respondenten al veel algemene zekerheid zou toevoegen. Er was geen gelegenheid tot een aparte 2e ronde voor de groep jongvolwassenen voor de CoVeNaS 'kind' versie.

Kleine wijzigingen in de ouderenquête (CoVeNaS A), 2e wervingsronde

Kleine inhoudelijke verbeterpunten op een aantal vragen voor de CoVeNaS, en de beslissing om het aantal open vragen terug te brengen om de informatieverwerking haalbaar te houden. De inmiddels gehouden focusgroepbijeenkomsten leverden ook een enkele bijstelling op en er ontstond de wens om ervaringsdeskundigen ('ouders') de mening te vragen rond 10 stellingen. Die stellingen vertegenwoordigden dilemma's die naar voren waren gekomen. Netto is meer dan 95% van de CoVeNaS vragenlijst voor 'ouders' in eerste en tweede ronde gelijk. Door een grote inspanning van het Ministerie V&J, in samenwerking met haar netwerk en het Expertteam, is via de tweede ronde uiteindelijk een nog veel groter aantal deelnemers bereikt. De vooraf afgesproken strikte scheiding van werving en enquêtering verhindert dat wij hier de personen en organisaties in naam kunnen bedanken.

Rapportage in relatie tot opdracht

Omdat de ouderenquête in ronde 1 en 2 sterk op elkaar leek, en ook de eerste- en tweede ronde respondenten op elkaar leken, is de rapportage daarvan gecombineerd (hoofdstuk 6). Separaat daarvan zijn de resultaten van de 'kind' enquête beschreven (hoofdstuk 7). Kijkend naar de opdracht geeft de enquête - binnen de grenzen van de omvang - antwoord op de vraag naar de ervaringen van directe belanghebbenden bij het proces van ouder-verstoting, of, zoals het hier genoemd wordt 'contactverlies'. De al grote waarde van deze informatie - soortgelijke informatie is voor zover wij weten nog nooit verzameld - is nog vergroot door het focusgroeponderzoek. Dat kan in vervolg op deze rapportage worden gelezen (deel 2).

4. Achtergrond

4.1 Algemeen

Een duurzame relatie wordt relatief vaak beëindigd. Duurzaam uit zich onder meer in 3 kernelementen: juridische stappen bij het begin (partnerschap, trouwen), onder 1 dak wonen in een gemeenschappelijk verblijf (gemeenschappelijke huishouding), en samen kinderen krijgen en daar als ouders samen voor zorgen. Vroeger vielen die kenmerken goeddeels samen, nu niet meer. Daardoor heeft het woord scheiding 2 verschillende betekenissen gekregen: 'beëindigen van de juridische huwelijkse staat', en 'relatiebreuk'. Nederland kent veel duurzame relaties zonder huwelijk; en er zijn ook tal van relatiebreuken bij juridisch getrouwde stellen, waarbij de juridische staat gehandhaafd blijft - meestal om economische of praktische redenen. Niet uit iedere relatie volgen kinderen, maar als er kinderen komen (gekenmerkt door aangeven bij de burgerlijke stand) dan heeft dat geen formele gevolgen voor de onderlinge juridische relatie. Wel is die onderlinge relatie op het moment van aangeven van belang voor het kind.

Een andere maatschappelijke verandering is dat vader en moeder niet altijd meer van verschillend geslacht zijn, en dat zij ook niet altijd de biologische ouders zijn en dat dat maatschappelijk wordt erkend.

Het is niet makkelijk eenduidige cijfers over relaties te maken zelfs als je alles zou weten, door de genoemde 3 'onafhankelijke' kernelementen. Daardoor is het niet makkelijk cijfers te maken over *relatiebreuken*, en de gevolgen daarvan voor ouderschap van eventuele kinderen (hier komen we later op terug bij de vragenlijst opzet).

Een relatief beperkt (vaak wordt gezegd ca 15%), maar in absolute zin groot aantal relatiebreuken verloopt gecompliceerd. De breuk heeft invloed op allerlei terreinen, en op elk van deze terreinen kan het zijn dat ex-partners er niet uitkomen. Bij complexe relatiebreuken van partners met kinderen, komen problemen met de kinderen vaak voor, en niet alleen de ouders maar ook de kinderen ervaren daarvan nadelen. In hun persoonlijke en sociale ontwikkeling, en in relatie naar beide ouders.

Er is weinig systematische informatie over scheiden in Nederland, vechtscheidingen en ouderverstoting: vaak wordt gerefereerd aan een TNS-NIPO (thans Kantar) enquête die in 2014-2015 werd gehouden. Dit zijn gegevens verworven bij mediators en advocaten maar het rapport is niet openbaar. De jeugdzorg (wat bestaat uit jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugd-ggz) heeft een sleutelrol bij deze problemen Kinderombudsman (naar schatting bij 70% betrokken) maar zij heeft geen telgegevens over haar activiteiten; het landelijke rapport "Kind in Tel" heeft geen ingang voor deze informatie, en de rapportage van de (met info vanuit kinderen) heeft geen numerieke informatie.

De grootste ons bekende, openbare studie is die van Kalmijn c.s. (A Multi-Actor Study of Adult Children and Their Parents in Complex Families: Design and Content of the OKiN Survey, Eur Soc Review 2018;34:452 e.v.). Maar die verschaft niet veel inhoudelijke informatie bij de numerieke cijfers over verschillende gezinsvormen.

4.2 Terminologie

Het is belangrijk voor het vervolg om een paar keuzes te maken rond de termen. Al deze keuzes zijn uiteindelijk arbitrair, maar wel gemotiveerd.

Het perspectief is a. pragmatisch, b. moreel neutraal, c. bruikbaar vanuit alle perspectieven; het rapport van

bv. . de Kinderombudsman is geheel opgesteld vanuit het gezichtspunt van het kind: dat is niet goed of slecht, maar soms wat anders. In ons geval had het Expertteam op voorhand de opdracht gegeven om diverse betrokkenen (contactverliezers en -behouders, ouders en kinderen) te benaderen. Dan is perspectief neutraliteit noodzakelijk. Tegelijk ook een uitdaging, omdat veel respondenten een enquête verwachten vanuit hun positie. Diverse respondenten klagen in het begin van de enquête (in de open tekstvelden) over deze neutraliteit, maar gelukkig lijken zij alle al doende overtuigd van de waarde van een neutraal 'zorgvuldig luisterend oor', de intentie van deze vragenlijst. We proberen dus met zo min mogelijk waardeoordeel, en in gewoon Nederlands de belangrijkste zaken/kwesties aan te duiden.

Scheiding. Vanwege de naamgeving van het Expertteam en de onderzoeksopdracht wordt hierna de term 'scheiding' gebruikt als equivalent voor een 'breuk in een duurzame relatie', ongeacht de juridische status. Als het om ouderverstoting en contactverlies met het kind gaat, wordt als regel het moment dat 2 huishoudens op 2 adressen ontstaan als scheidingsmoment genomen, ook al is het incidenteel complexer. Vanuit het kind gezien is het in 2 woningen gaan wonen bepalender dan de juridische status, de start van de alimentatie, of het ophouden van intieme betrekkingen tussen de ouders.

Partners. Dat zijn de 2 deelnemers in de relatie. Ex-partners: wat rest na een scheiding.

Ouders. Dat zijn 2 personen die een kind als eigen kind verzorgen/verzorgd hebben. Als regel is dat kind het biologisch eigen kind van tenminste 1 van de 2 personen. In de situatie zonder scheiding zijn de ouders ook partners.

Samengesteld gezin. Dat zijn 2 samenwonende partners, met 2 of meer kinderen voortkomend uit meer dan alleen deze relatie.

Vader (M), moeder (V). Vrijwel alle kinderen groeien op in een man/vrouw gezinssituatie, dat verandert niet als de ouders gescheiden zijn. De vragenlijst en dit rapport is niet normatief rond M/M en V/V ouderschap maar hanteert - indien nodig - de termen 'vader' en 'moeder', om de leesbaarheid te behouden. We gaan ervan uit dat vechtscheidingen en ouderverstoting niet meer/minder erg of anders zijn als er sprake is van M/M of V/V ouderschap.

Ouderverstoting, oudervreemding/parental alienation, contactverlies. Het is onmogelijk een sluitende definitie van ouderverstoting te creëren, die alle gebruikers in alle contexten tevreden stelt. Ook voor het Expertteam is het een uitdaging gebleken. Dat ligt aan het feit dat de term in verschillende situaties gebruikt wordt, en dat de ene woordkeuze net wat beter is dan de andere, afhankelijk van wat iemand ermee wil doen. Sommige gebruikers willen een term dat beschrijft, andere een term dat positie kiest. Een positie innemen, een perspectief kiezen, impliciet of expliciet een mechanisme aanwijzen of een schuldige, verantwoordelijkheid definiëren of juridische noodzaak van ingrijpen: er blijken veel perspectieven mogelijk! Er zijn verschillende criteria af te leiden van die perspectieven waarmee je een keuze kan maken voor een term gegeven het doel van gebruik. Daarnaast heb je nog altijd te maken met het taalgevoel van gebruikers. We geven enkele termen met een overweging.

'Ouderverstoting', de term waarmee het Expertteam is ingesteld, wordt door een neutrale lezer vaak begrepen als een actieve daad van het kind, en gehecht aan 1 persoon/kind. Dat is de betekenis nu eenmaal van 'verstoten'. En het heeft de bijbetekenis dat het kind de ouder niet langer als ouder erkent. Maar dat blijkt niet handig als je - zoals in het enquête-onderzoek - probeert vast te stellen waar tussen partijen- de gemeenschappelijke ruimte is voor betere aanpakken dan wel nieuwe aanpakken.

'Oudervervreemding' (voorgesteld als de Engelse vertaling van parental alienation) is voor sommigen een iets betere en neutralere term; het beschrijft meer het eindresultaat van langdurig contactverlies, dan het contactverlies zelf; en verder beperkt het zich tot vervreemding van de ouder. Net als 'ouderverstoting', kan het begrip aan het kind worden gekoppeld, maar ook aan een ouder, blijkens gebruik in documenten.

Je kan je afvragen of je de term als een persoon-begrip moet opvatten (gekoppeld aan ouder of kind) of meer als een relatie-begrip moet zien. In het gewone taalgebruik lijken zowel 'vervreemding' als 'verstoting' begrippen waarbij 1 van de 2 betrokkenen zich vervreemd voelt of verstoten is. Maar eenduidige relatie-beschrijvende begrippen zijn lastiger te vinden, zeker voor gebruik in een vragenlijst.

Als laatste overweging kan je noemen de keuze of je een meer statische of dan wel meer dynamische interpretatie wilt. Als verschijnsel is ouderverstoting dynamisch, maar voor tellen en beslissingen moet je toch een toestand definiëren, die wel of niet aanwezig is.

In het licht van de gebruikswensen van het onderzoek, beschrijvend, zo min mogelijk interpreterend, en dynamisch, is in gesprek met het Expertteam gekozen voor de term 'contactverlies na scheiding'. Korthedshalve wordt dit in de vragenlijst meestal aangeduid met 'contactverlies'. Een descriptieve term zonder iets of iemand aan te wijzen. Uitgangspunt is dat het contactverlies minimaal 1 jaar geduurd heeft, niet per se onomkeerbaar is (zo blijkt), en voor minstens 1 van de 2 betrokkenen ongewenst en onvrijwillig is. De duur van 1 jaar is om afgrenzing en bevraging mogelijk te maken met eenduidigheid voor de respondenten. *NB Het Expertteam hanteert geen (minimale) tijdsduur in de omschrijving.*

Perspectief. Dit document gaat uit van 4 relevante perspectieven als zijnde de meest belangrijke:

- de contactverliezer
- de contacthouder
- het kind dat contact verliest
- de samenleving

Dat laatste perspectief is belangrijk en typisch voor de Nederlandse rechtsstaat. Deze kent een (grote) maatschappelijke, juridisch verankerde verantwoordelijkheid, met name ten aanzien van de kinderen. Weliswaar ligt het primaat bij de ouders, maar de staat kent een eigen verantwoordelijkheid. Dit is bv. in de VS anders vanwege een veel geringere rol van de staat in de samenleving. De eerste artikelen van de Wet op de Jeugdzorg geven een goede schets van dit perspectief. Dit perspectief is leidend voor de opdrachten aan het Expertteam. Dit perspectief speelt een rol in de vragenlijst omdat bijvoorbeeld bij de gevolgen voor het kind expliciet naar enkele kernelementen gevraagd wordt - in de situatie van contactverlies - die in het samenlevingsperspectief voorop staan (Jeugdwet, groei, ontwikkeling, veiligheid). Ook bij oplossingen wordt niet alleen geredeneerd vanuit ouderlijke verantwoordelijkheden ('er samen uitkomen'), maar ook vanuit maatschappelijke verantwoordelijkheid voor een minderjarige. Met dit laatste hebben ouders die contactverlies ondervinden soms moeite, met name als zij twijfelen aan de uitvoeringskwaliteit van die verantwoordelijkheid. Deze perspectiefkeuze is een beperking: dat van de andere kinderen, grootouders, familie, en anderen in het netwerk van het gezin is niet afzonderlijk onderzocht. Het is een praktische beperking. Zeker gezien de resultaten van de enquête was gewenst geweest meer aandacht te geven aan de onderlinge verhoudingen van de kinderen.

CoVeNaS. de vragenlijst ContactVerliesNaScheiding. Dat is de door ons opgestelde vragenlijst, in een versie voor ouders (beide kanten), en een versie voor het kind. De CoVeNaS vragenlijsten zijn niet bedoeld voor invullen door andere stakeholders of deskundigen, maar zijn gericht op vaststellen van ervaringen van de gezinsleden. En vanwege die intentie gaat de vragenlijst uit van de perceptie, de ervaring van de respondent. De opstellers zijn zich ervan bewust dat het ook gaat om relaties (vader-kind, moeder-kind, vader-moeder). Maar een standaard vragenlijst voor zelfbeantwoording kan de ervaring (vader-kind, moeder-kind, vader-moeder) alleen bevragen door een persoon binnen deze relatie te benaderen. Door het gebruik van allerlei technieken wordt geprobeerd de beschrijving en niet de verklaring van allerlei zaken centraal te krijgen. Dat biedt meer zicht op de relaties, en de meeste aanknopingspunten voor het formuleren van oplossingen - de opdracht van het Expertteam.

De vragenlijst CoVeNaS is toegepast in de context van ouders-kind problematiek bij een complexe scheiding. Maar het gaat in 85% van de scheidingen - wordt wel gezegd - goed, of goed genoeg. Daarom is geprobeerd te vermijden dat het een klaag-vragenlijst is. De vragenlijst (licht aangepast) kan ook worden gebruikt om juist goede afloop scheidingen te onderzoeken. Dat was ook een optie, maar tijd en gelegenheid ontbraken hiervoor.

5. Methoden van onderzoek

5.1 Vragenlijstenontwikkeling

5.1.1 Uitgangspunten

Zoals al eerder in hoofdstuk 3 kort is aangegeven, zijn er uiteindelijk 2 vragenlijsten gebruikt, een voor de 'ouder' en een voor het 'kind'. Daarnaast heeft de gegevensverzameling van de 'ouder' in 2 rondes plaatsgevonden, met enkele kleine aanpassingen van de vragenlijst. Hieronder beschrijven we de uitgangspunten van het gehele onderzoek, omdat die verder onveranderd zijn gebleven.

De volgende uitgangspunten waren het meest bepalend:

1. De doorlooptijd (start ontwerp CoVeNaS vragenlijst t/m eerste verzenddag van de eerste ronde) was ongeveer 2 weken. Er was geen tijd voor het gebruikelijke en wenselijke proces, met een aantal ontwerpstappen, met geformaliseerde inspraak en uittesten van varianten; de vragen zijn onder primaire verantwoordelijkheid van een van de auteurs opgesteld met ruime eigen ervaring met dergelijk onderzoek zoals bij enquête-onderzoek van ernstige achterstandsproblemen, psychiatrische en psychosociale problemen, mishandeling, seksueel misbruik en soortgelijke waarden geladen verschijnselen; daarnaast hebben Expertteamleden vanuit de eigen expertise topics en ook suggesties aangereikt. Tenslotte hebben andere medewerkers van Triqs bijgestuurd op inhoud en inpasbaarheid in de digitale omgeving.
2. De vragenlijst moest digitaal zijn, met een optie van papieren afname. Dit heeft veel invloed op maximale complexiteit van de vragenlijst, in het bijzonder de routing (vragen overslaan). De complexiteit van de vragenlijst is bewust laag gehouden.
3. De vragenlijst is alleen beschikbaar gemaakt in de Nederlandse taal; ze kon vanwege de tijdsdruk niet worden vertaald naar andere talen en ook niet worden verfijnd om met verschil in cultuur of religie (Nederland heeft er vele) rekening te houden.
4. Bij de vraagformulering is de woordkeuze zo eenvoudig mogelijk gehouden, met vermijden van professioneel jargon; de grappige situatie deed zich voor dat het taalgebruik van de respondenten (vooral dat van kinderen) in de open vragen meer psychologisch-pedagogisch jargon bevatte dan de gesloten vragen van de vragenlijst als zodanig. Dit komt waarschijnlijk door het fenomeen van protoprofessionalisering: jarenlange omgang met de hulpverlening leidt ertoe dat men in professionele begrippen praat. Het vermijden van professioneel jargon - dat altijd gelinkt is aan een bepaalde professie - heeft als belangrijk doel dat voorkomen wordt om op voorhand een bepaald perspectief in de informatievraag te stoppen. Zo wordt bv. . niet over 'ouderverstoting' gesproken maar over '(duurzaam) contactverlies'.
5. Soms was wel een bewerking nodig van een aangereikte vraag om deze zo te formuleren dat het multidisciplinair nuttig was, en dus niet vanuit 1 professioneel perspectief.
6. De vragenlijst bevatte zowel gesloten als open vragen; de laatste waren in ruime mate vertegenwoordigd op verzoek van het Expertteam. In de tweede ronde onder ouders, is het aantal open vragen verminderd. Dit geldt voor de openvragen waar op grond van de antwoorden uit de eerste ronde een beperkt maar een aantal antwoordopties relevant leek.

7. Gesloten vragen bevatten bovendien vaak een escape-antwoord 'anders, namelijk...' om ruimte te bieden aan de eventuele emotie dat er meer over de vraag te zeggen viel dan de aangeboden antwoorden. Niet sommigen, zoals verwacht, maar vrijwel alle respondenten hebben ruim gebruik gemaakt van de 'anders, namelijk...' optie. Het resultaat van 6. en 7. was dat vrijwel alle teruggestuurde vragenlijsten volledig zijn ingevuld met voor de meeste respondenten alles bijeen, meer dan 1 A4 tekstinformatie. De respondenten hebben meer tijd besteed aan het invullen van de vragenlijst dan van tevoren was begroot.
8. De vragenlijst was consequent descriptief van opzet, dit gelet op ervaringen met dergelijke onderwerpen. Bij elke vraag is nagegaan of deze niet onbedoeld 'partijdig' was. Hiermee verbonden is de beslissing geweest niet door middel van deze vragenlijst enige vorm van 'ware' toedracht te proberen te achterhalen. Het medium is er niet geschikt voor, en voor het uiteindelijk doel is het irrelevant om dat te willen weten. Immers, om te weten wat kansrijke oplossingen zijn, is niet bepalend wat de - zo deze er is - 'waarheid' is, maar wat de startposities van betrokkenen zijn en tot welke acties ze vrijwillig bereid zijn, en hoe ze denken over een meer verplichte inzet. Kijkend naar de antwoorden van de kinderen vele jaren later, vaak weer in contact met beide ouders, dan is er enerzijds wel een soort communis opinio over de 'waarheid', maar die heeft er voor het herstel van contact niet veel toe gedaan.
9. Het perspectief van de vragen is dat van de ervaringsdeskundige, dus uitlokkend-informerend. De gedachte van het Expertteam was dat 1 vragenlijst geschikt zou zijn voor moeders en vaders, voor zowel hen die het contact behielden als verloren, en voor de kinderen. Dat uitgangspunt bleek onhoudbaar. Vanuit het oogpunt van vragenlijst-techniek was het onmogelijk in 1 vragenlijst het ouder en het kind-perspectief tegelijk aan te houden, omdat overkoepelend de gedachte is dat in ieder geval de kindschade van scheidingen moet worden verkleind. Bij de ouders wordt - ook om aan te sluiten bij hun primaire beleving - eerst gevraagd naar de schade voor henzelf, en daarna naar de schade - in hun ogen - voor het kind. Het kind daarentegen wordt (alleen) naar de eigen schade gevraagd, de eigen ervaring, met ook een tijdsperspectief. En niet naar de vermoede schade bij de ouders.
10. Bij sommige vragen is er sprake van *proxy-rapportage*. Dat betekent dat de respondent iets zegt over een andere betrokkene (de ex-partner, het kind). Proxy-rapportage is o.a. toegepast bij vragen naar leeftijd of opleiding van de (andere) gezinsleden.
11. Ook hebben we de kinderen geen informatie gevraagd rond allerlei zaken van het scheidingsproces. De CoVeNaS voor kinderen is een vragenlijst met wel zoveel mogelijk parallellen met de ouderlijst, waarbij het kindperspectief centraal staat. Ook is er aandacht voor de tijd-as. De kinderen van toen zijn nu jong volwassen. Achteraf is dit een gelukkige ingreep gebleken, ook al verdubbelde dat bijna de tijd (ontwikkeling, analyse): juist het vasthouden aan het perspectief van ouder, dan wel kind, heeft blootgelegd dat er fundamentele verschillen bestaan in de perceptie. Dat is soms belangrijk voor het inschatten van kansrijkheid van oplossingen (bv. . rond contactherstel of de inzet van school).
12. Een belangrijke keuze was het hanteren van 3 tijdvakken: 'voor de scheiding', 'rond de scheiding' en 'ten tijde van eerste contactverlies'. Dit is een vergroving, maar wel een noodzakelijke om niet te verzanden in varianten. De respondenten konden alle vragen beantwoorden, en hebben in de open vragen vaak de subtiele net iets andere situatie beschreven zoals die voor hun gold, bijvoorbeeld als er tijdelijk een andere contactrelatie bestaan had, of bij nieuwe gezinssamenstelling.

13. Technisch is gekozen voor vraag-antwoord formats die desgewenst ook kwantificering mogelijk maken en die zich lenen voor psychometrisch vervolgonderzoek naar patronen van negatieve gevolgen. De huidige studie biedt hiervoor geen gelegenheid, maar de antwoorden van de ouders zijn hiervoor waarschijnlijk wel geschikt.
14. Er is gekozen voor een vragenlijst met 'modules', met een weloverwogen volgorde, een verhaallijn met zorgvuldig gekozen positionering van de open vragen. In de tweede ronde van de ouder-vragenlijst is een module weggelaten die gericht was op het focusgroeponderzoek, en is een module toegevoegd met 'stellingen' c.q. dilemma's op grond van de focusgroepbijeenkomsten. De vragenlijst heeft nergens de digitale mogelijkheid toegepast om antwoorden te forceren; elke vraag kon onbeantwoord worden gelaten. Dat was een risico. Het pleit voor de respondenten dat ze - zelfs als in het begin in de eerste open vraag grote twijfels werden geuit - de vragenlijst altijd volledig ingevuld hebben.
15. De vragenlijst is niet nodeloos herleidbaar. Er wordt bijvoorbeeld naar 'hoeveel jaar geleden' gevraagd bij de scheiding, en niet het jaartal, naar 'leeftijd in jaren' en niet de geboortedatum, naar cultureel verschil en niet afzonderlijk naar etnische groep c.q. migrant status.
16. De vragenlijst is qua items volledig nieuw ontworpen. We hadden graag gebruik gemaakt van eventuele geschikte vragen van NPS-NIPO (2014/2015) die een uitgebreid scheidingsonderzoek uitvoerden via mediators en rechters; echter, noch de vragenlijst noch de publicatie was openbaar beschikbaar. In veel gevallen is gebruik gemaakt van sjablonen c.q. vraagformats die passen bij de vraag. Het moeilijkste in een situatie als deze is het correcte tijdspectief te realiseren; bij vragen over het verleden kan het heden - ondanks instructie - 'de overhand hebben'.
17. De vragenlijst is ontworpen voor zelfbeantwoording zonder ondersteuning. Voor meer (interview ondersteuning) was geen tijd en budget. Onze indruk achteraf was, dat bij deze groep respondenten dit goed heeft gewerkt misschien ook omdat, zo bleek, de groep respondenten goed opgeleid was en verbaal geschoold.
18. De vragenlijst was niet aan strakke omvang gebonden en de voorkeur is gegeven aan volledigheid vanuit het perspectief van de ervaringsdeskundige. Een gewone invulling kost vermoedelijk tenminste 30 minuten; de respondenten hebben er met zekerheid veel langer over gedaan door de uitgebreide beantwoording van de open vragen en het gebruik van 'anders, namelijk...!'
19. In de vragenlijst wordt steeds aangegeven of een sectie moeilijk is, of tijd vraagt, en soms wordt toegelicht waarom iets gevraagd wordt. Door een natuurlijke verhaallijn van verleden naar toekomst aan te brengen hoopten we - achteraf gezien met succes - de respondent zonder uitval door de hele vragenlijst heen te loodsen.

5.1.2 Module opbouw CoVeNaS®

Hierna volgt een korte beschrijving van de opbouw van de vragenlijst die de titel CoVeNaS heeft (**C**ontact **V**erlies **N**a **S**cheiding) gevolgd door A (Adults, ouders) of K (Kids, kinderen). De ouder-versie wordt besproken. Voor de goede orde: de ouderenquête vraagt wel naar de positie van de respondent (vader, moeder; degene die contact verloor dan wel behield), maar de vragen die daarna worden gesteld, zijn, ongeacht het antwoord daarop, gelijk. Bij de bespreking van de resultaten van de CoVeNaS bij kinderen in hoofdstuk 7 staan de kleine verschillen met onderstaande ouder-versie precies aangegeven.

Ouders

BLOK A beschrijft via zelfrapportage de achtergrondgegevens van zowel de respondent als de ex-partner.

BLOK B beschrijft de scheidings situatie. De contactkwaliteit met de kinderen (max 3) is kwalitatief gevraagd en de aanwezigheid van belastende en complicerende factoren - belastend voor het ontstaan van contactverlies. We hebben daarnaast nog een aanvullende open vraag gesteld naar dergelijke factoren, waarop 2 aanvullingen kwamen die meer beschreven hoe men tegen de ex-partner aankeek (incompetent, saboterend). Voor het doel van dit onderzoek was niet nodig te vragen naar de precieze juridische uitspraken en kindveiligheid gerichte regels in de situatie van de respondent omdat het onderzoek vooral gericht is op de verbetermogelijkheden. De respondenten gaven sowieso veel details van hun persoonlijke proces door de scheidingsjaren heen; die zijn verder niet gerapporteerd alleen gebruikt voor begrip van de voorstellen.

BLOK C beschrijft zeer uitgebreid de hulp bij de scheiding gedurende 3 tijdvakken: kortgezegd vóór, tijdens en na de scheiding in de aanloop tot contactverlies.

Met opzet is een simpele vaststellende vraagstijl gekozen; de hulppatronen in die 3 perioden en het oordeel of het werkte en de vraag waaraan (nog) behoefte was, leken ons belangrijker dan de verklaring waarom bepaalde personen wel of niet waren betrokken, en waarom verleende zorg niet deugde. Door de positieve vraagformulering wordt zoveel mogelijk 'blaming' vermeden en de respondent in een constructieve houding voor oplossingen gebracht. Waar het uiteindelijk om ging.

De hulp is - zonder de term te gebruiken - opgedeeld in persoonlijke hulp (familie of vrienden) en professionele hulp. De variatie in de laatste is groter dan de eerste dus daar moest worden gegroepeerd. Daarnaast hielden we er rekening mee dat de scheiding tot meer dan 25 jaar geleden kon hebben plaatsgevonden. In die tijd veranderde veel, ook in die tijd was er geen internethulp of contacttelefoon. Van de hulpopties (personen, instanties) is gevraagd of deze zijn geraadpleegd, en op wie ze gericht waren in een semi-kwantitatieve benadering. De onderliggende vraag was of dat bijvoorbeeld verschilde voor, tijdens en na de scheiding. Vervolgens is op meerdere manieren kwalitatief gevraagd of en waar hulp tekort schoot. De antwoorden gingen meer over de hulp die al dan niet gedwongen was gekregen dan over de reden waarom bepaalde hulp niet was ingeroepen.

Na deze vraag (met opzet niet ervóór) volgde een uitgewerkte vraag naar *waarvoor* de persoon precies hulp zou willen hebben gehad dus naar het doel, en niet naar de *uitvoerder* van de hulp. Deze vraag haalde meer boven water dan van tevoren was voorzien. Waren deze vragen in omgekeerde volgorde gesteld dan was,

volgens onze overtuiging, er veel minder geantwoord op de vraag naar doel van de hulp. Daarna volgde de vraag pas van wie meer hulp was verwacht. Ook dit is achteraf een goede beslissing geweest. De vraag naar waarmee men geholpen wil worden koppelen ouders nauwelijks aan wie het zou moeten doen - een opmaat naar de vraag of het hele perspectief van scheidingshulpverlening niet a priori multidisciplinair moet zijn (wat iets anders is dan diverse disciplines met elk een rol en taakuitvoering in de eigen professionele termen). Met semi-kwantitatieve vragen is de effectiviteit van de hulp nagegaan, zorgvuldig onderscheid makend tussen emotionele en instrumentele hulp. In opzet ook geschikt voor kwantificering tot overkoepelende maat van effectiviteit (niet toegepast). Tevens is gevraagd naar hulp buiten het gebruikelijke circuit.

Het is belangrijk om er bij stil te staan dat bij blok C deze uitgebreide hulp-inventarisatie met een mix van perspectieven en vraagtechnieken zowel voor de scheidingssituatie als voor het contactverlies is toegepast. Bij vragen naar effectiviteit van hulp is het standpunt van de respondent gevraagd.

In **BLOK D** worden vervolgens de gevolgen van het contactverlies voor het kind in beeld gebracht. Dit is dus een proxy-vraag. Vergelijkbare vragen worden ook aan het kind zelf gesteld. (In de rapportage wordt - geen primaire studievraag - geen aandacht gegeven aan de vergelijking, maar door de identieke vragen is zoets in principe mogelijk). De vragen gaan enerzijds over de emotionele gevolgen anderzijds over de ontwikkeling van het kind. Voor enkele ouders die het kind nimmer meer zagen of erover hoorden, zijn die niet te beantwoorden, maar dat komt niet vaak voor in ons onderzoek.

In **BLOK E** gaat het om wat beter had gekund wat betreft de aanpak van het contactverlies, onderscheiden naar de familiekring en professionals. Het is een vraag die de respondent ook voor zichzelf en de ex-partner en het kind moet beantwoorden. Dat toont indirect ook waar mogelijk oplossingsruimte is, als deze er is. We hoopten door de systematische opbouw van de enquête wat betreft ieders bijdrage zoveel mogelijk te ontdekken over de oplossingsruimte.

Technisch was niet eenvoudig dat er een groot aantal betrokkenen zijn. En ook is het zo dat een scheidingssituatie en een situatie van contactverlies niet altijd helemaal dezelfde dynamiek hebben (zoals ook blijkt), behalve de niet frequente gevallen waarin het apart wonen min of meer samenvalt met een definitief contactverlies. We maakten onderscheid in mediators, advocaten en rechters. Dat doen respondenten ook. Het was onjuist geweest ze samen te nemen. We voegden daarentegen wel bij elkaar in 1 open vraag de professionals uit de gemeentewereld (kinder- en jeugdbescherming, politie, veilig thuis, wijkteam). Na de eerste ronde bleek het beter hier meer op te splitsen, want het kindbescherming/ Veilig Thuis/ jeugdzorg profiel is anders dan dat van andere instanties. Deze vraag is dus verbeterd. De laatste set vragen over 'hoe beter' ging over een tiental concrete aangrijpingspunten (werkmethodes, disciplinaire coverage, regels), die door het Expertteam als idee waren aangereikt of uit andere bron, en die door ons in relatief eenvoudige taal zijn geformuleerd. Dat bleek een goede aanpak gelet op duidelijke patronen die waren te onderkennen in de antwoorden.

In de 2e ronde van de vragenlijst is aan Blok E een tiental stellingen/dilemma's toegevoegd.

BLOK F legde de respondenten de vraag voor waar de focusgroep aandacht aan moest besteden, en welke onderwerpen liefst moesten worden vermeden. Dit blok verviel in de 2e ronde van de ouderenquête.

5.1.3 Kwaliteit van de vragenlijst

De onderzoekers hadden uiteraard graag een vorm van kwaliteitsonderzoek gedaan, daarvoor was geen ruimte, er was maar 2 weken tijd voor bedenken, opstellen, overleg, programmeren en uitsturen, waarbij na korte tijd ook de noodzaak voor een aparte kind-enquête bleek.

Met de respons en de antwoorden in de hand kan achteraf worden gesteld dat de enquête goed gelukt is. De zeer uitgebreide antwoorden op open vragen laten indirect de mogelijkheid toe op veel gesloten vragen antwoord te geven en dus de vergelijking met het antwoord van de respondent te maken. We zagen daarbij eigenlijk nooit discrepanties. Een enkele keer was er wel sprake van discrepantie maar dat kon gemakkelijk liggen aan het iets andere tijdspectief. Achteraf kan worden gesteld dat in deze bijzondere situatie de nadrukkelijke suggestie van het Expertteam om veel open vragen te stellen, gegeven de wijze waarop dat invulling heeft gekregen, een zeer gelukkig advies was. Ook tijdens de focusgroepbijeenkomsten bleek waardering voor deze opzet.

5.2 Deelnemers – ervaringsdeskundigen

De deelnemers die in aanmerking komen voor dit onderzoek zijn kinderen/ouders die te maken hebben gehad met ouderverstoting. Deze twee doelgroepen moeten aan een aantal criteria voldoen. De inclusiecriteria voor ouders zijn:

- De deelnemer is/was een gescheiden ouder.
- De deelnemer heeft één of meer kinderen betrokken bij ouderverstoting
- Het contactverlies heeft na de scheiding plaatsgevonden.

De criteria voor kinderen zijn:

- De deelnemer heeft/had gescheiden ouders.
- De deelnemer heeft/had te maken gehad met contactverlies van één of beide ouders.
- Het contactverlies heeft vanaf of na de scheiding van de ouders plaatsgevonden; in principe ging het niet om bv. . uitblijven van contact met een nieuwe partner van de ouder.

De deelnemers zijn per mail benaderd (zie onder). De voorzitter van het Expertteam heeft met andere leden van het team en in samenwerking met het ministerie van V&J aan Triqs een maillijst verstrekt, met emailadressen van ouders en kinderen waarvan bij hen bekend was dat zij tot bovenstaande doelgroepen behoorden, en die ermee hadden ingestemd benaderd te worden. Deze personen waren vooraf, buiten het onderzoeksteam om, toestemming gevraagd; alleen positieve instemmers zijn benaderd. Uiteindelijk kreeg Triqs in de eerste ronde 112 valide adressen van ouders en 106 valide adressen van kinderen. In de tweede ronde kreeg Triqs via dezelfde weg 275 nieuwe adressen van ouders.

De globale herkomst van deze personen conform informatie van de voorzitter van het Expertteam en het ministerie is als volgt. Zij zijn benaderd via verschillende netwerken van behandelaars, juridische professionals, en (belangen)groepen. Er is ongetwijfeld enige vertekening ten opzichte van alle ouders en kinderen die met contactverlies te maken hebben. Want niet iedereen vindt de weg naar hulp of advocaat, belangengroep etc. En niet iedereen is bereid deze zeer persoonlijke informatie te verstrekken. Aan de andere kant is duidelijk geworden dat de enquête-respondenten, ook in de ogen van de 'georganiseerde' ervaringsdeskundigen, een relevante steekproef zijn voor het doel van de raadpleging.

5.3 Data-verzameling

De dataverzameling in de eerste ronde verliep in een aantal fasen.

- De ervaringsdeskundigen die het Expertteam op het oog had, hebben eerst van het Expertteam een uitnodiging gekregen of zij mee wilde doen. De mailadressen van degenen die hiermee instemden werden ter beschikking gesteld aan Triqs.
- Na voltooiing van de vragenlijst door het onderzoeksteam is een testversie (intern) uitgetest, daarna is de vragenlijst online uitgezet, eerst die van de 'ouder', later die van de 'kinderen'.
- Dat betekent dat zij die ermee instemden via individuele mail door Triqs werden benaderd.
- Zij ontvingen een digitale uitnodiging met een unieke inlogcode waarmee de genodigde toegang kon krijgen tot de online vragenlijst.
- Na een tijd is er ook een herinnering verstuurd voor wie de vragenlijst nog niet had ingevuld.
- Bij de analyse bleek dat een deel van de respondenten door een foutje in de 'routing' (niet iedereen krijgt iedere vraag te zien, voor de efficiëntie), 1 belangrijke vraag niet had beantwoord. Zij kregen na enkele dagen het verzoek alsnog deze vraag te beantwoorden; vrijwel iedereen beantwoordde dit verzoek, ook enkelen die de vragenlijst als geheel uiteindelijk niet hadden beantwoord.

De 2e ronde dataverzameling onder ouders verliep gelijk aan de eerste.

De kwaliteit van de respons wordt verder niet in detail besproken, maar over het algemeen was deze uitzonderlijk goed, rekening houdend met bijzonder, maar begrijpelijk antwoordgedrag bij de open vragen (paragraaf 5.4). De vragen konden onbeantwoord worden gelaten (geen 'digitale dwang' tot antwoorden) maar dit kwam zelden voor. Op geen enkele plaats zijn antwoorden door de onderzoekers veranderd of aangevuld. De bijzondere situatie van focusgroepbijeenkomsten waarbij een belangrijk deel van de respondenten aanwezig was - waarbij de onderzoekers uiteraard niet wisten welke antwoorden aan welke personen gekoppeld waren, heeft bijgedragen aan de indruk dat de antwoorden valide waren.

5.4 Dataverwerking open vragen

Er zijn in de enquête 2 soorten open antwoorden (teksten) te onderscheiden:

- Antwoorden op een open vraag, b.v. welke hulp heeft u verder nog ingeroepen?
- Antwoorden die volgen als uitwerking van de antwoordoptie 'anders, namelijk...'; in dat geval is de vraag gesloten qua vorm met een beperkt aantal opties, maar iemand kan uitwijken naar 'anders, namelijk...' en zijn/haar antwoord uitwerken. We noemen dit halfopen vragen.

Er waren meer open en halfopen vragen dan gebruikelijk is voor dit type onderzoek. Hierdoor konden respondenten met zekerheid hun ervaring kwijt, zonder de beperkingen van gesloten antwoordcategorieën. Bij de verwerking van die open vraag antwoorden bleek dat de meeste respondenten (veel) meer informatie gaven dan gevraagd. Ook over onderwerpen, die vaak daarvoor al, en soms daarna nog, aan de orde kwamen.

Soms werd op een andere dan de gestelde vraag geantwoord; in die situaties konden we vrijwel altijd het *gevraagde* antwoord elders terugvinden. Dat resulteerde soms in het combineren van antwoorden op respondentniveau.

Voor de rapportage zijn ordeningen gemaakt van de open vraag antwoorden door ze te clusteren. Antwoorden die vaak voor zijn gekomen, zijn gebruikt om te bepalen hoe de clusters eruit komen te zien. Vervolgens zijn gelijke antwoorden bij elkaar gezet. Zo zijn er gesloten antwoorden gevormd uit open vragen (hercodering); die zijn gerapporteerd. Bij indelingstwijfel werd overlegd met drie verschillende medewerkers van Triqs over de indeling van een specifiek antwoord.

Voor de verwerking van de halfopen antwoorden is belangrijk dat vrijwel altijd het antwoord 'anders namelijk...' kon worden ondergebracht bij de aangeboden gesloten opties. Dat is gedaan, al bleven er meestal wel enkele 'echt' anders antwoorden over. Hier gaf de toelichtende tekst veel context informatie, vergelijkbaar met de open vragen. Het waarheidsgetrouw groeperen van de ervaringen was een eis die het onderzoeksteam zichzelf stelde, juist omdat de doelgroep zich niet gehoord voelt. Het was tijdrovend, ook omdat ieder verhaal toch weer anders is, en omdat de manier waarop iemand zich uitdrukt vaak verschilt.

5.5 Analyse opzet

Gelet op de opdracht, de vragenlijsten, en de onderscheiden groepen, is voor de volgende opzet gekozen.

1. Er is ingedeeld in 5 respondent-groepen: personen met contactverlies die het kind verloren (vader, moeder), personen die het contact behielden (vader, moeder), en kinderen. Ouder en kind resultaten worden geheel separaat gerapporteerd.
2. De ouderenquêtes van eerste en tweede ronde zijn bijeengenomen.
3. Omdat het lukte voor alle ouders een algemene vragenlijst te maken, worden waar het kan en relevant is de antwoorden van alle ouder-respondenten getoond.
4. Steeds waar het perspectief van ouders die contactverlies hadden belangrijk is, worden alleen de antwoorden getoond van de ouders met contactverlies. We hebben ook gekeken, hierbinnen, naar vader/moeder c.q. man/vrouw verschillen.
5. De indeling van de gegevens rapportage in hoofdstuk 6 (ouders) en 7 (kind) volgt in grote lijnen de vragenlijst die de vragen indeelt in blok A t/m F. Hoofdstuk 8 beschrijft hoofdlijnen van de bevindingen van hoofdstuk 6 en 7.
6. Behalve contrasteren van verschillende respondentgroepen naar verlies ja/nee en naar vader/moeder, worden geen andere contrasten getoond. Ook worden geen statistische technieken zoals regressieanalyse of voorspellende analyses uitgevoerd, dat had bij dit onderzoek geen meerwaarde.
7. In hoofdstuk 7 (kind) worden vaak geen percentages vermeld: bij minder dan 100 respondenten is dat niet nodig en ongebruikelijk. Als ze er toch staan is het om in gemakkelijke taal iets te zeggen over de antwoordverdeling.
8. Wie uit dit rapport citeert wordt verzocht dit te respecteren.

5.6 Beoogde resultaten

Er werden 2 typen resultaten beoogd met de enquête rapportage:

- Een feitelijke verslaglegging van de ervaringen, van ouders (vooral contactverliezers) en kinderen (nu jong volwassenen). Uitmondend in oplossingsrichtingen.
- Na de eerste ronde: een checklist van onderwerpen voor de focusgroepbijeenkomsten. Dat laatste is gerealiseerd. Zie verder deel 2 van deze studie, met de resultaten van de focusgroepbijeenkomsten.

6. Resultaten

6.1. Achtergrondinformatie ouders en hun kinderen

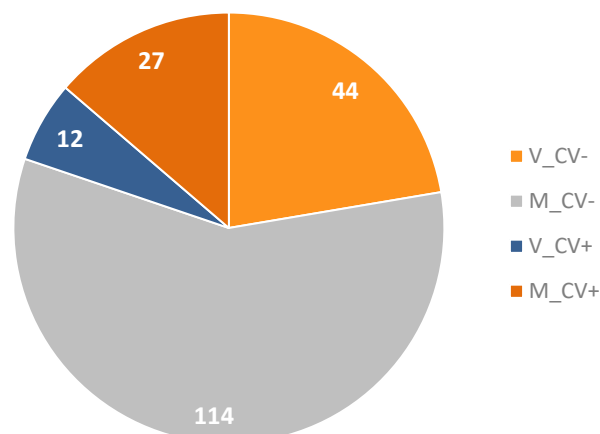
6.1.1. Wie deden mee – ouders

Positie ouders contactverlies

Aan het onderzoek deden gescheiden ouders mee met één of meer kinderen die te maken hebben met contactverlies met één of beide ouders. De deelnemers kunnen zowel de ouder zijn met wie het contactverlies heeft plaatsgevonden, als de contacthouder, maar de wervingsprocedure brengt met zich mee dat er meer contactverliezers zijn. Onderstaand taartdiagram en bijbehorende tabel gebruikt de volgende codering die ook hierna steeds gebruikt wordt:

- M_CV+ = man/vader die contact behield,
- V_CV+ = vrouw/moeder die contact behield,
- M_CV- = vader die contact verloor,
- V_CV- = moeder die contact verloor.

In n=3 respondenten was het gegeven man/vrouw niet ingevuld, en viel a.d.h.v. de overige informatie ook niet te achterhalen of het om man-vader dan wel vrouw-moeder ging. Deze respondenten zijn waar mogelijk toch gerapporteerd. De meerderheid van de respondenten (114/197) behoort tot de categorie M_CV-. Er zijn 2.5 keer zoveel mannen als vrouwen die contact verloren in deze enquête. Algemeen wordt aangenomen dat contactverlies duidelijk vaker bij vaders dan bij moeders optreedt, maar er is geen referentie om aan te beoordelen of onze verhouding representatief is. Er zijn 39 respondenten die het contact behielden.

Figuur 1 AL, n=197

M_CV+	%	V_CV+	%	M_CV-	%	V_CV-	%
27	14%	12	6%	114	58%	44	22%

Tabel 1 AL, n=197

Hoe lang is scheiding geleden en was deze onverwachts

0-5 jaar geleden		6-10 jaar geleden		11-15 jaar geleden		16-20 jaar geleden		21+ jaar geleden	
	%		%		%		%		%
66	34%	61	32%	45	23%	14	7%	7	3,6%

Tabel 2 hoe lang is de scheiding geleden in jaren, AL, n=194

B02: Was de scheiding voor u en uw ex-partner onverwacht? (n=194)

	b02	%
voor beiden onverwacht	14	7%
voor mij onverwacht, maar vermoedelijk niet voor mijn ex-partner	68	35%
voor mij niet onverwacht, maar vermoedelijk wel voor mijn ex-partner	56	29%
allebei dachten we al een tijdje dat dat zou gebeuren	56	29%

Tabel 3 AL, n=194

Hoe lang is contactverlies geleden

In tabel 2 staat hoeveel jaar geleden de scheiding heeft plaatsgevonden. Bij ongeveer 1/3^e deel was dit vijf jaar geleden of minder. Ongeveer 1/3^e deel 6-10 jaar geleden. Ruim 1/3^e deel meer dan 10 jaar geleden. Er is in tabel 4 te zien dat het contactverlies bij weinig respondenten plaats vond voor het uit elkaar gaan. Bij deze respondenten kwam het bijvoorbeeld voor dat de moeder nog zwanger was. Contactverlies gebeurt bij de grote meerderheid bij het uit elkaar gaan of er na.

sprake van contactverlies aantal jaar geleden scheiding	al voor dat we uit elkaar gingen	(bijna) meteen toen we uit elkaar gingen	een half jaar of meer nadat we uit elkaar gingen
0-5 jaar	8	34	24
6-10 jaar	2	24	35
11-15 jaar	2	8	35
16-20 jaar	1	4	9
21+ jaar	0	1	6

Tabel 4 AL, n=193

Leeftijd ouders nu en ten tijde van scheiding

Tabel 5 beschrijft de leeftijd van de ouder ten tijde van de scheiding. De leeftijdsgroep 36-45 jaar is meer dan de helft van de gevallen. Dit is de ouder respondent. De berekende gemiddelde leeftijd van de ouder (doorgaans man) nu 49 jaar, van de ex-partner (doorgaans vrouw), is het 48 jaar (proxy-rapportage).

<25 jaar	%	25-35 jaar	%	36-45 jaar	%	46-55 jaar	%	≥55 jaar	%
2	1,0	42	22%	105	55%	36	19%	7	3,6

Tabel 5 ouder/respondent leeftijd ouders ten tijde van scheiding, AL, n=192

Vershil in achtergrond

Achtergrondverschillen werden met gesloten en open vragen vastgesteld. Tabel 6 en tabel 7 beschrijven de opleiding van beide partners, gescheiden voor vaders (tabel 6) en moeders (tabel 7) die het contact hebben verloren. In de tabel zijn de aantallen rechtsboven in de witte vakjes, het aantal respondenten dat een veel hogere opleiding heeft dan de partner, en met de lichtblauwe boven de diagonaal erbij, het aantal met een hogere opleiding. Dus in tabel 6 over mannen (vaders met contactverlies) hebben (1+1+4+6+3+4+1+7) 27 (= 24%) mannen een vrouw met een veel lagere opleiding, en (27+34) 61 (52%) een vrouw met een lagere opleiding. De normale percentages zijn ca. 15% en ca 35% (CBS).

A03: Wat is uw hoogste opleiding?

	lagere school	middelbare school	LBO	MBO	HBO	WO Universiteit
A11: Wat is de opleiding van uw ex-partner?						
lagere school	0	0	0	0	1	1
middelbare school	0	1	0	4	6	3
LBO	0	0	0	6	4	1
MBO	0	0	0	14	19	7
HBO	0	1	2	5	18	9
WO Universiteit	0	0	0	0	3	8

Tabel 6 M_CV-, n=114

A03: Wat is uw hoogste opleiding?

	lagere school	middelbare school	LBO	MBO	HBO	WO Universiteit
A11: Wat is de opleiding van uw ex-partner?						
lagere school	0	1	0	2	0	0
middelbare school	0	1	1	0	1	0
LBO	0	0	0	1	2	0
MBO	0	0	0	4	5	4
HBO	0	0	0	4	10	4
WO Universiteit	0	0	0	0	2	1

Tabel 7 V_CV-, n=44

Bij 1/3^e deel van de respondenten (n=57) is sprake van een ander verschil in achtergrond. De meeste

respondenten noemen religie en land van afkomst als het verschil in achtergrond. Ruim de helft hiervan (n=32) meent dat dit verschil een rol heeft gespeeld bij de ouderverstoting (ontstaan, voortduren).

A10: Speelde dat verschil een rol bij de ouderverstoting? (n=57)

	ja	%	nee	%
a10	32	56%	25	44%

Tabel 8 AL, n=57

Een grote meerderheid van de respondenten gaf aanvullende informatie op de open vraag naar eventuele toelichting. We geven hier een selectie van (geanonimiseerde, licht bewerkte) antwoorden, die representatief zijn voor het type informatie dat hier gegeven werd door respondenten die aangaven dat er wel een verschil was.

- “Mijn ex komt uit Oostenrijk. Katholiek opgevoed. Komt uit een traditioneel gezin van het platteland. Ik kom uit Nederland, niet religieus opgevoed, maar ook uit een traditioneel gezin waarvan vader een wo opleiding heeft genoten.”
- “Er was een verschil in het milieu waar wij vandaan kwamen. Ook een verschil in opleiding, de religieuze achtergrond was voor mijn vrouw Katholiek (belijdend). En die van mij Nederlands Hervormd (niet zo zwaar).”

Als er gekeken wordt naar de toelichtingstekst, is er geen verschil te zien tussen personen waarbij het verschil naar eigen zeggen wel een rol speelde tegenover de personen waar het geen rol speelde bij de ouderverstoting. Zie bijv. onderstaande voorbeeld van de toelichting van iemand die het wel respectievelijk niet een rol vond spelen land van herkomst, religie, al dan niet traditioneel, het komt gelijk verdeeld voor in de open antwoorden.

- “Ex was niet religieus opgegroeid, ik wel. Sociale netwerk van mij was anders (/breder) als van ex-partner ex-partner had als hoogst genoten opleiding vmbo.”
- “Ik ben Christen en hij haat alles wat met het geloof te maken heeft. Toen wij elkaar leerden kennen, was ik niet gelovig.”

Woonplaats nu

	Respondenten (n=185)		NL bevolking (n=17888) (x1000)	
Groningen	6	3%	586	3%
Friesland	6	3%	650	4%
Drenthe	6	3%	494	3%
Overijssel	14	8%	1162	6%
Gelderland	12	6%	2086	12%
Utrecht	21	11%	1335	7%
Noord-Holland	32	17%	2880	16%
Zuid-Holland	47	25%	3709	21%
Zeeland	8	4%	883	5%
Brabant	26	14%	2563	14%
Limburg	5	3%	1117	6%
Flevoland	2	1%	423	2%

Tabel 9 Aantal respondenten/inwoners per provincie, AL, n=185, 17888000

Bij vergelijking met inwoneraantallen per provincie, blijkt de enquête met twee uitzonderingen, representatief: respondenten uit Gelderland vormen 6% van het geheel, terwijl de provincie 12% van de inwoners heeft; omgekeerd vormen respondenten uit Utrecht 11%, terwijl het inwoneraantal 7% is. De steekproef is representatief.

Figuur 2 AL, n=185

Werksituatie nu, en die ten tijde van scheiding

Onderstaande tabel 9 geeft gevolgen voor werk voor beide partners.

A12: Heeft uw ex-partner betaald werk om zelfstandig in het levensonderhoud te voorzien?	ja, en dat was ook zo ten tijde van de scheiding	ja, maar dat was <u>niet</u> zo ten tijde van de scheiding	nee, maar dat was wel zo ten tijde van de scheiding	nee, maar dat was <u>niet</u> zo ten tijde van de scheiding
A04: Heeft u betaald werk om zelfstandig in uw levensonderhoud te voorzien?				
ja, en dat was ook zo ten tijde van de scheiding	54	7	4	18
ja, maar dat was <u>niet</u> zo ten tijde van de scheiding	2	0	0	1
nee, maar dat was wel zo ten tijde van de scheiding	11	3	3	3
nee, maar dat was <u>niet</u> zo ten tijde van de scheiding	4	0	0	2

Tabel 10 M_CV-, n=114

A12: Heeft uw ex-partner betaald werk om zelfstandig in het levensonderhoud te voorzien?	ja, en dat was ook zo ten tijde van de scheiding	ja, maar dat was <u>niet</u> zo ten tijde van de scheiding	nee, maar dat was wel zo ten tijde van de scheiding	nee, maar dat was <u>niet</u> zo ten tijde van de scheiding
A04: Heeft u betaald werk om zelfstandig in uw levensonderhoud te voorzien?				
ja, en dat was ook zo ten tijde van de scheiding	18	0	3	3
ja, maar dat was <u>niet</u> zo ten tijde van de scheiding	5	0	2	0
nee, maar dat was wel zo ten tijde van de scheiding	4	1	2	1
nee, maar dat was <u>niet</u> zo ten tijde van de scheiding	3	0	0	1

Tabel 11 V_CV-, n=44

Als je de tabellen combineert - kijkend naar de derde rijen - , blijkt dat $\{(11+3+3+3)+(4+1+2+1)\} / \{114+44\} = 28/158 = 18\%$ van de ouders met wie het contactverlies heeft plaatsgevonden, zijn of haar baan is verloren. Ga je, misschien zuiverder (ook vanwege man/vrouw verschillen in arbeidsparticipatie), uit van alleen de ouders die werken hadden ten tijde van de scheiding dan is het percentage iets groter: $28/138 = 20\%$.

Kijk je naar de kolommen (de ouders die het contact hebben behouden), dan zie je $(4+0+3+0)+(3+2+2+0)/158 = 14/158 = 9\%$ ouders die hun baan zijn verloren na de scheiding, of preciezer, $14/118 = 12\%$ bij ouders die werk hadden.

Al met al heeft een contactverliezende ouder, afhankelijk van het gekozen perspectief maar rekening houdend met man/vrouw verschil, een 1.7 tot 2 keer grotere kans op werkverlies dan de contacthoudende ouder, een enorm verschil met vele consequenties. Gezien de primaire vraagstelling van de enquête, en omdat dit niet vooraf bekend was, is verder geen nadere informatie bekend over de oorzaak hiervan, en de gevolgen.

6.1.2. Kinderen van de ouders die meededen

Gezinssituatie ttv scheiding

In tabel 12 wordt het aantal kinderen weergegeven, onderverdeeld naar vader/moeder. De meerderheid (vaders en moeders) heeft 2 kinderen. Wat opvalt is dat iets meer dan verwacht het kindertal drie of meer is. In deze groep (zie <https://www.nidi.nl/shared/content/output/2008/bwm-2008-3-overbevolking-beets.pdf>; nb het gaat in ons geval om gezinnen met tenminste 1 eigen kind) moet je ca. 25% verwachten. De uitkomst bij de moeders (31%) valt binnen de marges van statistische variatie.

	1 kind	%	2 kinderen	%	3+ kinderen	%
Man, n= 140	43	31%	63	45%	34	24%
Vrouw, n= 59	18	31%	23	39%	18	31%

Tabel 12 AL, n=199

<12 jaar	%	12 jaar ≥	%
146	76%	45	24%

Tabel 13 leeftijdscategorie kind ten tijde van scheiding, AL, n=191

Samengesteld gezin ten tijde van scheiding

Zoals te zien is in tabel 14, en conform de verwachting, zijn de meeste gezinnen, ten tijde van het uit elkaar gaan, niet samengesteld (85%). De respondenten kregen de optie om een uitleg te geven wanneer de situatie anders was dan eigen kinderen of samengesteld (n=6). Bij twee van de gevallen was de relatie met de moeder verbroken tijdens de zwangerschap. Drie respondenten geven aan dat ze een kind hebben geadopteerd of een pleegkind hebben.

	A13: Was het gezin dat u had met uw ex-partner, toen u uit elkaar ging, samengesteld of waren er alleen kinderen van u en uw ex-partner?	%
alleen kind/kinderen van mij en mijn ex-partner	164	85%
samengesteld, ook stiefkinderen, of half broertjes-zusjes	23	12%
anders, wilt u dat uitleggen	6	3%

Tabel 14 AL, n=193

Kindgezag ten tijde van scheiding

Ongeveer een kwart van de vaders (25/109) die het contact verloren had, had geen formeel gezag. Niet-erkend hebben zij je nooit bij moeders met contactverlies, maar wel bij ca 5% van de vaders.

A14: Had u het gezag over alle kinderen die u had met uw ex-partner?	ja		nee, maar wel erkend		nee, en ook niet erkend		niet ingevuld	
A02a MV_CVpCVm								
M_CV+	19	76%	1	4%	2	8%	3	12%
V_CV+	11	100%	0	0%	0	0%	0	0%
M_CV-	84	75%	21	19%	4	4%	3	3%
V_CV-	39	95%	2	5%	0	0%	0	0%
niet ingevuld	3	25%	0	0%	0	0%	9	75%

Tabel 15 AL, n=183

6.2. Ontstaan contactverlies

6.2.1 Duur tot start contactverlies

B03: Wanneer was er sprake van contactverlies tussen u (of uw ex-partner) en het kind of kinderen (als er meerdere kinderen zijn, of meerdere momenten, wanneer was het eerste verlies)?	al voor dat we uit elkaar gingen (wonen)		meteen of bijna meteen toen we uit elkaar gingen		een half jaar of meer nadat we uit elkaar gingen		niet ingevuld	
A02a MV_CVpCVm								
M_CV+	4	16%	7	28%	13	52%	1	4%
V_CV+	1	9%	2	18%	6	55%	2	18%
M_CV-	5	4%	50	45%	56	50%	1	1%
V_CV-	3	7%	9	22%	29	71%	0	0%
niet ingevuld	0	0%	1	10%	3	30%	6	60%

Tabel 16 AL, n=185

Uit tabel 16 wordt duidelijk dat contact verlies op verschillende momenten kan ontstaan, zowel tijdens de scheiding als erna. Wat vaker echter na enige tijd, iets dat van belang is als je denkt aan het signaleren van risico's of eerste tekenen van contactverlies. Ruim 5% van contactverlies bestond al voordat de ouders feitelijk uit elkaar gingen wonen; de situatie komt twee keer zoveel voor bij vrouwen die het contact verliezen dan bij mannen die het contact verliezen.

Onderstaande tabel (tabel 17) weergeeft hoe oud het oudste kind was ten tijde van het contactverlies. De leeftijden zijn verdeeld in twee categorieën, kinderen onder de 12 jaar en kinderen die 12 jaar of ouder zijn. Kinderen ouder dan twaalf jaar mogen in principe zelf kiezen bij welke ouder ze willen blijven. Respondenten beschrijven in de open antwoorden dat kinderen van 12 jaar (of ouder) – naar hun gevoel – meestal niet hun eigen mening geven, maar de mening van de andere ouder (contactbehoudende ouder).

<12 jaar	%	≥12 jaar	%
128	69%	58	31%

Tabel 17 leeftijdscategorie oudste kind ten tijde van contactverlies, AL, n=186

6.2.2 Ontwikkeling contact kwaliteit kinderen

Voor beschrijving: zie volgende bladzijde.

Eerste kind

B09: Hoe is de contactkwaliteit met het oudste kind nu? sub 1	1=goed (b09) -was slechtCV (b08) (=hersteld')		2=goed (b09) -was niet slecht (b08)		3 redelijk (b09) -was slechtCV (b08) (=hersteld')		4=redelijk (b09)-was al niet slecht (B08)		5=slecht (B09) -was slecht (B08)		6=slecht (B09) -was niet slecht (B08)		niet ingevuld	
A02a MV_CVpCVm														
M_CV+	4	15%	11	42%	1	4%	1	4%	4	15%	4	15%	1	4%
V_CV+	1	9%	1	9%	0	0%	1	9%	3	27%	4	36%	1	9%
M_CV-	6	5%	6	5%	3	3%	1	1%	40	36%	51	46%	5	4%
V_CV-	0	0%	3	7%	2	5%	3	7%	8	18%	26	59%	2	5%
niet ingevuld	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	5	100%

Tabel 18 AL, n=184

Tweede kind

B14: Hoe is de contactkwaliteit met het TWEEDE kind nu? sub 1	1=goed (b14) -was slechtCV (b13)(='hersteld')		2=goed (b14) -was niet slecht (b13)		3 redelijk (b14) -was slechtCV (b13) (=hersteld')		4=redelijk (b14)-was al niet slecht (B13)		5=slecht (B14) -was slecht (B13)		6=slecht (B14) -was niet slecht (B13)		niet ingevuld	
A02a MV_CVpCVm														
M_CV+	0	0%	6	25%	3	13%	2	8%	2	8%	1	4%	10	42%
V_CV+	0	0%	2	20%	1	10%	0	0%	3	30%	1	10%	3	30%
M_CV-	2	2%	15	14%	5	5%	8	7%	22	20%	23	21%	34	31%
V_CV-	0	0%	10	23%	0	0%	3	7%	5	12%	12	28%	13	30%
niet ingevuld	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	2	25%	0	0%	6	75%

Tabel 19 AL, n=126

Derde kind

B19: Hoe is de contactkwaliteit met het DERDE kind nu? sub 1	1=goed (b19) -was slechtCV (b18)(='hersteld')		2=goed (b19) -was niet slecht (b18)		3 redelijk (b19) -was slechtCV (b18) ('hersteld')		4=redelijk (b19)-was al niet slecht (B18)		5=slecht (B19) -was slecht (B18)		6=slecht (B19) -was niet slecht (B18)		niet ingevuld	
A02a MV_CVpCVm														
M_CV+	0	0%	2	8%	1	4%	0	0%	0	0%	0	0%	23	88%
V_CV+	0	0%	2	18%	0	0%	1	9%	0	0%	0	0%	8	73%
M_CV-	3	3%	6	5%	2	2%	2	2%	5	4%	10	9%	84	75%
V_CV-	0	0%	4	9%	0	0%	0	0%	3	7%	7	16%	30	68%
niet ingevuld	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	5	100%

Tabel 20 AL, n=48

Tabel 18 tot en met tabel 20 zijn van groot belang bij de beeldvorming over het ontstaan en het vervolg van contactverlies c.q. ouderverstoting. De kolommen 2 en 3 (antwoord 1 en 2) geven een beeld van de kinderen met wie het contact nu goed is (waarbij we er ook op grond van de focusgroepbijeenkomsten vanuit gaan dat deze informatie in grote lijnen klopt). Bij 15% van de contactverliezende vaders en moeders (eerste kind indien contactverlies) is er weer goed contact; neem je ook redelijk goed mee (kolom 4 en 5) dan is bij 20% redelijk of goed. Treedt contactverlies bij het tweede of derde kind dan is de herstellkans nog een stuk groter. Er is hier een belangrijk voorbehoud te maken. Uit de open antwoorden, en de focusgroepbijeenkomsten, en de kind-antwoorden blijkt dat herstel vaak op initiatief van het kind is (na geruime tijd, waarin de ouder die het contactverlies heeft, niet of niet vaak nog een poging doet vooral om het kind niet onder druk te zetten). Als contactherstel optreedt, ook al is het beperkt, dan blijkt dat vaak tot frictie of contactverlies met de andere ouder te leiden, en ook geregeld tot problemen met de andere kinderen (broer of zus) als die er zijn.

6.2.3 Belastende situaties

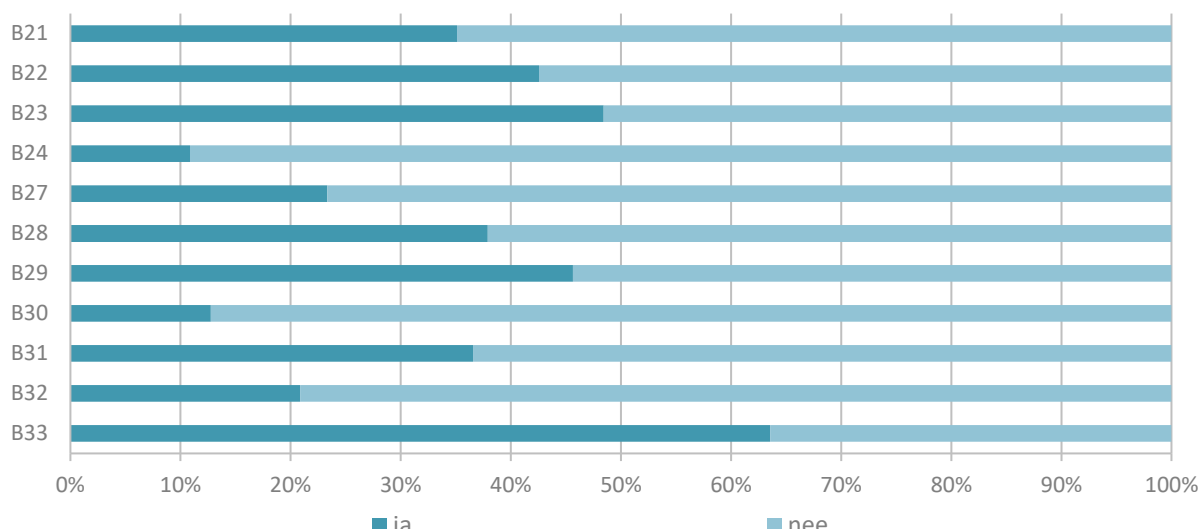
Hierna wordt in figuur 3 en tabel 21 weergegeven welke belastende situaties hebben plaatsgevonden in de eerste tijd na de scheiding, dus de periode waarin het contactverlies ontstaat. Bij de mannen/vaders die contact verloren zijn de vijf meest voorkomende situaties de volgende:

- Ingrijpen jeugdzorg / rechter (veruit meest voorkomend)
- Huilbuien, woedeaanvallen, sterke depressieve gevoelens van 1 van de ouders
- Nieuwe relatie van 1 van de ouders (MET samenwonen)
- Schoolproblemen / zittenblijven van 1 van de kinderen
- Nieuwe relatie van 1 van de ouders (ZONDER samenwonen)

De minder voorkomende situaties zijn:

- Langdurige of ernstige ziekte van 1 van de ouders
- Weglopen van 1 van de kinderen
- Huiselijk geweld tegen kind
- Verlies van werk van 1 van de ouders
- Ver weg verhuizing van 1 van de ouders (al dan niet gedwongen)

Het is opvallend dat veiligheids-issues (huiselijk geweld, weglopen) relatief weinig worden benoemd.

Figuur 3 M_CV-, n=90-96

	ja	%	nee	%
B21: B. ver weg verhuizing van 1 vd ouders (al dan niet gedwongen) (n=94)	33	35%	61	65%
B22: C. nieuwe relatie van 1 vd ouders (ZONDER samenwonen) (n=94)	40	43%	54	57%
B23: D. nieuwe relatie van 1 vd ouders (MET samenwonen) (n=95)	46	48%	49	52%
B24: E. langdurige of ernstige ziekte van 1 vd ouders (n=92)	10	11%	82	89%
B27: H. verlies van werk van 1 vd ouders (n=90)	21	23%	69	77%
B28: I. grote financiële problemen bij 1 vd ouders (n=95)	36	38%	59	62%
B29: J. schoolproblemen / zittenblijven van 1 vd kinderen (n=92)	42	46%	50	54%
B30: K. weglopen van 1 vd kinderen (n=94)	12	13%	82	87%
B31: L. huiselijk geweld (bv. schreeuwen, dreigen, slaan) tussen de ouders (n=93)	34	37%	59	63%
B32: M. huiselijk geweld tegen kind (n=91)	19	21%	72	79%
B33: N. ingrijpen jeugdzorg / rechter (n=96)	61	64%	35	36%

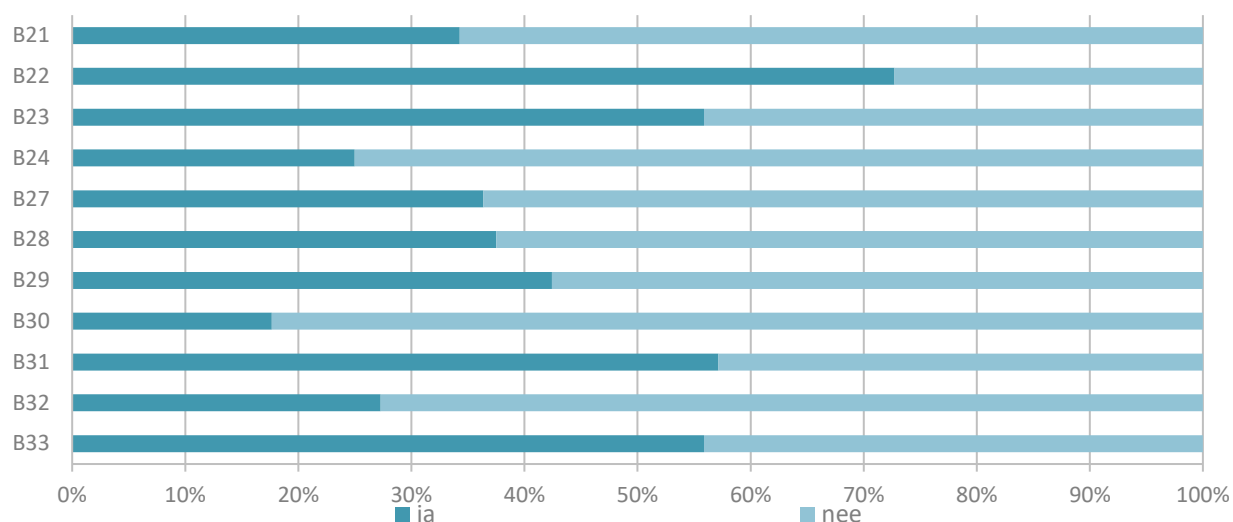
Tabel 21 M_CV-, n=90-96

Figuur 4 en tabel 22 geven weer welke situaties er bij vrouwen/moeders met contactverlies hebben plaatsgevonden. De volgende situaties komen het meest voor:

- Nieuwe relatie van 1 van de ouders (ZONDER samenwonen)
- Huilbuien, woedeaanvallen, sterke depressieve gevoelens van 1 van de ouders
- Nieuwe relatie van 1 van de ouders (MET samenwonen)
- Ingrijpen jeugdzorg / rechter
- Huiselijk geweld (bv. schreeuwen, dreigen, slaan) tussen de ouders

De minder voorkomende situaties zijn:

- Weglopen van 1 vd kinderen
- Huiselijk geweld tegen kind
- Langdurige of ernstige ziekte van 1 vd ouders
- Geen eigen zelfstandige woonruimte
- Helemaal stil terugtrekken van 1 vd ouders

Figuur 4 V_CV-, n=32-35

	ja	%	nee	%
B21: B. ver weg verhuizing van 1 vd ouders (al dan niet gedwongen) (n=35)	12	34%	23	66%
B22: C. nieuwe relatie van 1 vd ouders (ZONDER samenwonen) (n=33)	24	73%	9	27%
B23: D. nieuwe relatie van 1 vd ouders (MET samenwonen) (n=34)	19	56%	15	44%
B24: E. langdurige of ernstige ziekte van 1 vd ouders (n=32)	8	25%	24	75%
B27: H. verlies van werk van 1 vd ouders (n=33)	12	36%	21	64%
B28: I. grote financiële problemen bij 1 vd ouders (n=32)	12	38%	20	63%
B29: J. schoolproblemen / zittenblijven van 1 vd kinderen (n=33)	14	42%	19	58%
B30: K. weglopen van 1 vd kinderen (n=34)	6	18%	28	82%
B31: L. huiselijk geweld (bv. schreeuwen, dreigen, slaan) tussen de ouders (n=35)	20	57%	15	43%
B32: M. huiselijk geweld tegen kind (n=33)	9	27%	24	73%
B33: N. ingrijpen jeugdzorg / rechter (n=34)	19	56%	15	44%

Tabel 22 V_CV-, n=32-35

In de 2e wave van de enquête waren op het verzoek van het Expertteam 2 vragen over de psychische reacties van de ouders toegevoegd. Er is met opzet niet gevraagd welke ouder de betreffende reactie had. Tabel 23 en 24 geven de resultaten.

	ja	%	nee	%
B25: F. huilbuien, woedeaanvallen, sterke depressieve gevoelens van 1 vd ouders (n=61)	40	66%	21	34%
B26: G. helemaal stik terugtrekken van 1 vd ouders (n=58)	24	41%	34	59%

Tabel 23 M_CV-, n=58, 61

	Ja	%	Nee	%
B25: F. huilbuien, woedeaanvallen, sterke depressieve gevoelens van 1 vd ouders (n=26)	18	69%	8	31%
B26: G. helemaal stik terugtrekken van 1 vd ouders (n=26)	8	31%	18	69%

Tabel 24 V_CV-, n=26

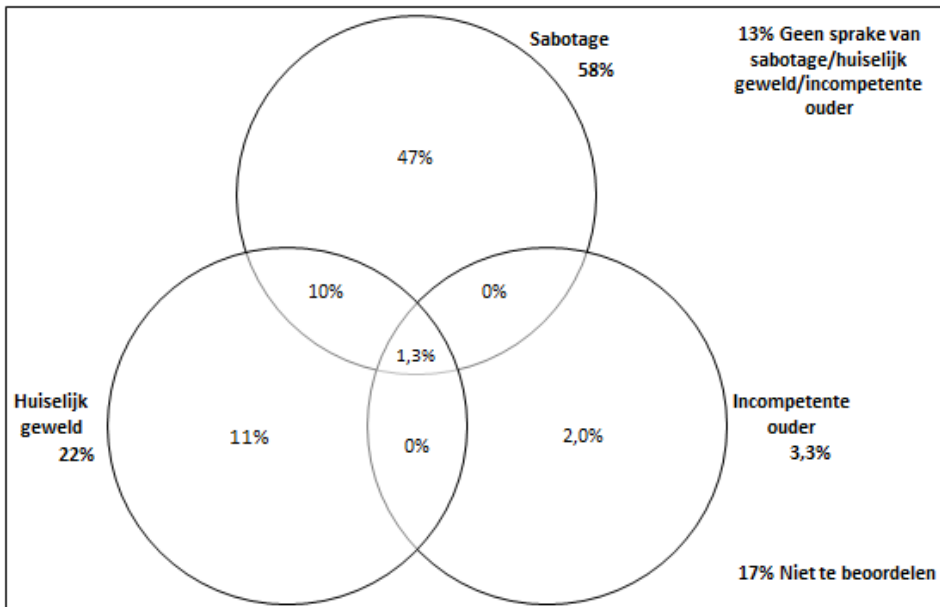
Het is direct zichtbaar dat het niet uitmaakt over of een vader dan wel een moeder met contactverlies hierop antwoord geeft. Huilbuien en woedeaanvallen zijn een veel voorkomende situatie (2/3), apathisch terugtrekken komen ook geregeld voor (1/3). Dit zijn in de eerste plaats gevolgen, maar ze kunnen ook weer als belastende situatie aan het contactverlies bijdragen.

6.2.4 Overige belastende ervaringen: aanvullende opmerkingen

Hieronder staan belastende ervaringen - bovenop eerdergenoemde - die via een open vraag konden worden gerapporteerd. Hierop is door vrijwel iedereen geantwoord, vaak zeer uitvoerig. Die informatie hebben we thematisch ingedeeld. Daarbij werd duidelijk dat de gesloten vraag antwoorden vaak terugkwamen in de vaak uitgebreid beschreven ervaringen in het open antwoord. Belangrijk is dat deze 'aanvullende' ervaringen veel minder voorkomen dan de ervaringen van tabel 21 t/m 24.

Hier bespreken we deze ervaringen. De meest genoemde waren: huiselijk geweld, een incompetente ouder, en sabotage van omgangsafspraken. Met incompetente ouder wordt een ouder bedoeld die zelf niet goed in staat is om voor een kind te zorgen. Hier gaat het met name om ouders die, volgens de andere ouder, zélf hulp nodig hebben. Met saboterende ouder wordt een ouder bedoeld die door middel van negatieve uitspraken over de andere ouder, het kind aan eigen kant probeert te houden. Ook zijn dit de ouders die, volgens de andere ouder, leugens verspreiden over de ander. En ze voeren de afgesproken of opgedragen omgangsregels niet uit.

Hoe vaak deze drie ervaringen voorkomen, al dan niet in combinatie, is met een zgn. Venn-diagram in figuur 5 weergegeven. Saboteren en kwaadspreken komt zeer veel voor (2/3). Daarna huiselijk geweld, ca. 1/3 (primair tegen zichzelf blijkt ook uit andere data). Combinaties zie je niet veel vaker dan door toeval verwacht. **Het bevestigt de indruk die eigenlijk bij de hele studie steeds wordt bevestigd dat veel meer psychologische dan fysieke strijd het sleutelement is van ouderverstoting.**

Figuur 5 CV-, n=151

6.3 Gevraagde en ontvangen hulp

Hierna wordt gedetailleerd gerapporteerd, voor alle contactverliezende ouders (mannen en vrouwen) bij wie men hulp zocht, waarvoor men hulp zocht of verwachtte, en hoe men achteraf aankijkt tegen de gekregen hulp- voor zover gevraagd. Er wordt verschil gemaakt tussen de 3 fasen: nog voor de scheiding [in dat geval gebruiken we de gegevens van alle ouders], ten tijde van de scheiding, en ten tijde van het (eerste) contactverlies (gerapporteerd in 6.3.1 t/m 6.3.3). En er wordt verschil gemaakt tussen het eigen persoonlijke netwerk en het professionele netwerk. Deze informatie geeft - door deze onderscheiden - een goede indruk a. over het hulpgedrag van de respondenten, b. de effectiviteit van de hulp (waarbij natuurlijk belangrijk is dat dit contactverliezende ouders zijn), c. de match tussen de aard van de hulp die wel gegeven is en de concrete behoefte. Voor de netwerk-hulp en de professionele hulp kunnen hier afzonderlijke conclusies mee verbonden worden. Het is verder belangrijk te weten of de hulpvraag ten tijde van de scheiding zoveel anders is als wanneer er eenmaal - vaak maanden later - contactverlies is (dat blijkt inderdaad niet erg verschillend). De resultaten worden niet verder uitgesplitst naar vader vs. moeder die het contact verloor.

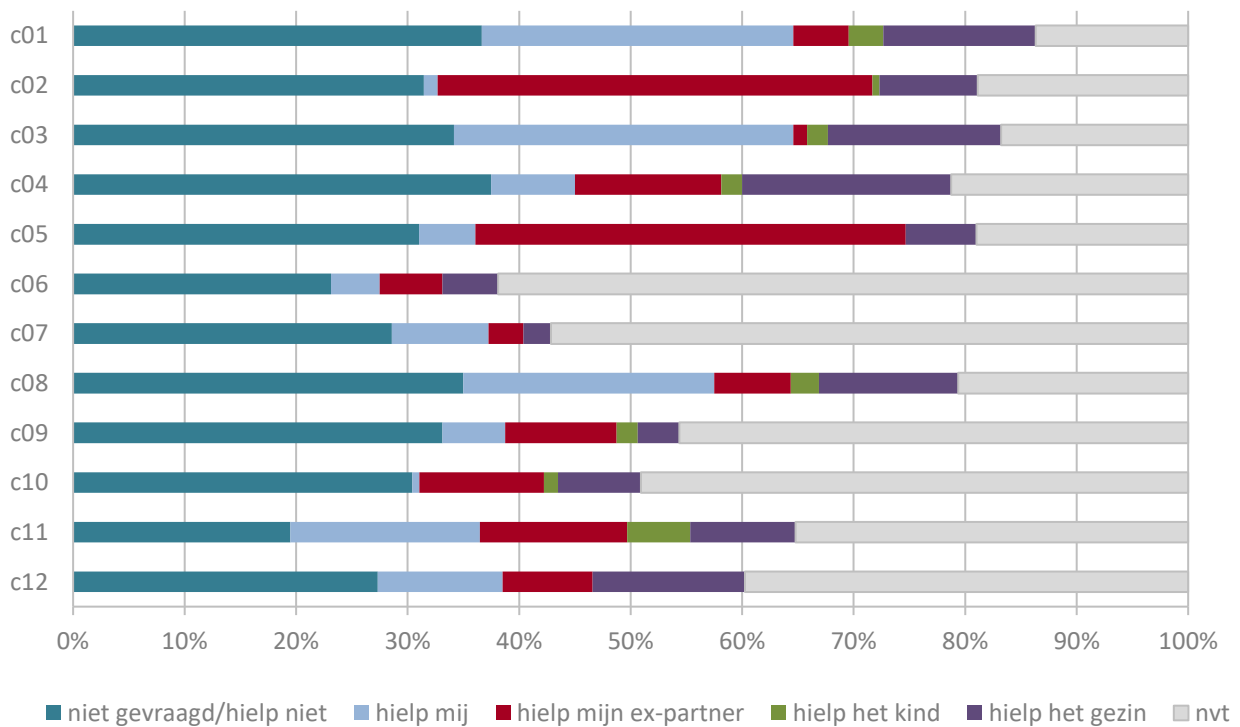
Wat verder niet wordt beschreven, maar wel kon worden onderzocht is de consistentie tussen de open vraag antwoorden op hulpvragen (soms 1 pagina lang) en deze semi kwantitatieve vragen over gevraagde en verkregen hulp. De overeenstemming was zeer groot, zodat het verantwoord lijkt van de juistheid van de antwoorden uit te gaan.

Het ligt voor de hand te kijken naar wie het meest/minst geraadpleegd is en met welk resultaat, maar het is ook van belang of men sowieso hulp gevraagd heeft, en welke hulpbronnen in zijn algemeenheid niet of nauwelijks worden overwogen.

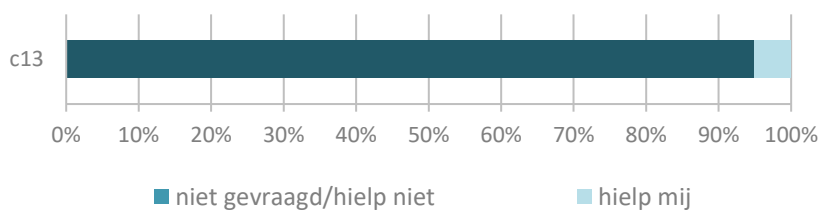
6.3.1 Gevraagde hulp nog voor de scheiding (alle ouders)

Hierna volgen voor alle ouders (respondenten) de patronen van hulp vragen aan het eigen netwerk en aan professionals. Het gaat om de periode voordat men feitelijk uit elkaar is gegaan. Het is een herinneringsvraag, met - indien het lang geleden is - mogelijk enige vertekening door ervaringen op een later moment. Niettemin lijken de patronen - ook gezien open antwoorden op de vraag welke hulp nog meer werd gevraagd in die fase, en over de effectiviteit - een voldoende valide afspiegeling van de situatie voor het uit elkaar gaan. Het ligt verder voor de hand te kijken naar wie het meest/minst geraadpleegd is en met welk resultaat, maar het is onzes inziens ook belangrijk naar het plaatje als geheel te kijken. Er wordt uiteindelijk niet zoveel hulp gevraagd als je misschien bij zo'n belangrijk life event zou verwachten.

In onderstaande figuur representeert iedere balk (C01, C02 ... C12) een bepaalde persoon van het netwerk. De legenda staat op de volgende bladzijde bij tabel 25. Eerst worden alle figuren en tabellen rondom hulp getoond, daarna volgt de beschrijving van tabel 25 t/m 29 en bijbehorende figuren.

Figuur 6 gevraagde hulp nog voor de scheiding, AL, n=158-161

Figuur 7 gevraagde hulp aan anonieme telefoonhulplijn voor de scheiding, AL, n=159

	niet gevraagd/ hielp niet	%	hielp mij	%	hielp ex-partner	%	hielp het kind	%	hielp het gezin	%	nvt
C01: Mijn eigen familie... (n=161)	59	37%	45	28%	8	5%	5	3%	22	14%	22
C02: De familie van mijn ex-partner... (n=159)	50	31%	2	1%	62	39%	1	1%	14	9%	30
C03: Mijn vrienden... (n=161)	55	34%	49	30%	2	1%	3	2%	25	16%	27
C04: Onze vriendenkring... (n=160)	60	38%	12	8%	21	13%	3	2%	30	19%	34
C05: De vrienden van mijn toen nog partner... (n=158)	49	31%	8	5%	61	39%	0	0%	10	6%	30
C06: Bekenden van kerk/geloofsgroep/vereniging... (n=160)	37	23%	7	4%	9	6%	0	0%	8	5%	99
C07: Belangengroep / Lotgenotengroep... (n=161)	46	29%	14	9%	5	3%	0	0%	4	2%	92
C08: Mijn huisarts... (n=160)	56	35%	36	23%	11	7%	4	3%	20	13%	33
C09: Maatschappelijk werk (n=160)	53	33%	9	6%	16	10%	3	2%	6	4%	73
C10: Jeugdzorg... (n=161)	49	30%	1	1%	18	11%	2	1%	12	7%	79
C11: Hulpverlener uit de psychologenpraktijk / psychiater... (n=159)	31	19%	27	17%	21	13%	9	6%	15	9%	56
C12: Mediation deskundige / scheidingsadvocaat... (n=161)	44	27%	18	11%	13	8%	0	0%	22	14%	64
C13: Anonieme telefoonhulplijn... (n=159)	151	95%	8	5%							

Tabel 25 AL, n=158-161

C14: Heeft u alleen, of met uw ex-partner samen, iemand anders dan hierboven ingeschakeld in de periode voor de scheiding? (n=187)

	nee	%	ja, niet-officiële professionals	%	ja, (relatie)therapeut	%	ja, lotgenotengroep	%	ja, persoonlijke of gezinsbegeleider / coach	%	ja, politie	%
c14	89	48%	14	7%	53	28%	2	1%	10	5%	19	10%

Tabel 26 AL, n=187

C15: Heeft u gebruik gemaakt van internet-websites (incl. lotgenoten) of andere digitale informatiebronnen om u te ondersteunen? (n=175)

	Ja	%	Nee	%
c15	82	47%	93	53%

Tabel 27 AL, n=175

C16: Wilde u rond de scheiding professionele hulp vragen van huisarts, relatietherapie, psycholoog? (n=188)

	ja, en ook gedaan	%	ja, ik wilde wel maar mijn ex-partner wilde dat niet	%	liever niet, ik voel me daar niet prettig bij	%	liever niet, want die kunnen het voor mij/ons niet oplossen	%	liever niet, want die maken het probleem misschien groter en/of zijn erg belastend	%	liever niet, want die steunen waarschijnlijk mijn ex-partner	%
c16	77	41%	59	31%	7	4%	36	19%	4	2%	5	3%

Tabel 28 AL, n=188

C17: Wilde u rond de scheiding hulp vragen van familieleden (bv. broers, zusters, ouders)? (n=187)

	ja, en ook gedaan	%	ja, ik wilde wel maar mijn ex-partner wilde dat niet	%	liever niet, want daar hoor je bij onze familie niet over praten	%	liever niet, want die kunnen het voor mij niet oplossen	%	liever niet, want die maken het probleem misschien groter	%	liever niet, want die steunen mijn ex-partner	%
c17	96	51%	23	12%	5	3%	45	24%	9	5%	9	5%

Tabel 29 AL, n=187

Als er naar het eigen netwerk wordt gekeken (C01 t/m C06 en C17), vraagt de respondent het meest hulp aan de eigen familie en vrienden. En die geeft ook hulp. De familie en vrienden van de ex-partner hebben voornamelijk de ex-partner geholpen. Merk op dat vrienden minstens zo belangrijk zijn als familie. Alle netwerk personen zijn deels ook betrokken op het gezin. Maar helder is, dat niemand lijkt zich te richten op het kind. Opvallend is de beperkte rol van het sociale netwerk (bekenden van kerk/geloofsgroep/vereniging): uit focusgroep bijeenkomsten bleek dat de geloofsgroep afwijzend staat tegenover scheiding of deze ontkent, waardoor men buiten dat netwerk dreigt te vallen. De andere sociale netwerk personen wil men er niet mee belasten of men vindt het ongepast. Het is verder een open vraag of deze netwerk personen daadwerkelijk daar niet mee belast willen worden of een steunende rol ongepast vinden. Belangengroepen/lotgenotengroepen spelen in de tijd voor het uit elkaar gaan geen rol van betekenis.

Kijkend naar het professionele netwerk (C07 en verder) is de bemoeienis van professionele hulp niet groot geweest: de huisarts en hulpverlener uit de psychologenpraktijk / psychiater spelen de grootste rol. Bedenk hierbij dat in veel gevallen nog niet duidelijk is dat de scheiding definitief wordt, en dat er contactverlies kan gaan optreden (geen risico-awareness).

Wat opvalt is dat 45% gebruik heeft gemaakt van internet-websites (tabel 27) of andere digitale informatiebronnen om in deze periode te ondersteunen. 28% van de respondenten geeft aan hulp te hebben gevraagd aan een (relatie)therapeut; referentiecijfers zijn er niet, maar dat lijkt een hoog percentage vooral als afgezet tegen andere professionele hulp in deze vraag. Je zou het ook positief kunnen interpreteren; in deze fase is er openheid om geholpen te worden met het relatieprobleem ('window of opportunity').

Ten slotte is opvallend dat 72% hulp rond de scheiding wilde vragen, maar bij 31% de ex-partner daaraan niet wilde meewerken (tabel 27, C15).

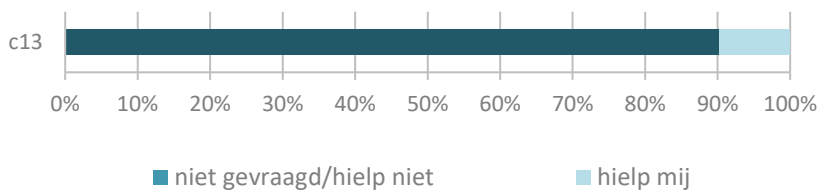
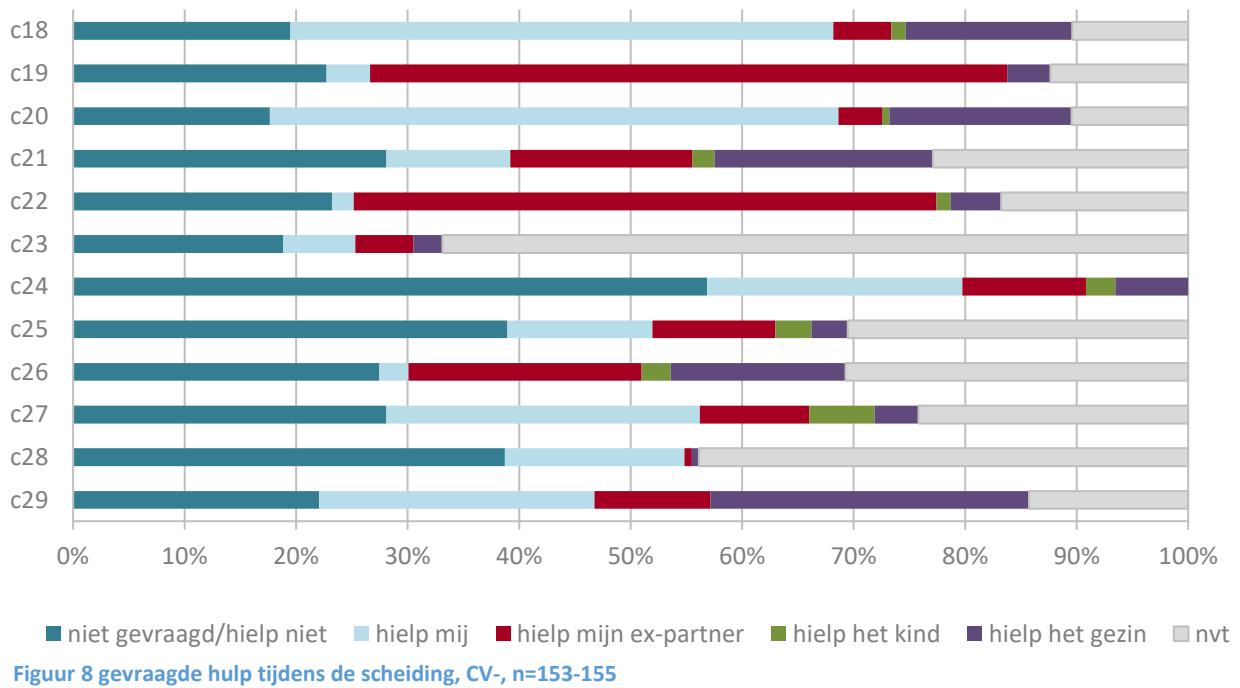

6.3.2 Gevraagde hulp tijdens de scheiding (alleen ouders met contactverlies): hulpzoek-profiel

Hier volgt voor alleen de contact verliezende ouders het hulpboek profiel. Net als in de vorige paragraaf bevatten figuur en tabel dezelfde informatie; de figuur maakt makkelijker om het profiel als geheel te beoordelen en met andere momenten (6.3.1 en 6.3.3) te vergelijken waarbij dezelfde weergave is gekozen.

Hulpzoek-profiel tijdens scheiding (alleen ouders met contactverlies)

Net als bij 6.3.1 worden eerst alle figuren en tabellen getoond.

	niet gevraagd/ hielp niet	%	hielp mij	%	hielp ex-partner	%	hielp het kind	%	hielp het gezin	%	nvt
C18: Mijn eigen familie... (n=154)	30	19%	75	49%	8	5%	2	1%	23	15%	16
C19: De familie van mijn ex-partner... (n=154)	35	23%	6	4%	88	57%	0	0%	6	4%	19
C20: Mijn vriendenkring... (n=153)	27	18%	78	51%	6	4%	1	1%	25	16%	16
C21: Onze vriendenkring... (n=153)	43	28%	17	11%	25	16%	3	2%	30	20%	35
C22: De vrienden van mijn toen nog partner... (n=155)	36	23%	3	2%	81	52%	2	1%	7	5%	26
C23: Bekenden van kerk/geloofsgroep... (n=154)	29	19%	10	6%	8	5%	0	0%	4	3%	103
C24: Mijn huisarts... (n=153)	87	57%	35	23%	17	11%	4	3%	10	7%	
C25: Maatschappelijk werk... (n=154)	60	39%	20	13%	17	11%	5	3%	5	3%	47
C26: Jeugdzorg... (n=153)	42	27%	4	3%	32	21%	4	3%	24	16%	47
C27: Hulpverlener van de psychologenpraktijk / psychiater... (n=153)	43	28%	43	28%	15	10%	9	6%	6	4%	37
C28: Belangengroep / Lotgenotengroep... (n=155)	60	39%	25	16%	1	1%	0	0%	1	1%	68
C29: Mediation deskundige / scheidingsadvocaat... (n=154)	34	22%	38	25%	16	10%	0	0%	44	29%	22
C30: Anonieme telefoonhulplijn... (n=154)	139	90%	15	10%							

Tabel 30 CV-, n=176

C31: Heeft u alleen, of met uw ex-partner iemand anders dan hierboven ingeschakeld tijdens het scheidingsproces? (n=176)

	nee	%	ja, niet-officiële professionals	%	ja, (relatie)therapeut	%	ja, lotgenotengroep	%	ja, persoonlijke of gezinsbegeleider / coach	%	ja, politie	%
c31	89	51%	17	10%	25	14%	10	6%	10	6%	25	14%

Tabel 31 CV-, n=176

C32: Had u behoefte aan een loket waar u alles kon melden, bespreken en/of regelen tijdens scheidingsproces (juridisch, kindzaken, psychologische hulp, woonkwesties, etc.)? (n=151)

	nee	%	ja, alleen ik, maar niet mijn ex-partner	%	ja, ik en mijn ex-partner	%
	52	34%	80	53%	19	13%

Tabel 32 CV-, n=151

De resultaten worden besproken ten opzichte van die van 6.3.1.

Het is duidelijk dat ten tijde van de scheiding de familiehulp en de vriendenhulp sterk toeneemt (C18-20 ten opzichte van C01-03). Ook hier lijkt er nauwelijks hulp van bekenden van de kerk/geloofsgroep of belangengroep/lotgenotengroep te zijn gevraagd of ongevraagd te zijn gegeven (C23 en C28) voor een verklaring zie 6.3.1.

Van de professionele hulp is de huisarts belangrijk, 20% heeft hulp van de huisarts gekregen en 6% van de ex-partners hebben hulp van de huisarts gekregen (mogelijk meer maar niet bekend voor de respondent). Ook heeft de huisarts bij 9% het hele gezin geholpen. Maatschappelijk werk speelt in de periode tijdens de scheiding een iets grotere rol dan in de aanloop tot de scheiding. Jeugdzorg is in deze periode geregeld ingeschakeld, maar helpt - bij deze respondentengroep - voornamelijk de ex-partner en het hele gezin.

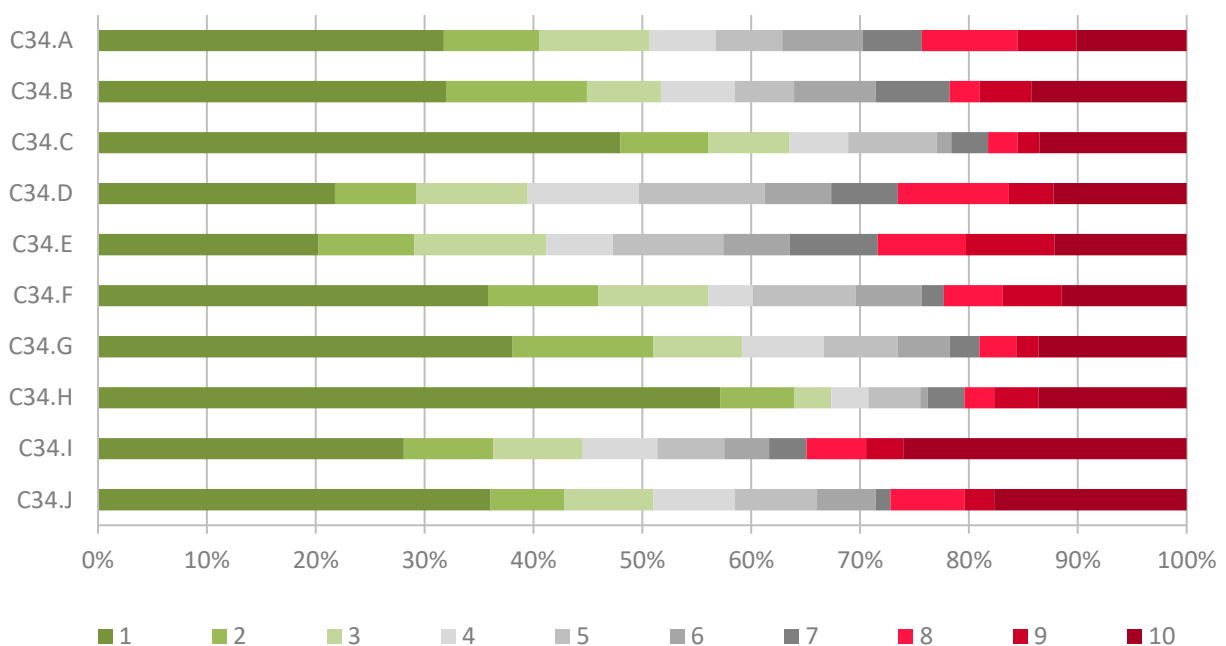
De hulp van de psychologische hulpverlener voor de respondent zelf neemt in deze periode ook flink toe. De anonieme telefoonhulplijn wordt hier wat meer genoemd.

Misschien het meest opvallend is dat ook tijdens de scheiding er amper hulp geweest is voor het kind. Tijdens de focusgroepbijeenkomsten werd herhaaldelijk naar voren gebracht, ook door de kinderen zelf (inmiddels jong volwassen) dat de rol van jeugdzorg niet als gericht op het kind werd ervaren, maar op de ouders onderling of op de ouder die het kind hield.

In deze periode neemt de hulpvraag bij de (relatie)therapeut af – mogelijk gepasseerd station.

Specifieke hulpbehoefte

Net als eerder worden de resultaten zowel in figuur als in tabelvorm getoond. In deze vraag (C34) wordt ingegaan op de specifieke behoeftes van de respondent, een vraag die nog niet zo relevant was in de periode voor de scheiding en daar daarom niet gesteld is. De donkere kleuren representeren de grootste behoefte. Het is duidelijk dat er globaal gesteld veel behoefte is aan a. feitenvaststelling en (prioriteit 1), b. handhaving en c. neutraal advies voor kind/gezin. In een eerste analyse bleek bij moeders relatief wat meer de behoefte aan b. te bestaan, ook al geldt ook voor hen dat a. het belangrijkste is. De behoefte aan allerlei informatie is het laagste - dat is ook van belang voor reflectie op het huidige aanbod. Wat verder opviel is, dat er weinig behoefte is aan een regisseur die de regie overneemt, een oplossing die in de praktijk in de vorm van een gezinsvoogd wel wordt toegepast. In de focusgroepbijeenkomsten - waar dit aspect aan de orde kwam - werd dat als overkill en niet-bijdragend ervaren; goede spelregels en handhaving zouden genoeg moeten zijn.

Figuur 10 prioriteit specifieke hulpbehoefte tijdens de scheiding, CV-, n=146-148

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
C34.A: emotionele steun voor uzelf, een luisterend oor voor uw problemen (n=148)	47	13	15	9	9	11	8	13	8	15
C34.B: neutraal en onafhankelijk advies voor u en uw ex-partner samen, over onderlinge relatie (n=147)	47	19	10	10	8	11	10	4	7	21
C34.C: neutraal en onafhankelijk advies voor u en uw ex-partner samen, over kind/kinderen (n=148)	71	12	11	8	12	2	5	4	3	20
C34.D: advies voor uzelf alleen (n=147)	32	11	15	15	17	9	9	15	6	18
C34.E: informatie over zakelijke/financiële rechten en plichten (n=148)	30	13	18	9	15	9	12	12	1	18
C34.F: informatie over kinderen/omgangsregeling incl evt. woonsituatie (n=148)	53	15	15	6	14	9	3	8	8	17
C34.G: iemand of een instantie die bepaalde zaken constateert of vaststelt (n=147)	56	19	12	11	10	7	4	5	3	20
C34.H: iemand of een instantie die overeengekomen afspraken handhaaft (n=147)	84	10	5	5	7	1	5	4	6	20
C34.I: iemand die de leiding (tijdelijk) overneemt (n=146)	41	12	12	10	9	6	5	8	5	38
C34.J: iemand die er alleen is om steun te geven aan uw kind (n=147)	53	10	12	11	11	8	2	10	4	26

Tabel 33 prioriteit specifieke hulpbehoefte tijdens de scheiding, CV-, n=146-148

Hieronder een korte toelichting op deze figuur en tabel.

1 staat voor het allerbelangrijkste, dus waar de ouder het meest behoefte aan heeft gehad.

10 staat voor het minst belangrijke, dus waar de ouder geen/weinig behoefte aan heeft gehad.

Hulptekort tijdens scheiding (alleen ouders met contactverlies)

C33: Was er genoeg hulp in die periode, om te helpen bij uw relatieprobleem of de relatie met het kind, en hielp dat? (n=152)

	niet van toepassing: had geen behoefte aan hulp	%	in omvang en tijd genoeg hulp, maar de kwaliteit was onvoldoende	%	hulp van goede kwaliteit, maar het was niet genoeg/niet genoeg tijd	%	hulp was in alle opzichten onvoldoende	%	hulp was in alle opzichten goed	%
c33	26	17%	24	16%	7	5%	86	57%	9	6%

Tabel 34 CV-, n=152

In deze vraag is alles overkoepelend gevraagd of hulp naar kwantiteit en kwaliteit voldoende was. Het is duidelijk dat er veel te weinig hulp is ervaren, naar omvang en kwaliteit. Het valt wel op dat bij vergelijking met tabel 30 er ook niet zoveel hulp gevraagd is: mogelijk is er een aanzienlijke drempel in algemene zin.

Welke hulp meer verwacht tijdens scheiding? (alleen ouders met contactverlies)

Deze open vraag werd vaak uitvoerig door iedereen beantwoord. Na codering van de open vragen kwamen de volgende hulpbronnen naar voren van wie men meer had verwacht (in volgorde van belangrijkheid)

1. Rechtspraak/rechter, 2. Hulp voor de kinderen (Jeugdzorg, RvdK, jeugdhulpinstellingen), 3. Advocaat / Mediator, 4. Veilig Thuis en andere Instanties tegen huiselijk geweld, 5. Politie/wijkteam

Veel respondenten zijn van mening dat de rechtspraak/rechter geen goed oordeel heeft gegeven (met vertaling naar de omgangsregeling). De rechters zijn volgens de respondenten niet deskundig genoeg. Ook is er behoefte aan hulp die veel onafhankelijker is. Hulp die onpartijdig is, en vader en moeder evenveel helpt en evenveel rechten geeft; nu moedergericht. Ook wordt vaak benoemd dat er weinig sprake is van handhaving wat betreft de omgangsregels die voor de ex-partner zijn opgelegd. Uit de focusgroepbijeenkomst bleek dat ouders met contactverlies door gebrek aan handhaving radeloos worden van machteloosheid, psychisch in de knoop raken, waarop de jeugdzorg stelt dat de ouder dus niet geschikt is als ouder. Men stelt dat er meer hulp en ondersteuning voor specifiek de kinderen had moeten zijn (dat vinden ook de ouders die het kind houden). De rechter had meer rekening moeten houden met het belang van de kinderen en de hulp voor de kinderen moet meer rekening houden met het belang van beide ouders. Velen hebben het gevoel in de steek te zijn gelaten door de familie en vrienden van de ex-partner. Deze hebben zich tegen een ouder gekeerd en niet genoeg steun gegeven. Dat verwijt treft soms ook de eigen familie en vrienden.

Was hulp effectief tijdens scheiding? (alleen ouders met contactverlies)

Bij deze vraag (C36 en verder) werden 14 beoordelingsaspecten van effectiviteit van de hulp als geheel gerapporteerd. Op alle aspecten punten werden hulp-tekorten gevoeld tijdens de scheiding. Te laat, oneerlijk/partijdig, niet respectvol en met onbegrip voor de situatie. Men voelde geen aandacht voor de ouderrol (deze groep is voor 3/4 vaders).

Ik voelde me...

	1 helemaal niet begrepen	%	2	%	3	%	4 heel erg goed begrepen	%
c36 (n=149)	82	55%	37	25%	23	15%	7	5%
	1 helemaal niet serieus genomen/genegeerd	%	2	%	3	%	4 heel erg serieus genomen	%
c37 (n=149)	84	56%	33	22%	22	15%	10	7%
	1 helemaal niet geloofd	%	2	%	3	%	4 helemaal geloofd	%
c38 (n=149)	78	52%	36	24%	26	17%	9	6%
	1 helemaal niet geïnformeerd	%	2	%	3	%	4 heel erg goed geïnformeerd	%
c39 (n=148)	55	37%	58	39%	30	20%	5	3%
	1 helemaal niet gesteund in mijn mogelijkheden	%	2	%	3	%	4 heel erg versterkt in mijn mogelijkheden	%
c40 (n=149)	82	55%	46	31%	15	10%	6	4%

Tabel 35 CV-, n=148, 149

De hulp in die periode (in het algemeen)...

	1 was voor mij bijna niet te bereiken	%	2	%	3	%	4 was heel erg goed toegankelijk	%
c41 (n=149)	71	48%	45	30%	22	15%	11	7%
	1 kwam veel te laat in actie	%	2	%	3	%	4 ging vrijwel meteen aan het werk	%
c42 (n=148)	92	62%	29	20%	15	10%	12	8%
	1 had heel weinig tijd voor mij	%	2	%	3	%	4 gaf alle aandacht die ik wilde	%
c43 (n=148)	74	50%	40	27%	28	19%	6	4%
	1 was ongericht en vaag	%	2	%	3	%	4 was resultaatgericht en duidelijk	%
c44 (n=148)	80	54%	32	22%	22	15%	14	9%
	1 was voor mij (bijna) niet te betalen	%	2	%	3	%	4 kostte geen geld	%
c45 (n=148)	51	34%	42	28%	31	21%	24	16%
	1 was helemaal op mijn ex-partner gericht	%	2	%	3	%	4 was helemaal op mij gericht	%
c46 (n=146)	64	44%	51	35%	21	14%	10	7%
	1 was heel oneerlijk/vooringenomen naar mij	%	2	%	3	%	4 was rechtvaardig naar mij toe	%
c47 (n=147)	86	59%	31	21%	17	12%	13	9%
	1 had geen aandacht voor mijn ouderrol	%	2	%	3	%	4 had heel veel aandacht voor mijn ouderrol	%
c48 (n=145)	82	57%	35	24%	18	12%	10	7%
	1 was erg onzorgvuldig met privacy	%	2	%	3	%	4 was erg zorgvuldig met privacy	%
c49 (n=144)	43	30%	30	21%	47	33%	24	17%

Tabel 36 CV-, n=144-149

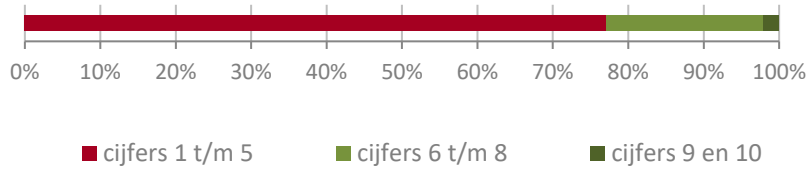
Als men het antwoord 1 of 2 als negatief opvat en het antwoord 3 of 4 als positief opvat, dan hadden vaders bij gemiddeld 80% van deze antwoorden een negatieve ervaring; moeders hadden in 70% een negatieve ervaring. Overall was het gemiddelde 77%. Vooral bij vraag C37, C38, C46 en C47 hebben vaders gemiddeld een meer negatieve ervaring. Vaders vinden veel vaker dan moeders dat de hulp op de ex-partner is gericht (C46).

Tenslotte is gekeken naar het totale rapportcijfer (zie tabel 50 en figuur 11).

Het gemiddeld rapportcijfer voor de hulpverlening is erg laag: gemiddeld 3,5 op een schaal van 1 tot 10 (beste), 77% geeft een cijfer van 5 of lager.

Figuur 11 CV-, n=148

C50: Welk rapportcijfer geeft u aan de hulp als geheel in de scheidingsperiode? (n=148)

	c50	%
1	44	30%
2	23	16%
3	22	15%
4	15	10%
5	10	7%
6	12	8%
7	7	5%
8	12	8%
9	0	0%
10	3	2%

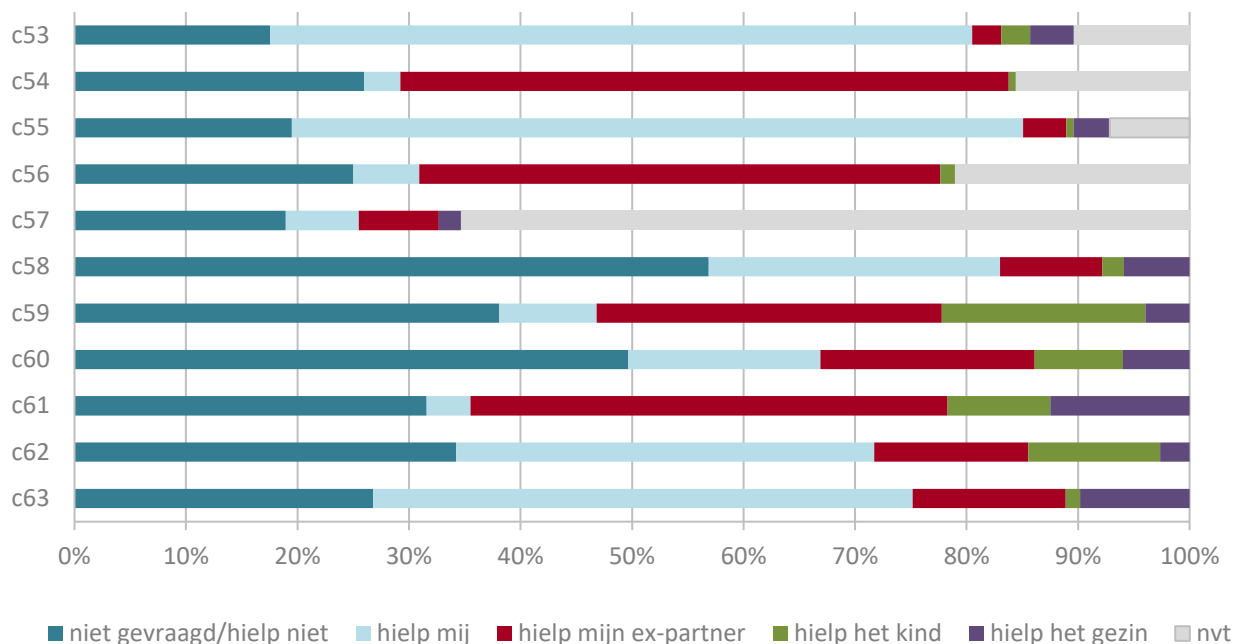
Tabel 37 CV-, n=148

6.3.3 Gevraagde hulp tijdens contactverlies (alleen ouders met contactverlies)

Hierna volgt rapportage van dezelfde vragen als die van 6.3.2 over hulp tijdens de scheiding, maar nu tijdens de situatie van contactverlies. In een deel van de gevallen (we schatten max. 1/4) zijn de antwoorden logischerwijs gelijk aan die van 6.3.2, omdat het contactverlies gelijktijdig optrad: kinderen gingen direct met 1 ouder mee al dan niet vrijwillig.

Hulpzoek-profiel tijdens contactverlies (alleen ouders met contactverlies)

Hieronder staat het hulprofiel ten tijde van het contactverlies, zowel in figuur 12 als in tabel 38.

Figuur 12 CV-, n=126-154

	heb ik niet gevraagd/hielp niet	%	hielp mij	%	hielp mijn ex-partner	%	hielp het kind	%	hielp alle gezinsleden	%	nvt
C53: Mijn eigen familie... (n=154)	27	18%	97	63%	4	3%	4	3%	6	4%	16
C54: De familie van mijn ex-partner... (n=154)	40	26%	5	3%	84	55%	1	1%	0	0%	24
C55: Mijn vriendenkring... (n=154)	30	19%	101	66%	6	4%	1	1%	5	3%	11
C56: De vrienden van mijn ex-partner... (n=152)	38	25%	9	6%	71	47%	2	1%	0	0%	32
C57: Bekenden van kerk/geloofsgroep... (n=153)	29	19%	10	7%	11	7%	0	0%	3	2%	100
C58: Mijn huisarts... (n=153)	87	57%	40	26%	14	9%	3	2%	9	6%	
C59: De school van mijn kind (leerkracht, mentor, vertrouwenspersoon, etc.)... (n=126)	48	38%	11	9%	39	31%	23	18%	5	4%	
C60: Maatschappelijk werk... (n=151)	75	50%	26	17%	29	19%	12	8%	9	6%	
C61: Jeugdzorg... (n=152)	48	32%	6	4%	65	43%	14	9%	19	13%	
C62: Iemand van de psychologenpraktijk / psychiater... (n=152)	52	34%	57	38%	21	14%	18	12%	4	3%	
C63: Mediation deskundige / advocaat... (n=153)	41	27%	74	48%	21	14%	2	1%	15	10%	

Tabel 38 CV-, n=126-154

C52: Wilde u toen het contactverlies duidelijk werd hulp vragen van familieleden (bv. broers, zusters, ouders)? (n=153)

	ja, en ook gedaan	%	ja, ik wilde wel maar mijn ex- partner wilde dat niet	%	liever niet, want daar hoor je bij onze familie niet over praten	%	liever niet, want die kunnen het voor mij niet oplossen	%	liever niet, want die maken het probleem misschien groter	%	liever niet, want die steunen mijn ex- partner	%
c52	102	67%	9	6%	5	3%	26	17%	1	1%	10	7%

Tabel 39 CV-, n=153

C51: Wilde u toen het contactverlies duidelijk werd professionele hulp vragen van huisarts, relatietherapie, psycholoog? (n=153)

	ja, en ook gedaan	%	ja, ik wilde wel maar mijn ex- partner wilde dat niet	%	liever niet, ik voel me daar niet prettig bij	%	liever niet, want die kunnen het voor mij/ons niet oplossen	%	liever niet, want die maken het probleem misschien groter en/of zijn erg belastend	%	liever niet, want die steunen waarschijnlijk mijn ex-partner	%
c51	89	58%	32	21%	4	3%	17	11%	4	3%	7	5%

Tabel 40 CV-, n=153

Het antwoordpatroon in figuur 12 en tabel 38 lijkt op dat ten tijde van de scheiding maar is meer uitgesproken: familie en vrienden helpen het meest, van de professionals spelen zorgprofessionals als de huisarts en de psycho-zorgverlener een belangrijke (positieve) rol, maar de jeugdzorg niet of een ongewenste. Meer algemeen valt op dat veel hulpverleners niet worden ingeschakeld, waarbij belangrijk is dat gebrek aan medewerking van de ex-partner hier een belangrijke rol in speelt (zie tabel 40). In deze periode is er meer hulp voor het kind vanuit de professionals, maar net als in de periode voor de scheiding niet vanuit de familie en vrienden.

C65: Heeft u alleen, of met uw ex-partner samen, iemand anders dan hierboven ingeschakeld vanwege het contactverlies met het kind/ouderverstoting? (n=151)

	nee	%	ja, niet- officiële profession als	%	ja, (relatie)th erapeut	%	ja, lotgenote ngroep	%	ja, persoonlij ke of gezinsbeg eleider / coach	%	ja, politie	%
c65	63	42%	33	22%	29	19%	29	19%	19	13%	39	26%

Tabel 41 CV-, n=151

Respondenten zijn gevraagd of ze iemand anders dan de bovenstaande hulp hebben ingeschakeld. Meerdere antwoorden waren mogelijk, de percentages zijn berekend op 151 respondenten. In de periode rond het contactverlies is dit veel vaker het geval, met name de politie en niet-officiële professionals zijn ingeschakeld. Lotgenotengroepen spelen een duidelijke rol.

C66: Heeft u in de periode van contactverlies gebruik gemaakt van internet-websites of andere digitale informatiebronnen om u te ondersteunen? (n=153)

	nee	%	ja	%
c66	17	11%	136	89%

Tabel 42 CV-, n=153

Veel opvallender is de enorme rol die internet speelt. Vrijwel alle ouders maken daar gebruik van, namelijk 89%. Deze enquête heeft niet doorgevraagd voor welke zaken, en met welk ervaren succes. We weten niet of dit voor de respondenten belangrijk is geweest, maar vergeleken met de andere antwoorden lijkt internet een belangrijke informatiebron. Die indruk ontstond ook later bij de focusgroepbijeenkomsten.

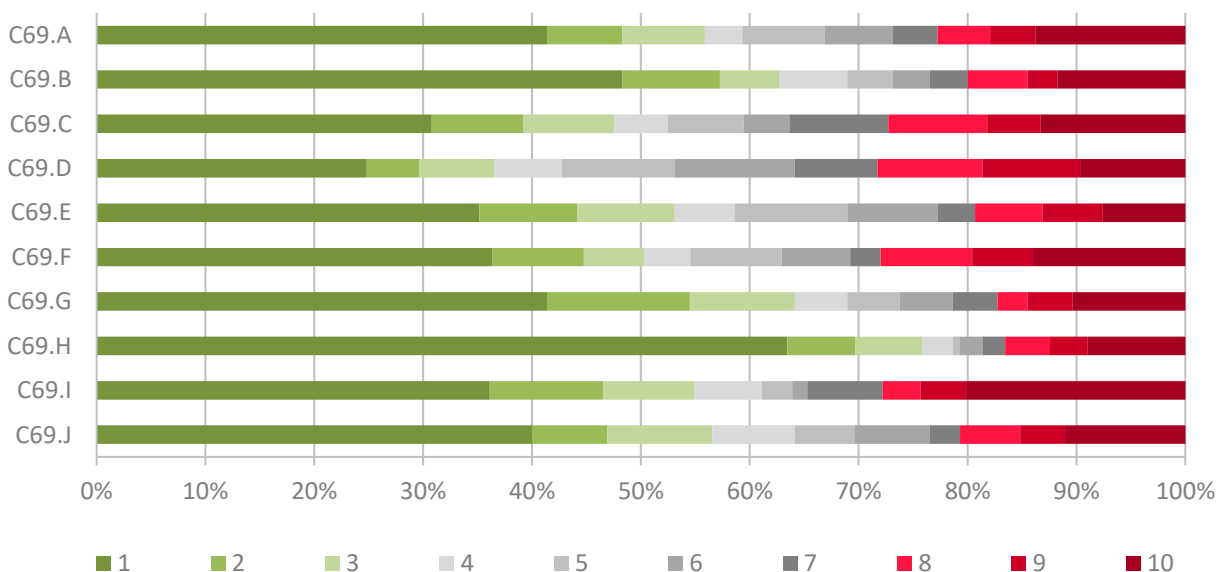
C68: Had u behoefte aan 1 loket waar u alles kon melden, bespreken en/of regelen i.v.m. contactverlies met uw kind? (juridisch, problemen kind, psychologische hulpbehoefte, woon- en geldzaken, etc.) (n=149)

	nee	%	ja, maar mijn ex-partner (waarschijnlijk) niet	%	ja, en mijn ex-partner (waarschijnlijk) ook	%
c68	26	17%	112	75%	11	7%

Tabel 43 CV-, n=149

Tenslotte is gevraagd naar de behoefte aan 1 (neutraal) loket voor alle betrokkenen (ouders, kind). Eigenlijk vindt vrijwel iedereen dat belangrijk, en dit kan gezien worden - ook ondersteund door de focusgroepbijeenkomsten - als een belangrijke verbetermogelijkheid ten opzichte van de huidige situatie. Deze vraag (C68) is geformuleerd vanuit de respondent zelf; later bleek in de focusgroepbijeenkomsten waarin op deze bevinding is doorgevraagd, dat men over het algemeen vindt, dat kinderen mits oud genoeg ook zelf op eigen initiatief naar toe zouden mogen gaan, in ieder geval niet via 1 ouder (bv. met school).

Specifieke hulpbehoefte

Figuur 13 prioriteit specifieke hulpbehoefte tijdens contactverlies, CV-, n=144-146

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
C69.A: emotionele steun voor uzelf, een luisterend oor voor uw problemen	60	10	11	5	11	9	6	7	6	20
C69.B: neutraal en onafhankelijk advies voor u en uw ex-partner samen, over kind/kinderen	70	13	8	9	6	5	5	8	4	17
C69.C: advies voor uzelf alleen	44	12	12	7	10	6	13	13	7	19
C69.D: informatie over hoe het zit met uw zakelijke/financiële rechten en plichten	36	7	10	9	15	16	11	14	13	14
C69.E: informatie over hoe het zit met juridische regels rond kinderen/omgangsregeling	51	13	13	8	15	12	5	9	8	11
C69.F: informatie over hoe een goede woonsituatie ivm kind/kinderen kan worden bereikt	52	12	8	6	12	9	4	12	8	20
C69.G: iemand of een instantie die bepaalde zaken rond het kind regelt en ondersteunt	60	19	14	7	7	7	6	4	6	15
C69.H: iemand of een instantie die overeengekomen afspraken rond het kind handhaaft	92	9	9	4	1	3	3	6	5	13
C69.I: iemand die de leiding (tijdelijk) overneemt	52	15	12	9	4	2	10	5	6	29
C69.J: iemand die er alleen is om steun te geven aan uw kind	58	10	14	11	8	10	4	8	6	16

Tabel 44 CV-, n=144-146

Ook bij tabel 44 geldt de eerder genoemde toelichting:

1 staat voor het allerbelangrijkste, dus waar de ouder het meest behoefte aan heeft gehad.

10 staat voor het minst belangrijke, dus waar de ouder geen/weinig behoefte aan heeft gehad.

Tijdens de periode van contactverlies is er weinig verandering wat betreft de behoefte ten opzichte van de scheidingsperiode. Ook hier is er het meest behoefte geweest aan een instantie die de afspraken rond het kind handhaaft. Nog steeds vinden de ouders het belangrijk om advies te krijgen over de kinderen. Er is weer het minst behoefte aan iemand die de leiding (tijdelijk) overneemt.

Hulptekort tijdens scheiding (alleen ouders met contactverlies)

C67: Was er genoeg hulp bij de problemen rond het contactverlies met het kind, en hielp dat? (ook beantwoorden als u de ouder bent met wie het contact bleef). (n=151)

	niet van toepassing: had <u>geen</u> <u>behoefte</u> aan hulp	%	in omvang en tijd genoeg hulp, maar de <u>kwaliteit</u> <u>was</u> <u>onvoldoende</u>	%	hulp van goede kwaliteit, maar het was <u>niet</u> <u>genoeg/niet</u> <u>genoeg</u> <u>tijd</u>	%	hulp was in alle opzichten <u>onvoldoende</u>	%	hulp was in alle opzichten <u>goed</u>	%
c67	6	4%	33	22%	8	5%	101	67%	3	2%

Tabel 45 CV-, n=151

Er zijn maar drie respondenten met contactverlies geweest die de hulp in alle opzichten goed hebben gevonden; daar is vermoedelijk de ex-partner bepalend geweest. De rest van de respondenten hebben de hulp als onvoldoende ervaren. Dit is zowel kwalitatief en kwantitatief.

Was hulp effectief tijdens contactverlies? (alleen ouders met contactverlies)

Bij deze vraag werden 14 beoordelingsaspecten gegeven. Op alle aspecten punten werden hulp-tekorten gevoeld tijdens de scheiding. Opvallend is dat de antwoorden hier aanzienlijk negatiever zijn dan de vergelijkbare antwoorden voor de periode tijdens scheiding, terwijl beide gebeurtenissen vaak reeds lang geleden zijn: kennelijk worden de situaties onderscheiden. Hier hebben zowel vaders als moeders in gemiddeld 87% van de vragen, een negatieve ervaring, tegenover gemiddeld 77% in de periode tijdens de scheiding.

Ook in deze periode komt de hulp veel te laat in actie, voelt de respondent zich niet gesteund in de eigen mogelijkheden (als er maar gehandhaafd werd dan kan men het zelf af), niet serieus genomen en niet begrepen. Het is een belangrijk aspect van de situatie van contactverlies/ouderverstoting dat men zich alleen voelt staan, bij niemand verhaal kan 'halen of brengen'. Het financieel aspect en de zorgvuldigheid met privacy scoort het best (eigenlijk: minst slecht).

Het gemiddeld rapportcijfer voor de hulpverlening (figuur 14 en tabel 48) is extreem laag: gemiddeld 2 op een schaal van 1 tot 10, 94% geeft een cijfer van 5 of lager.

Ik voelde me...

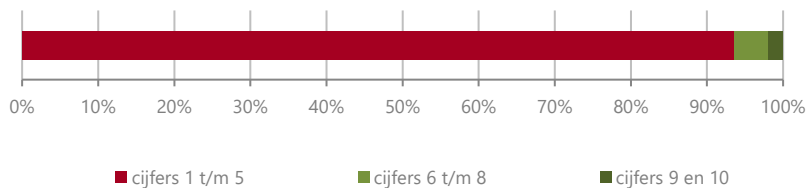
	1 helemaal niet begrepen	%	2	%	3	%	4 heel erg goed begrepen	%
c70 (n=154)	123	80%	21	14%	4	3%	6	4%
	1 helemaal niet serieus genomen/genegeerd	%	2	%	3	%	4 heel erg serieus genomen	%
c71 (n=153)	123	80%	19	12%	4	3%	7	5%
	1 helemaal niet geloofd	%	2	%	3	%	4 helemaal geloofd	%
c72 (n=152)	109	72%	25	16%	13	9%	5	3%
	1 helemaal niet geïnformeerd	%	2	%	3	%	4 heel erg goed geïnformeerd	%
c73 (n=154)	100	65%	40	26%	7	5%	7	5%
	1 helemaal niet gesteund in mijn mogelijkheden	%	2	%	3	%	4 heel erg versterkt in mijn mogelijkheden	%
c74 (n=152)	128	84%	22	14%	1	1%	1	1%

Tabel 46 CV-, n=152-154

De hulp om het contact met het kind te herstellen...

	1 was voor mij bijna niet te bereiken	%	2	%	3	%	4 was heel erg goed toegankelijk	%
c75 (n=154)	122	79%	19	12%	9	6%	4	3%
	1 kwam veel te laat in actie	%	2	%	3	%	4 ging vrijwel meteen aan het werk	%
c76 (n=152)	138	91%	7	5%	3	2%	4	3%
	1 had heel weinig tijd voor mij	%	2	%	3	%	4 gaf alle aandacht ik wilde	%
c77 (n=150)	101	67%	37	25%	8	5%	4	3%
	1 was ongericht en vaag	%	2	%	3	%	4 was resultaatgericht en duidelijk	%
c78 (n=150)	122	81%	18	12%	5	3%	5	3%
	1 was voor mij (bijna) niet te betalen	%	2	%	3	%	4 kostte geen geld	%
c79 (n=149)	53	36%	31	21%	24	16%	41	28%
	1 was helemaal op mijn ex-partner gericht	%	2	%	3	%	4 was helemaal op mij gericht	%
c80 (n=148)	84	57%	45	30%	9	6%	10	7%
	1 was heel oneerlijk/vooringenomen naar mij	%	2	%	3	%	4 was rechtvaardig naar mij toe	%
c81 (n=150)	101	67%	28	19%	12	8%	9	6%
	1 had geen aandacht voor mijn ouderrol	%	2	%	3	%	4 had heel veel aandacht voor mijn ouderrol	%
c82 (n=150)	110	73%	22	15%	10	7%	8	5%
	1 was erg onzorgvuldig met privacy	%	2	%	3	%	4 was erg zorgvuldig met privacy	%
c83 (n=149)	55	37%	34	23%	36	24%	24	16%

Tabel 47 CV-, n=148-154

Figuur 14 CV-, n=154

C84: Welk rapportcijfer geeft u aan de hulp bij contactverlies kind/ouderverstoting? (n=154)

	c84	%
1	90	58%
2	23	15%
3	19	12%
4	6	4%
5	6	4%
6	3	2%
7	1	1%
8	3	2%
9	2	1%
10	1	1%

Tabel 48 CV-, n=154

6.4 Gevolgen van contactverlies voor het kind volgens (alle) ouders

Hier worden de antwoorden van alle ouders getoond, dus ongeacht of het contacthoudende of contactverliezende ouders waren. Enkele ouders konden de vragen niet beantwoorden omdat ze over hun kind(eren) geen enkele informatie kregen. Over het geheel genomen worden veel negatieve gevolgen gemeld voor het kind, in alle dimensies van ontwikkeling en gezondheid. Schoolverzuim, concentratieproblemen op school, slechtere schoolprestaties; sociale vaardigheden t.o.v. andere kinderen, stemmingswisselingen (boos, verdrietig), slaapproblemen. Minder vaak wordt genoemd te vroege seksuele relaties, schulden maken of een ongezonde levensstijl. Uit de antwoorden van de kinderen blijkt dat deze hetzelfde profiel rapporteren, maar mogelijk wat minder 'zwaar'. Uit deze informatie wordt overigens indirect duidelijk hoezeer de school een signalerende rol kan hebben, vooral als ze weten dat er een complexe scheidingssituatie is (wat doorgaans bekend is via het reguliere oudercontact). Er zijn verder geen verschillen tussen het percentage gerapporteerde negatieve antwoorden door vaders die het contact verloren (49%) ten opzichte van moeders die het contact verloren (49%).

D01-D16 Gevolgen van contactverlies voor kind, zoals gerapporteerd door ouder

Mijn kind...

	1 had op school problemen in de klas	%	2	%	3	%	4 deed op school gewoon mee in de klas	%
d01 (n=171)	86	50%	19	11%	23	13%	43	25%
	1 verzuimde veel vaker dan andere kinderen	%	2	%	3	%	4 verzuimde niet vaker dan andere kinderen	%
d02 (n=167)	54	32%	26	16%	19	11%	68	41%
	1 leerde veel minder goed dan kon	%	2	%	3	%	4 leerde zo goed/snel als bij mijn kind paste	%
d03 (n=164)	80	49%	23	14%	22	13%	39	24%
	1 kon zich op school niet concentreren	%	2	%	3	%	4 kon zich op school goed concentreren	%
d04 (n=162)	75	46%	35	22%	29	18%	23	14%
	1 raakte buiten-gesloten, had geen vrienden/vriendinnen	%	2	%	3	%	4 had goed contact met vrienden/vriendinnen	%
d05 (n=162)	36	22%	43	27%	38	23%	45	28%
	1 was vaak boos en dan weer verdrietig of stil	%	2	%	3	%	4 had geen emotionele problemen	%
d06 (n=161)	90	56%	47	29%	12	7%	12	7%
	1 sliep slecht	%	2	%	3	%	4 sliep goed	%
d07 (n=150)	54	36%	46	31%	28	19%	22	15%
	1 sliep vaak buitenshuis (niet bij ouders)	%	2	%	3	%	4 sliep thuis (bij de ouder met wie contact was)	%
d08 (n=155)	21	14%	15	10%	19	12%	100	65%

	1 leefde heel ongezond (eten, drinken, roken, alcohol, drugs)	%	2	%	3	%	4 leefde gewoon gezond	%
d09 (n=155)	21	14%	35	23%	31	20%	68	44%
	1 was veel vaker ziek	%	2	%	3	%	4 was niet vaker ziek	%
d10 (n=151)	45	30%	30	20%	32	21%	44	29%
	1 maakte schulden	%	2	%	3	%	4 had geen geldproblemen	%
d11 (n=148)	10	7%	9	6%	20	14%	109	74%
	1 ging met verkeerde vrienden/vriendinnen om	%	2	%	3	%	4 had gewone vrienden/vriendinnen	%
d12 (n=141)	12	9%	31	22%	30	21%	68	48%
	1 kreeg te snel seksuele relaties	%	2	%	3	%	4 had een normale seksuele belangstelling	%
d13 (n=133)	17	13%	11	8%	30	23%	75	56%
	1 wist helemaal niet wat het na school wilde doen	%	2	%	3	%	4 had een duidelijk idee van wat het wilde	%
d14 (n=135)	39	29%	30	22%	32	24%	34	25%
	1 kreeg ruzie met mijn andere kinderen	%	2	%	3	%	4 hield goed contact met alle kinderen/nvt	%
d15 (n=143)	29	20%	30	21%	27	19%	57	40%
	1 heeft veel last van schuldgevoel voor de scheiding	%	2	%	3	%	4 heeft geen last van schuldgevoel	%
d16 (n=146)	48	33%	41	28%	21	14%	36	25%

Tabel 49 AL, n=133-171

De volgende vragen (D17-D20) zijn op grond van de resultaten van de eerste wave, en de focusgroepbijeenkomst toegevoegd. Deze vragen zijn uiteraard in veel gevallen niet te beantwoorden omdat de kinderen te jong zijn op dit moment, en daarnaast is beantwoording onmogelijk als het contact volledig verbroken is (zie ook voorgaande vraag). In 30-40% van de situaties kon de vraag worden beantwoord.

Kijkt men naar de 2 linkse kolommen (waarschijnlijk vs. niet waarschijnlijk) dan krijgt men een goede indruk. In de ogen van de ouders is er een zeer grote - kennelijk blijvende - negatieve invloed op het vermogen van het kind om duurzame partnerrelatie aan te gaan. T.o.v. de andere gevolgen is dit de meest extreme observatie, die overigens ook door de kinderen (zowel in de enquête als in de focusgroepbijeenkomst) wordt gerapporteerd.

	waarschijnlijk %		niet waarschijnlijk %		weet niet, geen contact	niet van toepassing, nu nog te jong
d17: De relatie tussen dit kind en andere kinderen in het gezin (eigen broers en zusters) zijn blijvend verstoord/gestoord	32	51%	31	49%	29	75
d18: De opleiding/beroepskeuze is sterk bepaald door de situatie (bv. opleiding op psychologisch of juridisch terein)	24	65%	13	35%	37	81
d19: Het krijgen/hebben van een vaste relatie door het kind is sterk bepaald door de situatie	32	84%	6	16%	32	98
d20: Het krijgen/willen hebben van kinderen (kinderwens) is sterk bepaald door de situatie	20	65%	11	35%	35	100

Tabel 50 AL, n=155-168

6.5 Kansen en mogelijkheden tot verbetering

In deze paragraaf wordt weergegeven welke verbetermogelijkheden de ouders met contactverlies aangeven, opgesplitst in mogelijkheden in hun eigen netwerk, de mogelijkheden die met professionele hulp samenhangen en maar ook de eigen bijdrage van het kind en henzelf. Dit deel van de enquête was in de eerste wave wat betreft de antwoord opties minder gedetailleerd dan in de tweede wave, omdat de enquête voor de tweede wave hier iets is aangepast/verbeterd naar aanleiding van de resultaten van de focusgroepbijeenkomsten en gesprekken met het Expertteam over de oplossingsrichtingen. Gezien het feit dat zowel de samenstelling van de respondentgroep in wave 1 en 2 erg op elkaar leek, maar ook de antwoorden, en hun onderlinge samenhang, is aannemelijk dat de antwoorden van wave 2 representatief zijn voor alle respondenten.

6.5.1 Wat had beter gekund in het eigen netwerk (alleen ouders met contactverlies)

E03: Wat hadden familie en vrienden beter kunnen doen? (n=119)

	e03
1. meer steun	21
2. meer sturen, mn loyaliteitsconflict verminderen en/of intermediair voor contact met kind [kind]	32
3. meer sturen, mn gezag/omgang naleven [ouder]	6
4. meer bijdragen aan signaleren en/of waarheidsvinding	9
5. minder bemoeienis	3
6. ze hebben gedaan wat ze moesten doen	35
7. onpartijdig zijn	13

Tabel 51 CV-, n=119, wave 1+2

E05: Wat had uzelf beter kunnen doen? (n=151)

	e05
1. meer steun vragen professional voor eigen gedrag/gevoel	11
2. minder bijdragen aan loyaliteitsconflict door flexibeler met omgang	7
3. meer/sneller sturen, mn juridisch ivm gezag/omgang	28
4. meer/sneller signalen sturen aan professionals	14
5. minder ge-emotioneerd handelen/reageren	14
6. niets, alles geprobeerd	31
7. overige	46

Tabel 52 CV-, n=151, wave 1+2

E06: Vindt u dat uw kind iets beter had kunnen of moeten doen? (n=127)

	e06
1. nee, zijn slachtoffer machtsstrijd	9
2. nee, zijn slachtoffer loyaliteitsstrijd	26
3. nee, niet hun rol (volwassenenzaak)	6
4. nee	63
5. overige	23

Tabel 53 CV-, n=127, wave 1+2

E07: Wat had uw ex-partner beter kunnen doen? (n=180)

	e07
1. meer steun vragen professional voor gedrag/gevoel	32
2. minder bijdragen aan loyaliteitsconflict (gevoel, minder zwartmaken)	71
3. naleven afspraken gezag/omgang/informatie (juridisch)	9
4. meer/sneller signalen sturen aan professionals	1
5. minder ge-emotioneerd, wraakzuchtig handelen/reageren	26
6. niets, ex kan er niks aan doen	1
7. overige	40

Tabel 54 CV-, n=180, wave 1+2

Over wat beter had gekund wordt verschillend geantwoord voor de verschillende actoren in het netwerk.

- Voor familie en vrienden (E03) geldt dat de helft niet veel anders had kunnen of moeten doen, maar *als* deze groep wat moet doen is het deze ouder steunen, en bijdragen aan een minder groot loyaliteitsconflict.
- Vrijwel alle contactverliezende ouders geven aan dat ze zaken beter hadden kunnen doen (in zoverre daarin niet afhankelijk van ex-partner medewerking, zie eerder). Voorop staat dat men veel sneller had willen sturen richting een juridische aanpak (i.v.m. gezag en omvang), niet afwachten of het wel goed komt. Blijkens de focusgroepen, is vaak afgewacht om de sfeer niet verder te verstoren en om het kind hierin te ontzien omdat juridische procedures belastend zijn voor het kind (Salomo motief). Uit de kwalitatieve antwoorden blijkt dat vele contactverliezende ouders zichzelf kwalijk nemen op de toezeggingen van de ex en de jeugdzorg vertrouwd te hebben. Maar men noemt als verbeterpunt voor hunzelf het 'minder geëmotioneerd erin gaan'. In de focusgroepbijeenkomsten bleken contactverliezende ouders vooral zeer teleurgesteld in autoriteiten als deze terughoudende, kindsparende, opstelling eerder in hun tegendeel werkte, dan oplossingsgericht - en dat zie je in de antwoorden terug in de vorm van er veel sneller juridisch tegen aan willen gaan en maar ook in vaak een negatief oordeel over mediation als tussenstop of iedere andere vorm van bemiddeling die op samenwerking berust al dan niet via tussenpersoon. Zoals een vader-ouder het formuleerde: als je je diepe wens voor de ouderrol toont en daar actie voor onderneemt ben je agressief, en bedreigend typisch een man; wacht je af, en houd je afstand om het kind te sparen en autoriteiten hun werk te laten doen, dan ben je niet geïnteresseerd, gefocust op werk, typisch een man; wat je ook doet, je bent ongeschikt.
- Het kind wordt niets aangerekend; die had geen keus. Het kind wordt als slachtoffer gezien, zonder eigen wil of richting in dit opzicht. Het kind is een speelbal van de ex. Een dergelijk perspectief staat enigszins op gespannen voet met de term 'ouderverstoting' die een actievere rol van het kind suggereert - al dan niet daartoe in een of andere vorm gedwongen. Ook sommige kinderen gaven in de enquête een eigen rol aan. Dat blijkt voor ouders met contactverlies moeilijk toe te erkennen.
- Het centrale verbeterpunt is de rol die de ex speelt (E07), haar bijdrage aan het loyaliteitsconflict, waarbij ook anderen in het netwerk worden meegetrokken inclusief de andere kinderen als die er zijn.

De antwoorden van de respondenten zijn uitvoerig, en opvallend is dat materiële zaken of bijvoorbeeld het nalaten van onjuiste verklaringen niet bovenaan staan. Bovenaan staat het niet trekken aan het kind op een manier dat het om overeind te blijven wel moet kiezen voor een 1-oudersituatie. Zeker bij jongere kinderen kan het erin resulteren, vooral als de ouder ook erin slaagt zichzelf als slachtoffer te presenteren dat het kind alleen nog door de ogen van deze ouder kan kijken. Deskundigen hebben er de term 'parentificatie' voor. Het kind gaat dan voor die ouder zorgen - zie ook de focusgroepbijeenkomsten.

In veel antwoorden kwam de wens terug dat de ex meer in het belang van het kind moet handelen door bijvoorbeeld de positie als ex (gekrenkt of tekortgedaan door de scheiding) gescheiden houden van de positie als mede-ouder. Een steeds terugkerend verbeterpunt is het nalaten van onjuiste informatie door de ex-partner aan de rechter, jeugdzorg en hulpverleners; deze laatsten wendden zich vaak primair tot de ouder bij wie het kind is (volgens de respondent). Dat wordt vooral als probleem ervaren omdat er vaak eerst naar aanleiding van die informatie gehandeld wordt, en als later uitkomt dat het niet klopt staan er geen sancties op en blijft de situatie vaak zoals die op dat moment is (inclusief de verdachte positie voor de contactverliezer). Dit lijkt overigens een verbeterpunt dat zich ook uitstrekt tot de informatie-winners, de professionals.

6.5.2 Wat had beter gekund in de professionele hulp (alleen ouders met contactverlies)

Terugblik professionele hulp: wanneer vooral meer doen?

De eerste 2 vragen (tabel 55 en 56; vraag E01 en E02) zijn in wave 2 toegevoegd naar aanleiding van de focusgroepbijeenkomsten. Het gaat in die vragen om vast te stellen in welke fase van het scheidingsconflict in de ogen van ervaringsdeskundigen kansen zijn blijven liggen. Meer dan de helft van de respondenten kiest de periode toen duidelijk werd dat er sprake was van langdurig contactverlies, als de periode waar de professionele zorg het beter had moeten doen, dus niet tijdens de aanloop. Volgens zeker 2/3^e van de respondenten had professioneel-adequaats inspelen op de problemen veel problemen voorkomen. Het gaat - weten we uit andere antwoorden - niet om nieuwe dingen doen, maar de dingen doen die zijn toegezegd en om handelen vanuit een fundamenteel neutrale houding. Zie ook volgende paragraaf.

E01: Als u terugkijkt op de situatie die nu ontstaan is, in welke periode had de professionele zorg het vooral beter moeten doen (probeer 1 periode te kiezen waar het meest verbeterd moet worden)? (n=152)

	in de periode % voor ik ging scheiden	tijdens het % scheidingsproces	direct na het % uit elkaar gaan wonen	toen duidelijk % werd dat er sprake was van langdurig contactverlies	ik kan niet een % belangrijkste periode aanwijzen
e01	5 3%	17 11%	34 22%	88 58%	8 5%

Tabel 55 CV-, n=152

E02: Als u terugkijkt op de situatie die nu ontstaan is, had het uitgemaakt als professionals anders gewerkt hadden waarbij zowel u als uw ex-partner samen met professionals zouden bedenken en beslissen hoe het probleem van contactverlies moet worden aangepakt? (n=153)

	ja, dat had veel % uitgemaakt voor een goede afloop	ja, dat had % misschien wel wat uitgemaakt voor een goede afloop van het scheidingsproces	misschien had % het iets geholpen	nee, het is niet % waarschijnlijk want zoiets hebben we al geprobeerd	nee, het is niet % waarschijnlijk want samenwerken gaat niet, daar is het conflict te groot voor
e02	95 62%	28 18%	13 8%	6 4%	11 7%

Tabel 56 CV-, n=153

Verbeterpunten professionele hulp

Tabel 57 geeft in detail de verbeterpunten per professional. Deze tabel kan men het best 2 keer lezen: 1 keer van boven naar beneden, per kolom, om te weten welke professional (het meest) zaken beter moet aanpakken. Daarna van links naar rechts, per rij, om te zien welk aspect - over alle professionals heen de meeste aandacht zou moeten krijgen. Over het algemeen hebben de respondenten zeer veel detail aangebracht in hun antwoorden, en beslist niet categorisch geantwoord ('iedereen is partijdig', of 'alle jeugdzorg is slecht'). Maar wel is duidelijk dat enkele rijen (verbeterpunten) er uitspringen en relevant zijn voor alle professionals: meer deskundig, beter feitenonderzoek (en daarop handelen; geen vooroordelen over moeders en vaders), en andere uitgangspunten bij juridische aanpak. We komen daar hieronder op terug bij het bespreken van de tabel van links naar rechts, per professiegroep. De medewerkers van de school van het kind hadden onpartijdiger moeten zijn en beter moeten uitvinden wat er speelde, en

daarover communiceren. In de focusgroepen bleek wel dat sommige (zwaar-confessionele) scholen een a priori afwijzende houding hebben tegenover scheiding van ouders waardoor het kind geen aanspraak op dit punt heeft, en dat andere geen eigen rol zien. Er zijn ook scholen die een protocol hanteren waarin beide ouders gelijkelijk betrokken en geïnformeerd worden ook als het kind meer bij de een dan bij de ander is. Ouders hebben over het algemeen veel vertrouwen in school, en vinden het eerder veiliger, dan onveiliger om een actievere rol aan school te geven.

Bij alle andere (vooral zorg) professionals wordt het meest aangegeven dat ze sneller moet werken en eerder in actie moeten komen (als afspraken niet worden nageleefd), dat ze deskundiger moeten zijn (bv. om om te gaan met de doorgaans niet terechte beschuldiging van misbruik of geweld van de vader jegens het kind, of bv. om een voor het kind beter leefbare situatie te creëren met beide ouders in een rol sowieso meer deskundiger wat betreft contactverlies/ouderverstoting. Het is zeer opvallend dat ervaringsdeskundigen *nooit* het gebrek aan deskundigheid relateren aan gebrek aan effectieve interventies of bv. handelingsvariatie bij de interventies. *Altijd* gaat het om onderzoek/diagnostiek en professionele vooringenomenheid.

Voor de advocaten komt sterk naar voren dat ze meer deskundig, feitenuitzoekend en kindgericht moeten zijn. Bij de rechter komt sterk naar voren dat deze met andere uitgangspunten moet werken (komt ook bij de jeugdbescherming/jeugdzorg/gemeente naar voren); het centraal stellen van een 50-50 ouderschap (en naar wij aannemen de daarmee samenhangende voorwaarden) werd het meest genoemd.

	e09: school	e11: pedagoog/ psycholoog/ relatie-therapeut	e13: medische specialisten	e15: advocaten	e17: rechter	e19: juridisch/ gemeente
1. meer deskundig algemeen/eigen discipline (incl. hogere opleiding)	7	37	16	21	25	29
2. meer deskundig in andere discipline	1	1	2	2	3	5
3. sneller in actie, meer tijd eraan besteden	13	15	9	8	14	23
4. meer samenwerkend/ coördinatie, minder fragmentatie	14	8	5	7	6	19
5. beter uitzoeken wat er aan de hand is (triage)	20	25	12	16	49	44
6. afdwingen deelname therapeutische zorg	0	4	2	1	6	4
7. beter handhaven van regelingen die getroffen zijn	0	5	0	5	30	20
8. onpartijdiger	23	12	2	11	11	18
9. meer kind gericht	9	9	2	23	9	14
10. meer ouder gericht	12	8	2	4	9	9
11. werken met andere uitgangspunten	4	18	0	30	50	32
12. anders	9	19	15	24	8	9
13. niet van toepassing, want geen verbetering nodig	15	16	23	18	10	6

Tabel 57 CV-, n=108-155 (kolommen=vragen zijn soms overgeslagen door een respondent, bv. e13)

De de juridische/gemeente/jeugdzorg instanties worden fors bekritiseerd, met name wat betreft deskundigheid (laag opgeleid, niet genoeg geschoold voor feitvaststelling en interventie in vechtscheiding), partijdigheid (meer gericht op moeder dan op kind en vader), en het standaard varen op informatie en interpretatie van de moeder, en het werken aan oplossingen met vooral 1 ouder (moeder) als opvoeder. Dat gaat schuil achter het antwoord werken met andere uitgangspunten. Jeugdbescherming en jeugdzorg (vaak als 1 blok ervaren) wordt naast vooringenomenheid (moeder heeft default gelijk) verweten niet op eenmaal afgegeven oordelen terug te willen komen en ontoegankelijk te zijn.

Sterke punten eigen netwerk

De respondenten zijn ook gevraagd of de mensen uit eigen netwerk en de professionele hulp iets heel goeds hebben gedaan om het contactverlies te stoppen of te voorkomen. Sommige respondenten hebben geantwoord dat familie en vrienden contact met het kind probeerden te behouden. Ook velen hebben geholpen door te bemiddelen, maar vaak was het niet mogelijk, met name door de ex. Anderen hebben geholpen door emotionele steun te geven. Een enkeling heeft ook financiële steun ontvangen van de familie. Verder is geprobeerd om contact te blijven houden met de ex en geholpen met het opsturen van bijvoorbeeld kaartjes aan het kind. Wat de ex-partner betreft, is de responsen unaniem niets gedaan om het contactverlies te stoppen of te voorkomen. In tegendeel: veel respondenten geven aan dat de ex-partner het contactverlies heeft gestimuleerd. Een enkeling wijkt positief af: een respondent geeft b.v. aan dat de ex-partner toestemming heeft gegeven om samen met het kind op vakantie te gaan, de ander geeft aan dat de ex-partner toestemming heeft gegeven om het kind een aantal keer per week te zien.

Sterke punten professionele hulp

De vragen over de sterke punten van de professionele hulp zijn voor het grootste deel negatief beantwoord. De school springt er voor een grote groep ouders positief uit. Medewerkers van de school van het kind hebben voor veel (minder dan de helft, nog steeds is dit relatief veel) ouders geholpen om ze op de hoogte te houden en zo veel mogelijk te betrekken bij zaken over het kind. Dit kan bijvoorbeeld zijn door ze uit te nodigen op oudergesprekken of de mails wat betreft het kind naar beide ouders te sturen. Ook vinden respondenten het fijn dat sommige medewerkers open stonden om ook hun kant van het verhaal aan te horen. Ouders zijn ook dankbaar dat de school het kind heeft gesteund, een luisterend oor heeft aangeboden en het kind heeft gemonitord. Maar het blijft vaak een initiatief van de mentor/klasseleraar, of van de individuele school.

Ouders zijn positief over psychologische hulpverlening of medische-specialistische (psychiatrische begeleiding), maar de weerstand van de ex-partner verhindert vaak hun inschakeling. De hulp die er was, was in de vorm van het geven van duidelijke informatie over de gevolgen van contactverlies en het bieden van emotionele steun. Ook hebben deze professionals aandacht voor de kinderen. Een aantal respondent noemt de actieve rol van de huisarts die signalen heeft gestuurd naar andere professionals. Dit is in bijna alle gevallen nuttig geweest. Elders werd al gemeld dat de huisarts relatief goed op de hoogte is van de situatie en een toegankelijke zorgverlener is om gezinsproblemen te bespreken.

Uit de professionele hulpverlening, komt de advocaat er goed van af, als er positieve zaken genoemd moeten worden (let wel numeriek is er ook veel kritiek). Respondenten geven aan dat hun advocaat er alles aan heeft gedaan om de problemen te verhelpen. Advocaten hebben actie ondernomen zoals het zorgen voor een nieuwe omgangsregeling, maar hebben ook veel meegedacht aan wat er gedaan kan worden vanuit de ouder zelf. Er worden advocaten genoemd die het contact (in mate) hebben hersteld.

Advocaten lopen ook zelf tegen zaken aan, waar ze niet bij kunnen helpen. Dit gaat met name om - in de ogen van respondenten - fouten van het rechtssysteem en door de uitvoerders (er wordt niet uitgelegd waar dit precies over gaat, maar elders wordt dat duidelijk: uitgangspunten, handhaving, snelheid). De rechter heeft volgens sommigen een goed besluit genomen, door bijvoorbeeld een omgangsregeling in te zetten of een 50-50 ouderschap uit te spreken. Dit heeft er voor gezorgd dat veel ouders hun kinderen weer konden zien. Echter, wordt wel gezegd dat de regelingen geen nut hebben wanneer er sprake is van sabotage en geen sprake van handhaving. Ook geven de respondenten positieve reacties over onderzoeken die dankzij rechters zijn gestart.

Professionals uit het juridische (jeugdbescherming)/gemeente (jeugdzorg) wereld worden negatief beschreven. Geen positieve punten. Incidenteel waardering voor inzet, maar te weinig mogelijkheden hebben om dwang uit te oefenen richting de weigerende partij. De kritiek en het wantrouwen zijn groot.

Het geheel maakt de indruk dat bij sommige professionals kan worden voortgebouwd op sterke punten, bij anderen lijkt dat een weinig kansrijk uitgangspunt.

6.5.3 Fundamentele uitgangspunten bij elke scheiding (alle ouders)

In wave 2 zijn naar aanleiding van zowel de focusgroepbijeenkomsten als de enquête vragen opgesteld voor de ouders om hun mening te peilen over meer fundamentele uitgangspunten bij een scheiding. Dit is gedaan in de vorm van stellingen, die tegelijk ook vaak een dilemma vertegenwoordigen. Het gaat om algemene uitgangspunten die bij iedere scheiding relevant zijn (dus niet alleen bij de op voorhand ingewikkelde), met als vraag of de stelling relevant en belangrijk was geweest voor de respondent.

Regel 1	deze regel was <u>erg</u> belangrijk voor mij geweest		deze regel was een beetje belangrijk voor mij geweest		deze regel was niet belangrijk/van toepassing voor mij	
A02a MV_CVpCVm						
M_CV+	5	4,3%	1	0,9%	11	9,5%
V_CV+	1	0,9%	0	0%	3	2,6%
M_CV-	23	20%	2	1,7%	39	34%
V_CV-	6	5,2%	3	2,6%	22	19%

Tabel 58 Als ouders scheiden en zij hebben minderjarige kinderen, dan moet het bij het regelen van de kinderopvang niet uitmaken of ze officieel getrouwd zijn, samenwonen of een andere relatie hebben. AL, n= 116

Regel 2	deze regel was <u>erg</u> belangrijk voor mij geweest		deze regel was een beetje belangrijk voor mij geweest		deze regel was niet belangrijk/van toepassing voor mij	
A02a MV_CVpCVm						
M_CV+	13	11%	2	1,7%	2	1,7%
V_CV+	1	0,9%	0	0%	3	2,6%
M_CV-	57	49%	4	3,4%	3	2,6%
V_CV-	18	15%	4	3,4%	9	7,8%

Tabel 59 Als ouders scheiden en zij hebben minderjarige kinderen, dan moet het bij het regelen van de kinderopvang het uitgangspunt zijn: een kwantitatief gelijke zorg- en opvoedkundige taak (fifty-fifty), ondersteund door regels over geld en wonen. AL, n= 116

Regel 3	deze regel was <u>erg belangrijk</u> voor mij geweest		deze regel was een beetje belangrijk voor mij geweest		deze regel was niet belangrijk/van toepassing voor mij	
A02a MV_CVpCVm						
M_CV+	4	3,4%	2	1,7%	11	9,5%
V_CV+	0	0%	1	0,9%	3	2,6%
M_CV-	33	28%	7	6,0%	24	21%
V_CV-	13	11%	8	6,9%	10	8,6%

Tabel 60 Als gescheiden ouders gelijkwaardig voor hun kinderen zorgen, hebben ze, ook als zij een nieuwe partner krijgen, geen vrijheid van wonen zolang de kinderen nog geen 16 jaar zijn. AL, n= 116

Regel 4	deze regel was <u>erg belangrijk</u> voor mij geweest		deze regel was een beetje belangrijk voor mij geweest		deze regel was niet belangrijk/van toepassing voor mij	
A02a MV_CVpCVm						
M_CV+	12	10%	4	3,4%	1	0,9%
V_CV+	2	1,7%	1	0,9%	1	0,9%
M_CV-	55	47%	3	2,6%	6	5,2%
V_CV-	25	22%	3	2,6%	3	2,6%

Tabel 61 Ouders die het oneens zijn over de invulling van de kinderopvang hebben beiden recht op een volledig diepgaand onderzoek voorafgaande aan omgangsafspraken. Medewerking hieraan is voor beiden verplicht. AL, n= 116

Regel 5	deze regel was <u>erg belangrijk</u> voor mij geweest		deze regel was een beetje belangrijk voor mij geweest		deze regel was niet belangrijk/van toepassing voor mij	
A02a MV_CVpCVm						
M_CV+	6	5,2%	2	1,7%	9	7,8%
V_CV+	1	0,9%	1	0,9%	2	1,7%
M_CV-	18	15%	18	15%	28	24%
V_CV-	13	11%	6	5,2%	12	10%

Tabel 62 Bij diepgaand onderzoek naar de gezinssituatie is voor het bepalen van de situatie van het kind de informatie van school of kinderopvang bepalend en pas daarna die van professionals die speciaal worden gevraagd (kinderbescherming, jeugdzorg). AL, n= 116

Regel 6	deze regel was <u>erg belangrijk</u> voor mij geweest		deze regel was een beetje belangrijk voor mij geweest		deze regel was niet belangrijk/van toepassing voor mij	
A02a MV_CVpCVm						
M_CV+	13	11%	1	0,9%	3	2,6%
V_CV+	2	1,7%	0	0%	2	1,7%
M_CV-	51	44%	5	4,3%	8	6,9%
V_CV-	25	22%	2	1,7%	4	3,4%

Tabel 63 Bij een complexe scheiding hebben beide ouders recht op een onafhankelijk second opinion van deskundigen (ook wat betreft kinderopvang, jeugdzorg, rechter). AL, n= 116

Regel 7	deze regel was <u>erg belangrijk</u> voor mij geweest		deze regel was een beetje belangrijk voor mij geweest		deze regel was niet belangrijk/van toepassing voor mij	
A02a MV_CVpCVm						
M_CV+	12	10%	1	0,9%	4	3,5%
V_CV+	1	0,9%	1	0,9%	2	1,7%
M_CV-	42	36%	7	6,1%	14	12%
V_CV-	20	17%	2	1,7%	9	7,8%

Tabel 64 Voorlopige plaatsing bij 1 van de 2 ouders bij twijfels over de gezinssituatie moet alleen worden toegestaan als beide ouders hiermee instemmen. Evt. met verplichte gezinsondersteuning. AL, n= 115

Regel 8	deze regel was <u>erg belangrijk</u> voor mij geweest		deze regel was een beetje belangrijk voor mij geweest		deze regel was niet belangrijk/van toepassing voor mij	
A02a MV_CVpCVm						
M_CV+	16	14%	0	0%	1	0,9%
V_CV+	1	0,9%	1	0,9%	2	1,7%
M_CV-	54	47%	5	4,3%	4	3,5%
V_CV-	26	23%	1	0,9%	4	3,5%

Tabel 65 Als regelingen (inclusief het deelnemen aan diagnostiek of therapie) worden afgesproken of bepaald door de rechter, moeten dwangmaatregelen worden uitgevoerd als 1 van de ouders weigert of hindert. AL, n= 115

Regel 9	deze regel was <u>erg belangrijk</u> voor mij geweest		deze regel was een beetje belangrijk voor mij geweest		deze regel was niet belangrijk/van toepassing voor mij	
A02a MV_CVpCVm						
M_CV+	14	12%	3	2,6%	0	0%
V_CV+	2	1,7%	0	0%	2	1,7%
M_CV-	39	34%	14	12%	11	9,5%
V_CV-	20	17%	5	4,3%	6	5,2%

Tabel 66 In het belang van het kind en de ouders, moeten zo min mogelijk verschillende personen en instanties zich met een complexe scheiding bemoeien. AL, n= 116

Regel 10	deze regel was <u>erg belangrijk</u> voor mij geweest		deze regel was een beetje belangrijk voor mij geweest		deze regel was niet belangrijk/van toepassing voor mij	
A02a MV_CVpCVm						
M_CV+	9	7,9%	1	0,9%	6	5,3%
V_CV+	1	0,9%	0	0%	3	2,6%
M_CV-	40	35%	14	12%	9	7,9%
V_CV-	20	17%	5	4,4%	6	5,3%

Tabel 67 Het kind zou zo veel mogelijk geraadpleegd moeten worden over de feiten, maar zo min mogelijk over de regeling/oplossing/toewijzing. AL, n= 114

M=man, V=vrouw	M_CV+ (n=17)			V_CV+ (n=4)			M_CV- (n=64)			V_CV- (n=31)		
	!	?	x	!	?	x	!	?	x	!	?	x
1. Officiële vorm van de relatie moet niet uitmaken voor regelen ouderrol	29%	6%	65%	25%	0%	75%	36%	3%	61%	19%	10%	71%
2. 50/50 uitgangspunt voor ouderrol bij scheiden	76%	12%	12%	25%	0%	75%	89%	6%	5%	58%	13%	29%
3. Geen vrijheid van wonen zolang kinderen nog geen 16 jaar	24%	12%	65%	0%	25%	75%	52%	11%	38%	42%	26%	32%
4. Omgang oneens, dan verplicht meewerken onderzoek	71%	24%	6%	50%	25%	25%	86%	5%	9%	81%	10%	10%
5. Voor bepalen omgang school belangrijker dan RvdK/kindprofessional	35%	12%	53%	25%	25%	50%	28%	28%	44%	42%	19%	39%
6. Beide ouders recht op second opinion RvdK/JB/rechtersoordeel	76%	6%	18%	50%	0%	50%	80%	8%	13%	81%	6%	13%
7. Voorlopige plaatsing bij 1 ouder alleen indien toestemming beiden	71%	6%	24%	25%	25%	50%	67%	11%	22%	65%	6%	29%
8. Dwangmaatregelen opleggen als weigering diagnostiek of therapie	94%	0%	6%	25%	25%	50%	86%	8%	6%	84%	3%	13%
9. Zo min mogelijk overheidsbemoedening bij complexe scheiding	82%	18%	0%	50%	0%	50%	61%	22%	17%	65%	16%	19%
10. Raadpleeg kind voor feiten, niet voor keuzes	56%	6%	38%	25%	0%	75%	63%	22%	14%	65%	16%	19%

Legenda

! = belangrijk ? = beetje belangrijk x = niet belangrijk

Er is een groot M/V verschil, binnen zelfde contact-statusgroep

25% Er is groot verschil tussen CV+ en CV- bij mannen, of bij vrouwen

25% [vet] Er is zowel groot M/V verschil als groot verschil (bij V) tussen CV+ en CV-

Tabel 68 AL, n=116

Tabel 68 vat de patronen van antwoorden op de 10 stellingen in percentages samen, met de aantekening dat het aantal vrouwen dat het contact hield en meedeed (V_CV+) klein was. Ook moet men erbij stil staan dat - als de resultaten representatief zouden zijn voor de 4 categorieën ouders (man/vrouw, contacthouderd/contactverliezend) - dat dan de meest links kolommen onder M_CV+ horen bij de meeste rechtse kolommen V_CV-, en net zo M_CV- bij V_CV+. De resultaatbeschrijving, om niet te wijldopig te worden, veronderstelt dat deze steekproefresultaten geldig zijn. We beschrijven eerst de resultaten als geheel, daarna de contrasten tussen deze 4 ouder-groepen.

De stellingen worden verschillend beoordeeld, sommige hebben algemene steun andere - meer extreme - veel minder. Als het om oplossingsrichtingen - de vraag aan het Expertteam - gaat zijn er 4 stellingen die algemeen als de belangrijkste worden omschreven (>84% 'belangrijk'):

1&2. Het opleggen van dwangmaatregelen bij weigering/traineren onderzoek/diagnostiek of aanbevolen therapie.

3. Het hanteren van een 50/50 uitgangspunt wat betreft de invulling van de ouderrol, wat - blijkens teksten op open antwoorden in het begin van de enquête - iets anders is dan het huidige 'gelijkwaardig' uitgangspunt, waartoe rechtspraak en andere partijen ook rekenen 1 tot 2 weekenddagen in de 2 weken.

4. Het recht op second opinion buiten de in de casus betrokken organisaties, bij een oordeel van RvdK, JB, jeugdzorg.

Deze 4 suggesties voor kenmerken van de oplossingsrichting gaan over materiële veranderingen in het proces om het 'fair' te maken, *effectief* gelijke rechten voor vaders en moeders, in plaats van de situatie nu die *formeel* van gelijkwaardigheid uitgaat, maar dat in de praktijk niet is, ook niet als beide partijen een advocaat kunnen inzetten.

De 5e suggestie, niet sterk ondersteund door contacthouders, is het kind niet op voorhand gedurende onderzoek bij de ouder te plaatsen die het kind op dat moment heeft/houdt (de facto vermoedelijk >80% de moeder).

Er is verder een zeer duidelijk interpreteerbaar patroon tussen de 4 groepen zichtbaar, dat ook past bij de open vraag informatie over toedracht van ouderverstoting en posities in het conflict.

In de eerste plaats is opvallend dat op 1 stelling na, de meningen van mannen/vaders dan wel vrouwen/moeders die het contact verloren identiek zijn: de 3 kolommen van M_CV- en de 3 kolommen die van V_CV- (onder de bruine koppen) zijn vrijwel gelijk. Het enige verschil zit in stelling 2: vrijwel alle mannen willen gelijke ouderrol als uitgangspunt, en maar ca. 60% van de vrouwen (toch ook een meerderheid). Dergelijke man vrouw verschillen zijn met een rood kader aangegeven.

Daarentegen is er tussen mannen en vrouwen die het contact hielden (de 2 keer 3 kolommen onder een groene kop) een groot verschil in 'emancipatoire' positie. Mannen die het contact hielden zijn wijken niet eens veel af van mannen die het contact hielden, maar vrouwen die het contact hielden wijken echt in opinie af en lijken de huidige positie te willen behouden. Natuurlijk gaat het om kleine aantallen, maar ook bij andere uitkomsten, en ook op de FGB en BGC, was het contrast tussen M_CV+ vs. V_CV- minder groot dan de omgekeerde situatie M_CV- vs. V_CV+ (de situatie die aanleiding was voor de motie).

Deze uitkomsten (en sommige andere) suggereren (in Nederland!) doorgaans een andere basissituatie bij een geval van contactverlies van een moeder dan van een vader. We zagen eerder (en met veel grotere aantallen) dat veel vaker de situatie zich voordeed dat de contact verliezende man lager was opgeleid dan de vrouw, dan het omgekeerde; bij contactverliezende vrouw was opleidingssituatie vrijwel altijd vergelijkbaar.

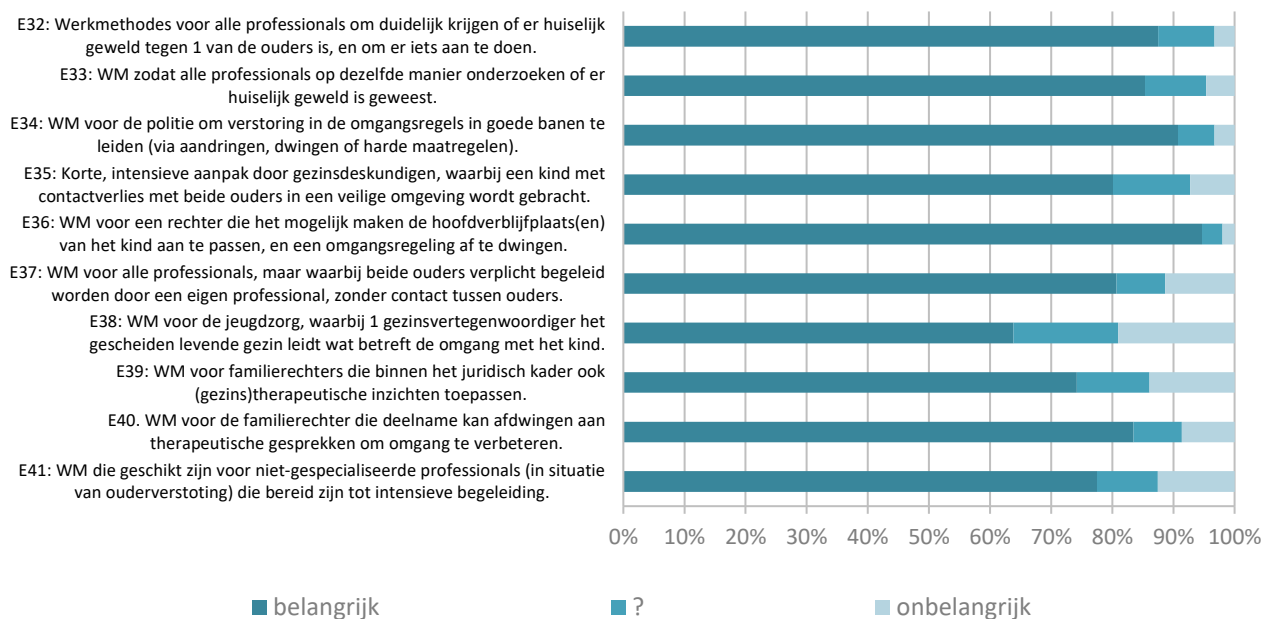
Dit patroon betekent dat - als niet aan effectieve gelijkwaardigheid wordt gewerkt - op dit moment contactverlies bij een vrouw/moeder ruimere oplossingsmogelijkheden heeft, althans wat betreft medewerking van de andere partij.

Omgekeerd geeft het ook voeding aan in de focusgroepbijeenkomsten herhaaldelijk geuite emancipatiegerelateerde verbetersuggestiesverklaringen voor ouderverstoting, ook in verband met de vrouwelijke dominantie in rechtspraak en hulp, en de - beweerd - sterke voorkeur voor moeder als ouder als er

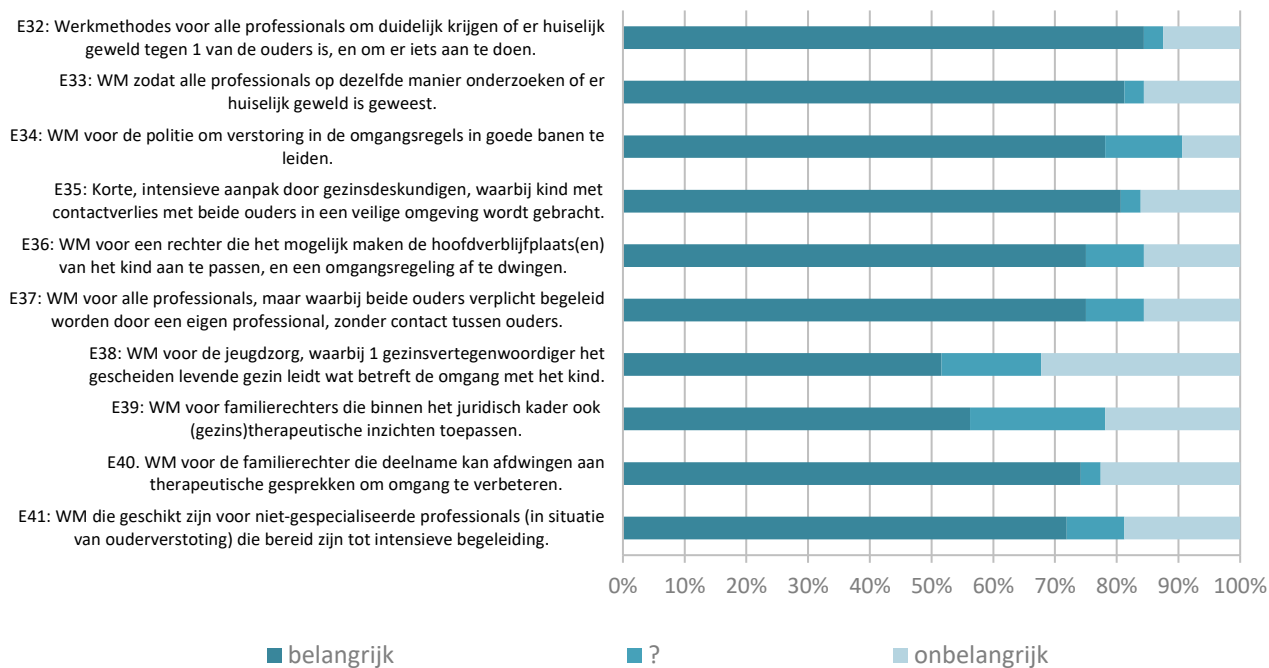
omgangsonenigheid is. Mogelijk is de M_CV- vs. V_CV+ situatie ook in belangrijke mate een emancipatieconflict. En passant maakt het duidelijk dat het natraject van interventies/hulp voor ervaringsdeskundigen minder belangrijk is voor een oplossing, dan het voortraject.

6.5.4 In welke oplossingen moeten we het zoeken (separaat voor contact verliezende ouders en contact houdende ouders)

Het Expertteam dient uiteindelijk te informeren over oplossingsrichtingen. Hierboven zijn al heel veel aanwijzingen te lezen rond het soort maatregelen dat nodig is en - voor ervaringsdeskundigen onlosmakelijk daarmee verbonden - wie ze in gang moet zetten of ervoor verantwoordelijk moet zijn. Figuur 15 en 16 laat het voor contactverliezers en contacthouders apart zien.

Figuur 15 CV-, n=150-152

Figuur 16, CV+, n=31, 32

	Contactverliezer						Contacthouder					
	belangrijk	%	?	%	onbelangrijk	%	belangrijk	%	?	%	onbelangrijk	%
e32	133	88%	14	9%	5	3%	27	84%	1	3%	4	13%
e33	128	85%	15	10%	7	5%	26	81%	1	3%	5	16%
e34	137	91%	9	6%	5	3%	25	78%	4	13%	3	9%
e35	121	80%	19	13%	11	7%	25	81%	1	3%	5	16%
e36	142	95%	5	3%	3	2%	24	75%	3	9%	5	16%
e37	121	81%	12	8%	17	11%	24	75%	3	9%	5	16%
e38	97	64%	26	17%	29	19%	16	52%	5	16%	10	32%
e39	112	74%	18	12%	21	14%	18	56%	7	22%	7	22%
e40	126	83%	12	8%	13	9%	23	74%	1	3%	7	23%
e41	117	77%	15	10%	19	13%	23	72%	3	9%	6	19%

Tabel 69 AL, n= 31-152

Vooraf werd verondersteld dat aanzienlijke verschillen zouden bestaan tussen de opvattingen over allerlei oplossingsrichtingen, maar dat is op 1 uitzondering na, niet het geval, zie figuren 15/16 en tabel 69. Op zich wordt verbetering in vrijwel alle richtingen gewaardeerd. Maar jeugdzorg gerelateerde methodieken hebben het minste vertrouwen (de uitzondering). En contacthouders zijn minder sterk in opinies over wenselijke oplossingen. Veel meer wil men (vooral de contactverliezers) in allerlei vorm dat de omgangsregels die worden gehandhaafd. Er wordt meer belang gehecht aan regel-effectiviteit dan aan therapeutische methoden dan wel methoden die een vorm van samenwerking vereisen. Zolang er voor effectuering van omgang er feitelijk een afhankelijkheid is van de andere partner - door de huidige rolevulling van RvdK en hulppartijen - voelt de contactverliezende partij zich ook in de hulpsituatie gegijzeld. Het belangrijkste inhoudsgerichte advies richt zich op methodes om (de beschuldiging van) huiselijk geweld te valideren. Het is denkbaar dat de contactverliezer en de contacthouder - die dit beiden wensen - hierbij niet altijd aan dezelfde methodiek denken.

6.6 Contactherstel

Tenslotte is naar de toekomstvisie gevraagd van de respondenten (ouders die het contact verloren). Deze vragen richten zich op mogelijk contactherstel, en de behoefte om daarbij hulp te krijgen. Vrijwel alle ouders (93%) houden contactherstel nog voor mogelijk en vinden dat meestal gewenst. Een klein percentage (7%) heeft geen behoefte aan hulp hierbij. Het is hier belangrijk om in gedachte te houden dat een deel van de respondenten een bijzondere situaties heeft gehad, bv. een plotseling vertrek van ouder met kind naar buitenland. De meningen zijn zeer verdeeld over de verwachting van mogelijk contactherstel, waarbij de meeste respondenten (43%) hebben ingevuld "mogelijk wel/niet". Er zijn dus veel onzekerheden. Ook hebben weinig respondenten een extreem antwoord gekozen bij de vraag wat betreft de band die de ouder na enige tijd met het kind krijgt. Bijna iedere respondent is van mening dat er een nieuwe band ontstaat bij contactherstel. Dit kan zijn met weinig afstand tot het kind, of juist met veel afstand.

F01: Zou u in zo'n situatie van mogelijk contactherstel in het begin geholpen willen worden? (n=151)

	nee, beslist niet	%	misschien, als ik de professional vertrouw	%	misschien, als mijn kind dat (ook) wil	%	ja, dat lijkt me nodig	%
f01	11	7%	31	21%	19	13%	90	60%

Tabel 70 CV-, n=151

F02: In het geval u toch weer contact krijgt (op uw initiatief of dat van het kind) wat verwacht u dan wat betreft de band met uw kind na enige tijd? (n=138)

	kind blijkt totaal vreemde	%	er ontstaat nieuwe band, maar veel minder diep, het kind blijft op afstand	%	er ontstaat nieuwe band, die ondanks de gemiste tijd samen sterk kan zijn, met weinig afstand tot kind	%	de band wordt volledig hersteld en is als vroeger	%
f02	19	14%	62	45%	49	36%	8	6%

Tabel 71 CV-, n=138

F03: Als u er over nadenkt, heeft u dan toch de hoop of verwachting dat er contact-herstel optreedt met uw kind (misschien volwassen)? (n=147)

	absoluut niet	%	waarschijnlijk k niet	%	mogelijk wel/niet	%	waarschijnlijk wel	%	vrij zeker	%
f03	12	8%	31	21%	63	43%	22	15%	19	13%

Tabel 72 CV-, n=147

7. Resultaten bij kinderen die contactverlies ondervonden

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten beschreven van de enquête die onder kinderen is afgenomen, die zelf contactverlies hebben meegemaakt. Aanvankelijk stond de opdrachtgever voor ogen dezelfde enquête te gebruiken voor ouders en kinderen, maar in overleg met de onderzoekers is ingestemd met een enquête die in opzet gelijk was, maar op enkele punten duidelijk verschilde: een deel van de vragen van ouder-enquête is weggelaten (vooral over de periode voorafgaand aan het contactverlies), en het perspectief c.q. de formulering van verschillende vragen is aangepast. Hierna worden deze kleine verschillen in paragraaf 7.2 preciezer aangegeven, voor de algemene opzet van de vragenlijst wordt verder verwezen naar hoofdstuk 5.

Vooraf: alle kind-respondenten waren meerderjarig en zelfstandig wonend ten tijde van afnemen van deze enquête, en van geen van de kind-respondenten heeft 1 van de ouders deelgenomen aan de ouder-enquête. Bij gebruik van onderstaande resultaten dient dat altijd vermeld te worden! Voor de eenvoud van presenteren wordt niettemin steeds over 'kind' of 'kinderen' gesproken.

7.2 Aanvullende informatie methoden van onderzoek

Hieronder worden de belangrijkste kenmerken van het onderzoek onder kinderen weergegeven, met de nadruk op zaken die verschillen van de ouder-enquête. De criteria voor 'kinderen' (aangeduid als 'deelnemer') zijn:

- De deelnemer heeft/had gescheiden* ouders
- De deelnemer heeft/had te maken gehad met contactverlies van één of beide ouders.
- Het contactverlies heeft in verband met de scheiding van de ouders plaatsgevonden
- Meerderjarig ten tijde van benadering.

Onder 'gescheiden' wordt hier verstaan dat de ouders een eigen huishouding hebben en zelf op 2 verschillende locaties wonen (en eerder met het kind gezamenlijk woonden).

De kinderen zijn in overleg met de opdrachtgever grotendeels geworven via Villa Pinedo, een landelijk platform voor kinderen/jongvolwassenen die in een complexe scheiding verkeerden of soms nog verkeren. De enquête is onder hen op identieke wijze verspreid als onder volwassenen, tijdens wave 1 van de enquêtering. In wave 2 van de volwassen-enquête kwam het enkele keren voor dat abusievelijk een minderjarige (vermoedelijk 'kind' in bovenstaande betekenis) is benaderd; in die gevallen werd de enquête afgebroken.

De samenstelling van de enquête is qua opzet gelijk aan die van de volwassenen. We lopen nu de modules met vragen na. Dezelfde achtergrondgegevens (module A, volwassenen paragraaf 6.1) zijn verzameld, en voor zover mogelijk ook enige informatie over de scheiding en het contactverlies, vooral gericht op het contactverlies (module B, volwassenen paragraaf 6.2). Ook de vragen naar hulp (module C) zijn geconcentreerd op de periode van het contactverlies. De vragen naar de gevolgen voor het kind zelf (module D) zijn dezelfde als die de ouder zijn gesteld (als 'proxy'-beantwoorder).

De vergelijking van tabel nr 49 in paragraaf 6.4 (volwassenen) en tabel 89 en 90 in paragraaf 7.3.6 is een belangrijke, ook als men in aanmerking neemt dat de volwassenen niet de ouders van de kinderen waren, en de kinderen uit een selecte groep kwamen die de weg naar goede hulp (vinden zij zelf), hebben gevonden. Vragen over verbeteringen in de methodieken van hulp (2e deel van module E) zijn ook de kinderen gesteld al gaat het hier om hulp die ook bij bv. contactherstel belangrijk kan zijn. Omdat er geen 2e wave was voor de kinderen zijn er geen antwoorden op de stellingen over uitgangspunten bij de professionele hulp (juridisch, zorg, etc.), zoals die wel aan de ouders van wave 2 zijn gesteld.

Sommige kinderen waren erg jong toen zij het contact verloren, en men zou kunnen overwegen een leeftijdsondergrens te hanteren voor de enquête als geheel of voor vragen die teruggaan tot de periode dat het kind minder dan 12 jaar oud was (of enige andere ondergrens). Daar is op voorhand niet voor gekozen. Aangenomen werd dat, indien de herinnering afwezig is, dat respondenten 'niet van toepassing' of 'weet niet' zouden invullen. Vaak is de gevraagde informatie tijdloos (jaartallen bv. geboortjaar) of is voor de hand liggend dat het kind later gehoord heeft hoe het zat (waar woonde je [ouders]). Uiteraard zijn er enkele vragen waarbij het kind de informatie van derden, en door de ogen van derden heeft gehoord. Maar dat is een wat algemener probleem dat ook bij kinderen > 12 jaar speelt die duidelijke herinneringen zouden moeten hebben. Door vragen zo feitelijk en interpretatieloos mogelijk te stellen, is geprobeerd de vertekening zo klein mogelijk te houden. Bovendien waren er open vragen waarmee een vorm van controle mogelijk was. Achteraf, tijdens de focusgroepbijeenkomst met kinderen, bleek dit een goede beslissing: de herinneringen van deze kinderen gaan tot ver terug, zijn levendig, en de professionele hulp/bemoeienis is doorgaans van langdurige aard. De mondelinge verhalen ten tijdens van de focusgroepbijeenkomsten corresponderden met de vragenlijstantwoorden, en waren zo specifiek, dat er weinig reden voor twijfel is aan de validiteit van de antwoorden. Let wel, de vragen waren zo duidelijk mogelijk geformuleerd of het meer om feiten destijds ging, of om oordelen nu.

De verwerking van de enquête is verder dezelfde geweest als bij volwassenen, met wat extra aandacht voor herleidbaarheid ivm de bekende herkomst van de groep, en de kleine aantallen.

De focusgroepbijeenkomst met (een deel van) de kinderen die enquête beantwoordde, was niet alleen een gelegenheid om validiteit enigszins na te gaan, maar ook een eventueel te grote belasting van de vragen(lijst). Dat bleek niet het geval. Wel bleek wel dat vanuit het kind-perspectief sommige zaken, achteraf gezien, onderbelicht waren, zoals de verstoorde relaties tussen kinderen onderling, de ondervonden problemen bij poging tot herstel van het contact (niet alleen met de ouder met wie men contact hield, maar ook met de andere kinderen en familie), en de negatieve invloed op relatievorming later in het leven. Deze vragen zijn daarom in wave 2 van de ouder-enquête opgenomen.

Bij het hierna tonen van de resultaten zijn de vraag-nummers weergegeven van de kinder-enquête. Bij belangrijke informatie wordt de informatie grafisch en getalsmatig getoond. Om de lezer heen en weer geblader te besparen is vaak kort aangegeven of de informatie verschilt van die in hoofdstuk 6 van en over de ouders. Uiteraard moet men erbij stil staan dat dit niet de kinderen zijn van deze ouders, en dat er vooral wat betreft de kinderen soms positieve bias in de antwoorden kan zijn door oververtegenwoordiging van kinderen van Villa Pinedo; deze opvang wordt door (ex-)OVS-kinderen hoog gewaardeerd bij de hulp bij verwerking van contactverlies en het herstel tot contact.

7.3 Resultaten

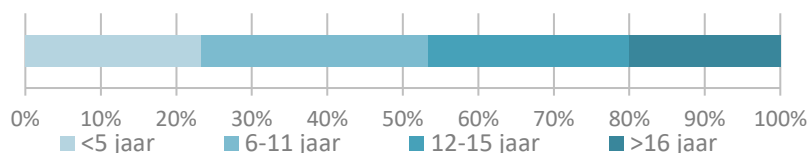
7.3.1. Wie deden mee – kinderen

Aan het onderzoek deden kinderen die contactverlies na een scheiding hebben gehad met één of beide ouders. Er hebben 30 kinderen de vragenlijst ingevuld, merendeels vrouwen. Vier van deze vrouwen zijn er één van een tweeling.

	man	%	vrouw	%
a02	3	10%	27	90%

Tabel 73 geslacht kinderen, AL, n=30

De leeftijd van de kinderen nu is vrijwel gelijk (door de onderzoekseis van een leeftijd ≥ 18 jaar), hier gemiddeld ca. 20 jaar, maar de leeftijd waarop de scheiding en ook het contactverlies ontstond is verschillend. De leeftijden ten tijde van de scheiding wordt in onderstaande tabel weergegeven.

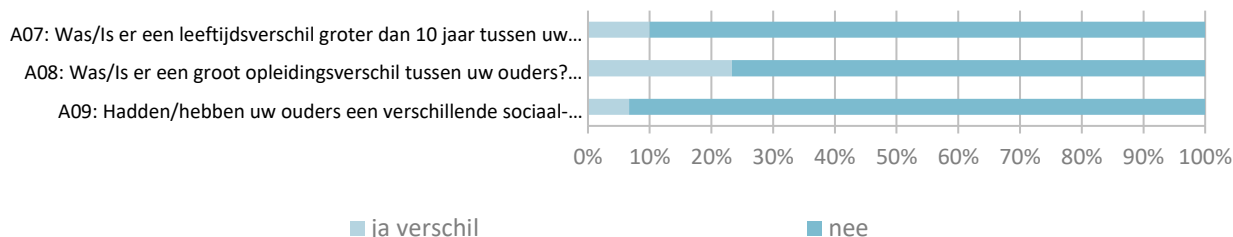

Figuur 17 leeftijd kinderen ttv scheiding, AL, n=30

<5 jaar	%	6-11 jaar	%	12-15 jaar	%	≥ 16 jaar	%
7	23%	9	30%	8	27%	6	20%

Tabel 74 leeftijd kinderen ttv scheiding, AL, n=30

De volgende vragen in tabel 75 en figuur 20 gaan over verschillen tussen de ouders.

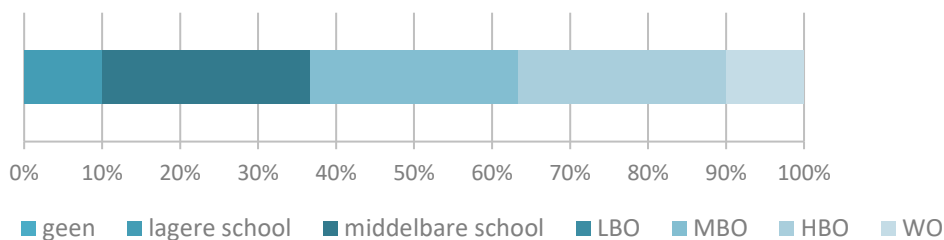

Figuur 18 verschillen tussen de ouders, AL, n=30

	ja verschil	%	nee	%
A07: Was/Is er een leeftijdsverschil groter dan 10 jaar tussen uw ouders?	3	10%	27	90%
A08: Was/Is er een groot opleidingsverschil tussen uw ouders?	7	23%	23	77%
A09: Hadden/hebben uw ouders een verschillende sociaal-culturele of etnische achtergrond?	2	7%	28	93%

Tabel 75 verschillen tussen de ouders, AL, n=30

Er was geen groot leeftijdsverschil tussen ouders, maar bij 1/3 wel een groot opleidingsverschil. Dat werd ook bij de ouders gevonden (hoofdstuk 6). Verder rapporteren de kinderen geen groot achtergrondverschil; dat kan ook met selectie te maken hebben (Villa Pinedo oververtegenwoordiging). De eigen opleiding van de kinderen is relatief hoog, zie de MBO/HBO/WO verdeling. Waarschijnlijk resultaat van enerzijds de achtergrond van de ouders, en anderzijds met vormen van selectie van deze groep. De weg naar Villa Pinedo zal minder makkelijk zijn voor kinderen uit achterstandssituaties; dat is uiteraard niet beleid van Villa Pinedo.

Figuur 19 hoogst voltooide opleiding kinderen, AL, n=30

A11: Wat is nu uw hoogst voltooide opleiding?

	geen	%	lagere school	%	middelbare school	%	LBO	%	MBO	%	HBO	%	WO	%
a11	0	0%	3	10%	8	27%	0	0%	8	27%	8	27%	3	10%

Tabel 76 hoogst voltooide opleiding kinderen, AL, n=30

A13: Wat is uw belangrijkste tijdbesteding?

	ik volg onderwijs of onderwijsstage, namelijk	%	ik werk, namelijk	%	ik ben momenteel werkloos en werkzoekend, zonder vaste bezigheden	%	ik ben huisman/huisvrouw	%	ik ben momenteel ziek/heb psychische problemen waardoor ik niet kan werken of studeren	%	anders, namelijk	%
a12	15	50%	11	37%	0	0%	1	3%	1	3%	2	7%

Tabel 77 belangrijkste tijdbesteding kinderen, AL, n=30

De helft van de respondenten is nu aan het studeren. Over het algemeen zijn het studies in het sociale domein, zoals psychologie, pedagogie en sociaal werk. Deze groep lijkt weinig problemen op school te hebben. De 7 respondenten die werken, hebben afgaand op de open antwoorden 'gewone' banen, al valt op dat er een in de jeugdzorg werkt en een ander die als woonbegeleider werkt voor uit huis geplaatste jongens. Al met al lijkt opleiding/beroepskeuze sterk beïnvloed door de persoonlijke ervaring.

De postcode verdeling van die van de kinderen (zie figuur 22) is niet veel anders dan die van de ouders-respondenten. Beide groepen komen voornamelijk uit het westen.

Figuur 20 postcode verdeling van kinderen, AL, n=29

7.3.2 Scheidingsomstandigheden

De volgende 2 vragen (tabel 78 en tabel 79, figuur 23) gaan over de perceptie van de situatie rond de scheiding. Dit is dus een achteraf oordeel.

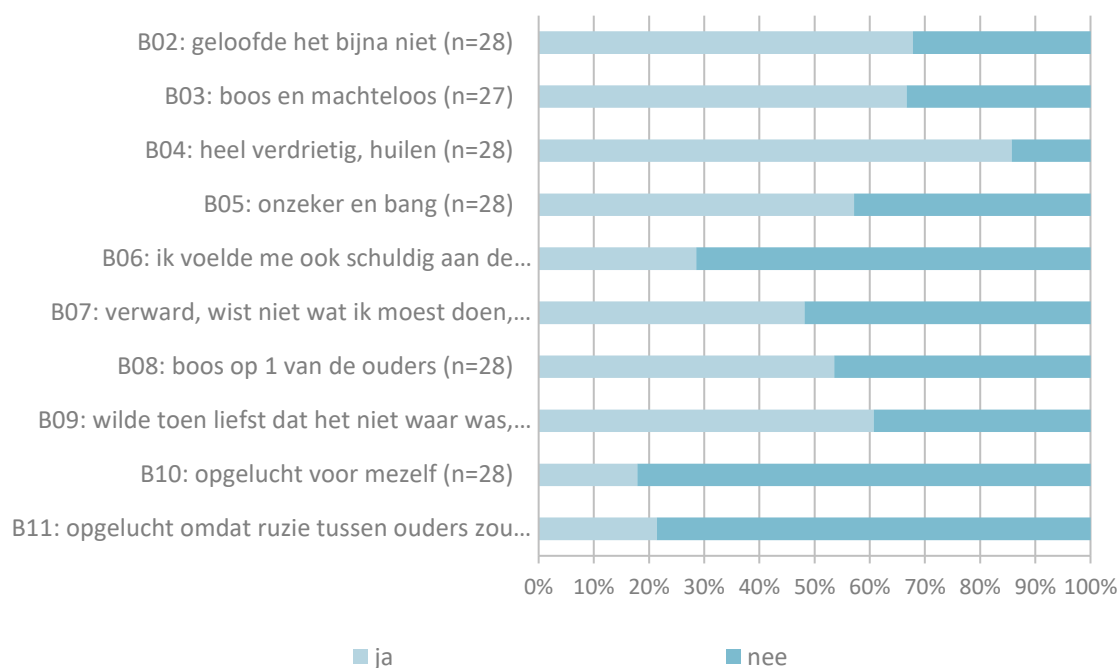
Bijna de helft (12 uit 28, 42%) van de kind-respondenten was niet verrast over de scheiding. Kijkend naar de reacties en gevoelens op dat moment valt op dat de kind-respondenten rapporteren dat ze vaak niet geloven of willen dat het niet waar is, ontkenning, boosheid. Maar in beperkte mate waren ze - in hun herinnering - opgelucht omdat de ouders minder ruzie maakten nu ze apart zouden gaan wonen. Niet ondenkbaar is dat in deze groep kinderen met later gebleken contactverlies, de ruzies met gelijke of grotere intensiteit doorgingen, voor en na de scheiding, zodat een eventueel bestaand gevoel van opluchting op het moment zelf, niet stand heeft gehouden. Er waren sterke emotionele reacties bij de scheiding bij bijna alle kinderen, zoverre ze zich dat kunnen herinneren.

B01: Was de scheiding van je ouders voor u onverwacht?

	totaal onverwacht, ik wist ook niet dat ze ruzie hadden of aan scheiden dachten	%	totaal onverwacht, maar ik wist of voelde wel, dat het niet goed ging tussen mijn ouders	%	niet onverwacht, maar toen het gebeurde was ik toch verrast	%	niet onverwacht, en ik was niet verrast	%	ik wist bijna zeker dat het ging gebeuren	%
b01	11	39%	5	18%	8	29%	2	7%	2	7%

Tabel 78 verwachting kinderen voor de scheiding, AL, n=28

B02-B11: Wat waren toen uw gevoelens als kind?

Figuur 21 kind-gevoelens ttv scheiding, AL, n=27,28

	ja	%	nee	%
B02: geloofde het bijna niet (n=28)	19	68%	9	32%
B03: boos en machteloos (n=27)	18	67%	9	33%
B04: heel verdrietig, huilen (n=28)	24	86%	4	14%
B05: onzeker en bang (n=28)	16	57%	12	43%
B06: ik voelde me ook schuldig aan de scheiding (n=28)	8	29%	20	71%
B07: verward, wist niet wat ik moest doen, zwart gat (n=27)	13	48%	14	52%
B08: boos op 1 van de ouders (n=28)	15	54%	13	46%
B09: wilde toen liefst dat het niet waar was, ouders weer bij elkaar (n=28)	17	61%	11	39%
B10: opgelucht voor mezelf (n=28)	5	18%	23	82%
B11: opgelucht omdat ruzie tussen ouders zou stoppen (n=28)	6	21%	22	79%

Tabel 79 kind-gevoelens ttv scheiding, AL, n=27,28

De volgende vraag is specifiek voor kind-enquête.

B12: Heeft iemand aan u gevraagd hoe u verder wilde (b.v. de omgangsregeling) toen duidelijk was dat uw ouders apart gingen wonen? Het gaat om degenen die belangrijk waren.

	b12	%
nee, helemaal niet	17	57%
ja, maar niet op een manier dat het meespeelde	5	17%
ja, mijn beide ouders	2	7%
ja, 1 van mijn ouders	2	7%
ja, mijn juf/meester/docent/mentor	0	0%
ja, een advocaat van 1 van mijn ouders	0	0%
ja, de rechter/kinderbescherming/jeugdzorg	3	10%
ja, anderen namelijk	1	3%

Tabel 80 aandacht kind ttv scheiding, AL, n=30

Het valt op dat kinderen vrijwel nooit is gevraagd hoe de kinderen verder wilden toen duidelijk was dat de ouders apart gingen wonen. De grote meerderheid had een leeftijd waarbij dat wel mogelijk was geweest. Bij vier van de acht kinderen aan wie het wel is gevraagd, speelde de door het kind gegeven informatie vervolgens geen enkele rol. De respondent die "ja, anderen" heeft beantwoord, geeft aan dat de vraag bij hem/haar niet van toepassing is, omdat deze persoon zich geen periode herinnert zonder omgangsregeling. Uit de kwalitatieve antwoorden blijkt dat kinderen zich tenminste gehoord willen voelen, niet zozeer beslissen - sommigen overigens wel! - en dat dit niet genoeg/nauwelijks is gebeurd. Ze voelen zich genegeerd. Dat is vooral belangrijk vanwege het gegeven dat bij 14/28=50% van de kinderen, de scheiding nog niet zo lang geleden is (zie tabel 2).

7.3.3 Start contactverlies

Bij deze groep kind-respondenten trad bij veruit de meesten het contactverlies pas na enige tijd op, wat ook gezien werd bij de ouders.

B14: Wanneer was er voor het eerst contactverlies van meer dan 1 jaar tussen u en 1 van uw (of beide) ouders?

	al voor dat ze uit elkaar gingen	%	meteen of bijna meteen toen ze uit elkaar gingen en apart gingen wonen	%	een half jaar of meer nadat ze uit elkaar gingen en apart wonen	%
b14	0	0%	5	22%	18	78%

Tabel 81 eerste contactverlies, AL, n=23

In tabel 82 is te zien dat het contactverlies nauwelijks wordt toegeschreven aan de contactverliezende ouder. Dat is bijzonder omdat vaak verondersteld wordt dat het kind de opinie overneemt van de ouder bij wie het blijft ('paternification').

B15: Contactverlies met een ouder is een grote stap. Dat gebeurt niet zomaar. Geef aan wie naar uw gevoel dat het sterkste wilde:

	voornamelijk de ouder waar ik bij bleef		zowel de ouder waar ik bij bleef, als ik zelf		voornamelijk ikzelf		voornamelijk de ouder met wie ik het contact verloor		voor mijn gevoel voornamelijk de instanties van buiten		nvt, ik verbrak contact met beide ouders	
		%		%		%		%		%		%
b15	8	28%	5	17%	11	38%	5	17%	0	0%	0	0%

Tabel 82 wens contactverlies, AL, n=29

De verhalen achter het ontstaan van contactverlies vanuit de blik van het kind - de antwoorden op een open vraag hierover - zijn opvallend neutraal naar beide ouders.

De kind-respondenten trekken geen partij voor de - doorgaans - moeder bij wie men bleef. Men moet hierbij bedenken dat de feitelijke situatie bij deze kinderen (geen vader in ouderrol) vaak is voorgesteld of tenminste is goedgekeurd door de professioneel betrokkenen als zijnde de beste oplossing voor het kind, iets dat de kinderen nu betreuen.

De rode draad in de verhalen rond de toedracht van het contactverlies is doorgaande ruzie na de scheiding, soms door één ouder aangewakkerd soms door beiden. Daarnaast spelen negatieve verhalen van de ene ouder over de ander een sleutelrol, ook in het voortduren van het contactverlies. Er zijn enkele respondenten die van mening zijn dat één ouder duidelijk het meest of helemaal 'schuldig' is. Bv. als die ouder onverwacht is weggelopen, of als die na de scheiding op enig moment een nieuwe partner krijgt die het bestaande kind niet accepteert, of als een nieuwe halfbroer/halfzus wordt geboren, die het bestaande kind naar de achtergrond drukt.

Rode draad is dat de missende vader - de uitzonderingen daargelaten - een groot gemis is wat mettertijd eerder als een groter dan kleiner gemis wordt ervaren.

Er is, kijkend naar de verhalen van de kinderen, geen grond voor de gedachte dat de moeder de natuurlijke haven is, en ook niet voor de gedachte dat één-ouder (moeder) oplossing de beste is van verschillende kwaden.

Net als in de ouder-verhalen stellen de kinderen dat – zeker toen ze oud genoeg waren – dat het contactverlies op en neer gaat. Het is bij deze groep zelden zo dat het meteen bij de scheiding gebeurt en blijvend is. De helft van de respondenten vindt dat gebrek aan initiatief vanuit de ouder een belangrijk rol speelt bij uitblijven van herstel, ook na lange tijd. Maar het hebben van een eerste contact na lange tijd is pas de eerste stap naar echt herstel. Vaak is hernieuwd contact vervolgens aanleiding voor weer oplopend conflict tussen de ex-partners, en wordt het kind door de ouder bij wie het bleef gedwongen te kiezen. Zo ontstaat een afwisselend contactverlies met de ene en de andere ouder. Een element dat hier, maar bij de focusgroep nog nadrukkelijker, naar voren komt, is de invloed (van herstel) op de relatie met broers en zussen, die vaak ook vooral met 1 ouder contact hebben; contactherstel met de verlies-ouder leidt soms tot breuk met een broer of zus. Idem andere familieleden, die in het conflict uiteindelijk vaak kiezen, daartoe praktisch gedwongen. In de ouder-enquête rapporteren de ouders nauwelijks over contactherstel, hoewel vragen daartoe mogelijkheid boden.

B18: Wat beschrijft op dit moment het beste uw situatie rondom het contactverlies?

	Het contactverlies heeft tot en met nu geduurd. Ik heb totaal geen contact meer met 1 van de (of beide) ouders. %	Na het contactverlies is er weer enige vorm van contact ontstaan (paar keer per jaar), al heeft deze ouder geen rol in mijn opvoeding gehad. %	Na het contactverlies is er weer contact ontstaan waarbij ik die ouder geregeld sprak en spreek, bij hem/haar op bezoek kom en andersom; op dit moment is er contact. %	Na het contactverlies is het soms beter gegaan en soms weer helemaal niet. De relatie is beperkt. %	Anders, wilt u dat uitleggen? %
b18	2 7%	4 14%	10 34%	6 21%	7 24%

Tabel 83 situatie kinderen rondom contactverlies, AL, n=29

7.3.4 Belastende situaties

Volgens figuur 24 en 25 zijn de vijf meest belastende omstandigheden (minimaal bij 2/3) na de scheiding:

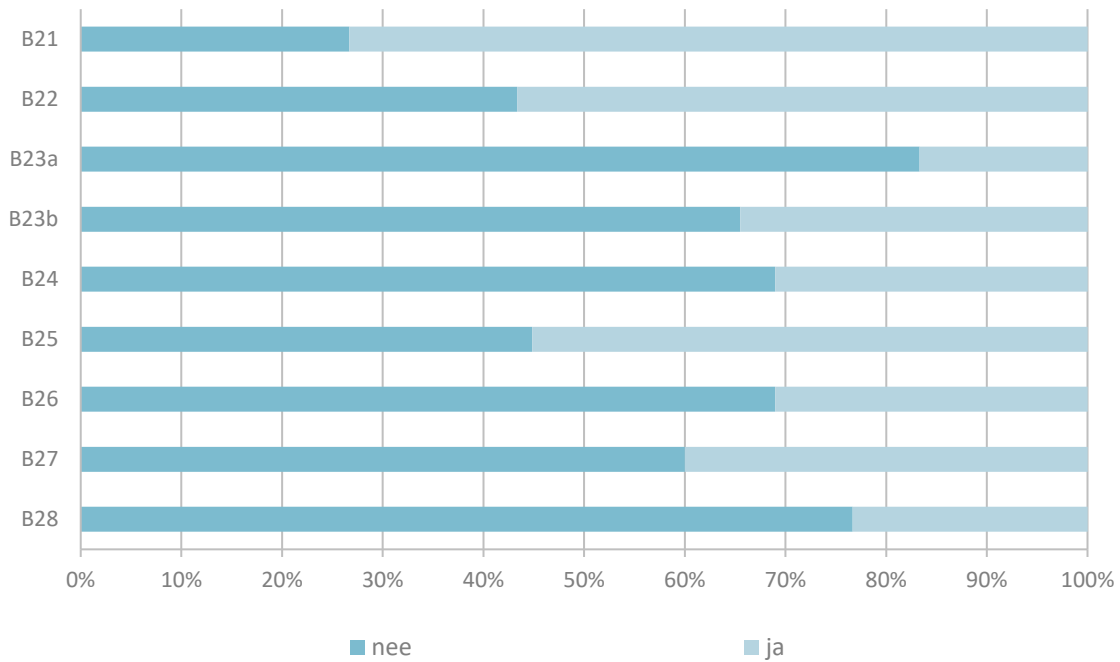
- Een nieuwe relatie van 1 van de ouders
- Familieconflicten
- Verhuizing van 1 van de ouders
- Huiselijk geweld tussen de ouders
- Verlies van werk van 1 van de ouders

De vijf minder belangrijke (maar nog steeds vaak voorkomende) situaties zijn:

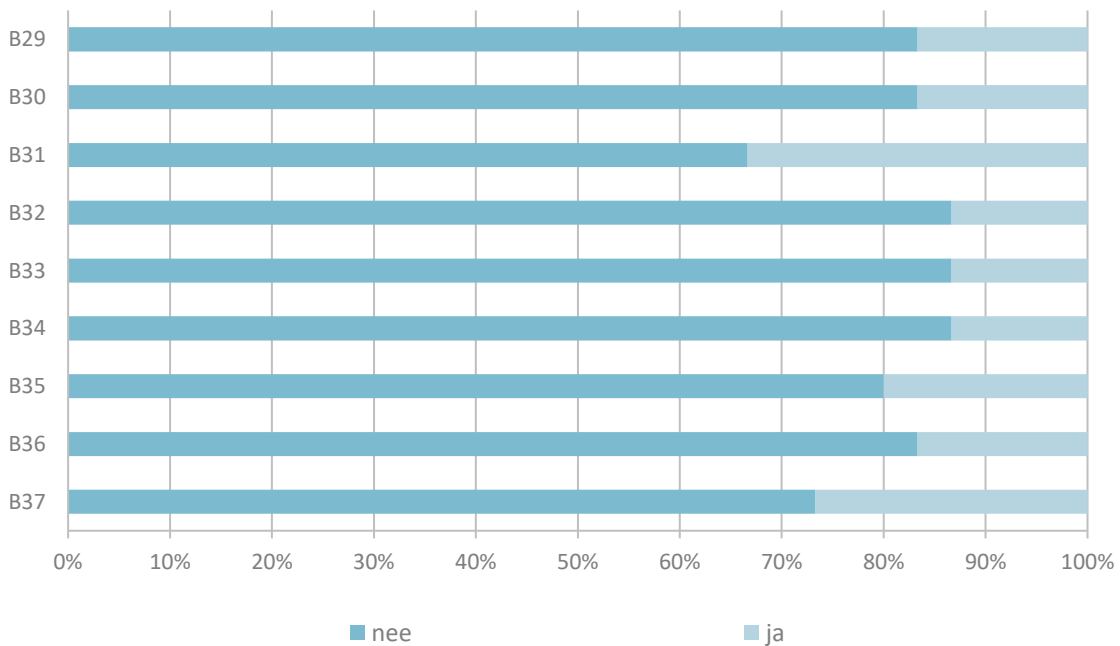
- Weglopen van huis van de respondent zelf
- Weglopen van huis van broers/zusters
- Langdurige of ernstige lichamelijke of psychische ziekte bij respondent zelf
- Langdurige of ernstige lichamelijke problemen van 1 of beide ouders
- Aanwezig zijn of geboren worden van stiefbroers/zusters

Deze lijst - vanuit het kindperspectief - is maar beperkt dezelfde als die gerapporteerd door de ouders (paragraaf 6.2.3). Opmerkelijk is de ervaren grote schoolimpact, en de impact op de andere kinderen (gerapporteerd door 2/3), en meer algemeen de stapeling van ernstige kindontwikkelingsproblemen.

B21-B37: Welke van de onderstaande situaties speelde voor zover u dat weet in de eerste tijd na de scheiding? (de vragen staan in tabel 84 die volgt)

Figuur 22 aanwezigheid belastende situaties kinderen in de eerste tijd na scheiding, AL, n=29,30

Figuur 23 aanwezigheid belastende situaties kinderen in de eerste tijd na scheiding, AL, n=30

	nee	%	ja	%
B21: nieuwe relatie van 1 vd ouders (n=30)	8	27%	22	73%
B22: familieconflicten (n=30)	13	43%	17	57%
B23a: langdurige of ernstige lichamelijke problemen van 1 of beide ouders (n=30)	25	83%	5	17%
B23b: langdurige of ernstige psychische problemen van 1 of beide ouders (n=29)	19	66%	10	34%
B24: verlies van werk van 1 vd ouders (n=29)	20	69%	9	31%
B25: verhuizing van 1 vd ouders (al dan niet gedwongen) (n=29)	13	45%	16	55%
B26: grote financiële problemen (n=29)	20	69%	9	31%
B27: huiselijk geweld tussen de ouders (slaan, vechten, schreeuwen, e.d.) (n=30)	18	60%	12	40%
B28: huiselijk geweld van 1 vd ouders tegen mij (n=30)	23	77%	7	23%
B29: huiselijk geweld van 1 vd ouders tegen mijn broers/zusters (n=30)	25	83%	5	17%
B30: schoolproblemen / zittenblijven van mij (n=30)	25	83%	5	17%
B31: schoolproblemen / zittenblijven van broers/zusters (n=30)	20	67%	10	33%
B32: weglopen van huis van mij (n=30)	26	87%	4	13%
B33: weglopen van huis van broers/zusters (n=30)	26	87%	4	13%
B34: langdurige of ernstige lichamelijke of psychische problemen bij mij (n=30)	26	87%	4	13%
B35: langdurige of ernstige lichamelijke of psychische problemen van broers/zusters (n=30)	24	80%	6	20%
B36: aanwezig zijn of geboren worden van stiefbroers/zusters (n=30)	25	83%	5	17%
B37: ingrijpen jeugdzorg/rechter of andere instanties in het gezin (n=30)	22	73%	8	27%

Tabel 84 aanwezigheid belastende situaties kinderen in de eerste tijd na de scheiding, AL, n=29, 30

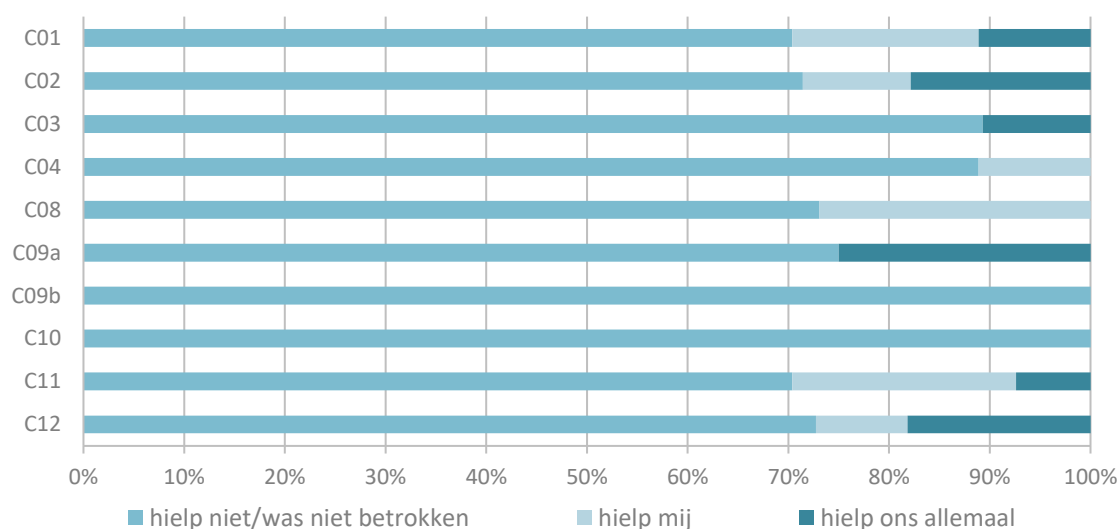
In het verhaal (open antwoorden) achter het contactverlies (open vraag) komen 2 emotionele reacties vaak naar voren: egoïsme/terugtrekken van de vader en het in stand houden van het conflict/boos blijven/kwaadspreken door de moeder. Hoewel huiselijk geweld vaak genoemd wordt, is het de grote afwezige in de verhalen die de kinderen hebben over de dynamiek van het contactverlies; ook bij kinderen die zeggen dat het wel aanwezig was. De meest pijnlijke zaken worden genoemd als drijvende kracht, maar niet het huiselijke geweld. Indien algemener geldend moet het inbrengen van 'huiselijk geweld' door 1 van de ouders, vaak in 2e termijn ingebracht als omgangsproblemen spelen bij rechter en jeugdbescherming/jeugdzorg en dan als beslissingsbeïnvloedend, niet zonder meer geaccepteerd worden als bepalend element, nog los van de vraag of het heeft plaatsgevonden. Het gaat volgens de kinderen bijna altijd om de intense ruzie die - in situaties van contactverlies - ook blijft na het uit elkaar gaan wonen. Het gaat om het loyaliteitsgevecht, en nieuwe relaties van de een of de ander, al dan niet met nageslacht. Schreeuwende ouders en ander geweld zijn hier meer gevolg dan oorzaak. Vanwege het belang van deze (mogelijke) bevinding is er in de focusgroep met de kinderen uitgebreid bij stilgestaan. De enquête informatie werd nadrukkelijk bevestigd. Huiselijk geweld - als het plaatsvindt, is het tussen de ouders - heeft geen rol in contactverlies.

7.3.5 Gevraagde hulp tijdens contactverlies

Hulpzoek-profiel tijdens contactverlies

Zie onderstaande figuren en tabellen, te vergelijken met paragraaf 6.3.3. De vriendenkring heeft de helft van de respondenten geholpen. Ook heeft de eigen kring veel geholpen: broers/zusters en opa/oma hebben meer dan 20% van de respondenten geholpen. De ouder-respondenten gaven aan dat familie van beide partners zich vaak inzetten, naar hun zeggen ook voor het kind, maar in onderstaande tabellen is te zien dat het bij deze kinderen niet heeft geholpen. De vriendengroep speelt echter in het hulp/zorgproces geen rol: wordt niet door de ouders genoemd, of door de professionals betrokken; dat draagt mogelijk bij aan het gevoel niet gehoord te worden.

C01-C14: Wie hielp u in de periode van het contactverlies?

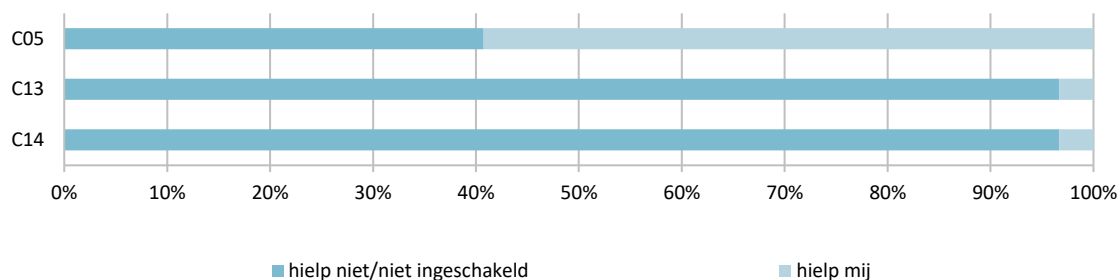

Figuur 24 hulp in de periode van contactverlies, AL, n=22-28

	hielp niet/was niet betrokken	%	hielp mij	%	hielp ons allemaal	%	nvt/weet niet meer
C01: mijn broer of zus (n=27)	19	70%	5	19%	3	11%	3
C02: mijn opa/oma van een of beide ouders (n=28)	20	71%	3	11%	5	18%	2
C03: andere familie van mijn moeder (n=28)	25	89%	0	0%	3	11%	2
C04: andere familie van mijn vader (n=27)	24	89%	3	11%	0	0%	3
C08: onze huisarts (n=26)	19	73%	7	27%	0	0%	4
C09a: jeugdzorg/jeugdbescherming (n=28)	21	75%	0	0%	7	25%	2
C09b: GGD/schoolarts (n=24)	24	100%	0	0%	0	0%	6
C10: kinderarts van een ziekenhuis (n=27)	27	100%	0	0%	0	0%	3
C11: iemand van de psychologenpraktijk / kinderpsychiater (n=27)	19	70%	6	22%	2	7%	3
C12: advocaat/(kinder)rechter (n=22)	16	73%	2	9%	4	18%	7

Tabel 85 hulp in de periode van contactverlies, AL, n=22-28

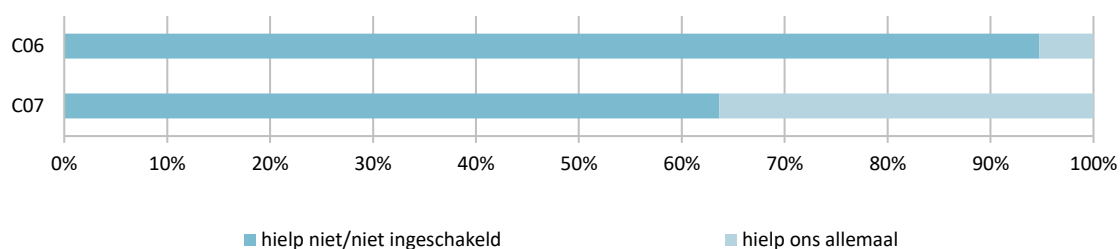
De uitkomsten wat betreft de hulpverlening zijn opvallend. De huisarts (als ingeschakeld) (figuur 26, tabel 85) en school (figuur 28, tabel 87) spelen een (goede) rol, vaker dan hun formele rol zou suggereren. In de focusgroepbijeenkomst werd wel genoemd dat scholen nogal verschillen qua opstelling. Kinderen hopen meestal op een actievere rol dan alleen veilige haven. De betekenis van jeugdzorg (figuur 26, tabel 85) is veel minder dan verwacht zou worden op grond van hun feitelijk grote rol. Dat kan een gevolg zijn van het feit dat bij deze groep contactverlies pas enige tijd na de scheiding plaatsvond, maar ook een gevolg van weinig ervaren steun: genoemd werd in de focusgroep dat jeugdzorg ouder-georiënteerd is, iets dat in de focusgroep met voorbeelden werd ondersteund.

Figuur 25 hulp in de periode van contactverlies, AL, n=27,30

	hielp niet/kon niet helpen	%	hielp mij	%	nvt/weet niet meer
C05: mijn vriendenkring (n=27)	11	41%	16	59%	3
C13: lotgenotengroep / belangenvereniging (n=30)	29	97%	1	3%	0
C14: anonieme telefoonhulplijn (n=30)	29	97%	1	3%	0

Tabel 86 hulp in de periode van contactverlies, AL, n=27,30

Figuur 26 hulp in de periode van contactverlies, AL, n=19,22

	hielp niet	%	hielp ons allemaal	%	nvt/weet niet meer
C06: Bekenden van kerk/geloofsgroep/vereniging van mijn ouders (n=19)	18	95%	1	5%	11
C07: iemand van school (mentor etc.) (n=22)	14	64%	8	36%	7

Tabel 87 hulp in de periode van contactverlies, AL, n=19,22

Specifieke hulpbehoefte

De hulpbehoefte rond het contactverlies is van andere aard dan die van de ouders. Er zijn veel emotionele problemen (puberteit speelt additioneel mee) waarvoor het kind emotionele steun wil. En verder wil het kind hulp bij onderhouden/herstellen van contact met beide ouders. Er zijn enkele kinderen met een 'verlaat-ouder', waar zaken anders liggen; maar de anderen willen een contactlegger, een bruggenbouwer.

Twee kinderen gaven in een open vraag specifieke hulpwensen aan. Een kind gaf aan dat dat het fijn was geweest om met een jeugdhulpverlener te kunnen praten, luisterend oor (niet regelaar, niet interveniërend). Dit kind werd te jong geacht voor een gesprek en steun, maar dit kind en nog jongere broers/zussen hadden die behoefte. Een ander kind wilde wel hulp, maar, anders dan het kreeg, hulp die er niet op uit was tussen de ouders te kiezen. Het wilde steun om van beide ouders te houden. In de focusgroep kwam het nog scherper langs: steun om van beide ouders te houden, met hun gebreken. Wij interpreterten dat als de wens tot een andere invalshoek van hulp dan nu, die zich vaak primair op correctie van de ouders richt. Er is bij de kinderen totaal geen behoefte aan waarheidsvinding (zoals bij de ouders). In hun verhalen en wensen komt zelden iets voor waarvoor waarheidsvinding relevant is, en kinderen willen geen rol bij kiezen van een meest geschikte ouder, omdat een uitzondering daargelaten altijd contact met beide ouders voor hen het uitgangspunt is. Het onderliggend probleem van contactverlies zijn volgens de kinderen de ruzies en de cumulatieve problemen in de sfeer van werk, huis en inkomen (vaker genoemd dan door ouders). Kinderen willen in de eerste plaats oor voor hun verhaal, en een gelijke verdeler van de oudertijd, een verdeler die dat ook praktisch regelt, met de mogelijkheid tegen één van de ouders tijdelijk (!) nee te zeggen. Het niet aansluiten van de huidige aanpak (beoogde hulpverlening) op de feitelijke en gewenste ouderrelaties van het kind, met voor hen ongewenste doelen, lijkt de basis voor het door vrijwel alle kinderen genoemde gevoel van niet gehoord te worden. Geen enkel kind (in enquête, tijdens de focusgroep) noemde een veiligheidsaspect voor het kind zelf als van belang zijnde, terwijl zeer uitgebreid en in detail de ervaren narigheid werd beschreven. Het is belangrijk om hier vast te stellen dat de uitdrukking 'gehoord willen worden' zoals deze bedoeld wordt, eigenlijk niets te maken heeft met een rol mogen, of moeten spelen in het juridische proces. Minstens de helft van de kinderen schakelt later toen hij/zij meerderjarig werd, psychologische hulp in vanwege het contactverlies. Zelfs naar jaren is er een intense behoefte aan psychologische hulp. Enerzijds lijkt het een soort inhaalslag (praatpaal), en anderzijds is er na al die jaren meestal herstel behoefte, waar tegenop gezien wordt. Een grote meerderheid miste het contact met de ouder die hij/zij niet zag. Een enkeling, waarvan de ouder dat inmiddels niet meer wil - zelfbescherming vermoedelijk - betreurt dat zeer. Al deze aspecten ontbreken bij de ouder-antwoorden, zijn daarom in de focusgroepbijeenkomsten (bij zowel ouder als kind) uitgebreid aan de orde gesteld.

Was hulp effectief tijdens contactverlies?

Terugkijkend voelt de helft van de kinderen zich niet gehoord, begrepen of gesteund bij begin contactverlies. Ook slecht geïnformeerd en een derde deel voelt zich niet geloofd. Dat niet geloofd worden gaat over contact willen hebben en niet over huiselijk geweld.

C21-C25: Ik voelde me..

	1 helemaal niet begrepen	%	2	%	3	%	4	%	5 heel erg goed begrepen	%
c21 (n=30)	13	43%	13	43%	2	7%	1	3%	1	3%

	1 helemaal niet serieus genomen/ genegeerd	%	2	%	3	%	4	%	5 heel erg serieus genomen	%
c22 (n=30)	13	43%	13	43%	2	7%	1	3%	1	3%

	1 helemaal niet geloofd	%	2	%	3	%	4	%	5 helemaal geloofd	%
c23 (n=30)	10	33%	7	23%	8	27%	3	10%	2	7%

	1 helemaal niet geïnformeerd	%	2	%	3	%	4	%	5 heel erg goed geïnformeerd	%
c24 (n=30)	14	47%	8	27%	5	17%	1	3%	2	7%

	1 helemaal niet gesteund in wat IK wilde	%	2	%	3	%	4	%	5 heel goed gesteund in wat ik wilde	%
c25 (n=28)	14	50%	7	25%	3	11%	3	11%	1	4%

Tabel 88 gevoelens kinderen in beginperiode van contactverlies, AL, n=28,30

7.3.6 Gevolgen van contactverlies voor het kind, volgens het kind zelf

Deze tabellen over de zelf-ervaren gevolgen kan men leggen naast de informatie in paragraaf 6.4 van de ouder-enquête. Bij gedetailleerde vragen naar gevolgen, in tabellen 89 en 90 hieronder, blijkt de impact op schoolfunctioneren/-prestaties groter dan aanvankelijk gezegd werd als antwoord op een veel algemenere vraag over school.

De invloed op relatievorming is niet triviaal. We zien problemen met vrienden, verkeerde vrienden en een opvallend hoge rapportage van seksuele relatieproblemen. Gezien de grote openhartigheid in de open vragen is het onaannemelijk dat dit overdrijving is. Ook veel ruzie met broers/zusters. Bekend is dat ook de relatie met broers/zusters gemengd is: soms behulpzaam, maar ook relatief vaak conflicten, die niet als het contactverlies vaak op en neer gaan. Ook broers en zussen worden, of voelen zich vaak gedwongen partij te kiezen.

Schuldgevoel komt bij deze kinderen vaak voor. Net als eerdere antwoorden wijst dit erop dat misschien wel 80% van contactverlies komt door de eerder genoemde loyaliteitskwesitie, in combinatie met aanvullende stressoren (belastende situaties).

D01-D20: Hoe waren de gevolgen voor de kinderjaren bij u?

	1 verzuimde veel vaker dan andere kinderen	%	2	%	3	%	4	%	5 verzuimde niet vaker dan andere kinderen	%
d01 (n=30)	4	13%	1	3%	2	7%	4	13%	19	63%

	1 leerde veel minder goed dan ik eigenlijk kon	%	2	%	3	%	4	%	5 leerde zo goed als ik kon	%
d02 (n=30)	6	20%	7	23%	8	27%	3	10%	6	20%

	1 kon me op school niet concentreren	%	2	%	3	%	4	%	5 kon me op school goed concentreren	%
d03 (n=30)	5	17%	9	30%	8	27%	5	17%	3	10%

	1 raakte buitengesloten in de klas, had geen vrienden/vriendinnen	%	2	%	3	%	4	%	5 had aansluiting in de klas, en had vrienden/vriendinnen	%
d04 (n=30)	2	7%	5	17%	5	17%	4	13%	6	20%

	1 had op school problemen in de klas	%	2	%	3	%	4	%	5 had geen problemen in de klas	%
d05 (n=30)	3	10%	1	3%	8	27%	4	13%	14	47%

	1 was vaak boos en dan weer verdrietig of stil	%	2	%	3	%	4	%	5 had geen emotionele problemen	%
d06 (n=30)	8	27%	6	20%	10	33%	3	10%	3	10%

	1 sliep slecht	%	2	%	3	%	4	%	5 sliep goed	%
d07 (n=30)	5	17%	5	17%	7	23%	4	13%	9	30%

	1	2	3	4	5					
	1 sliep vaak buitenshuis	%	2	%	3	%	4	%	5 sliep thuis (bij een van de % ouders)	
d08 (n=30)	2	7%	0	0%	3	10%	4	13%	21	70%
	1 was veel vaker ziek	%	2	%	3	%	4	%	5 was niet vaker ziek	%
d10 (n=30)	2	7%	2	7%	4	13%	5	17%	17	57%
	1 wist helemaal niet wat ik na school wilde doen	%	2	%	3	%	4	%	5 had een duidelijk idee van wat ik na mijn eindexamen wilde doen	%
d14 (n=29)	2	7%	2	7%	4	13%	5	17%	17	57%
	1 had geen last van schuldgevoel richting mijn ouder(s)	%	2	%	3	%	4	%	5 had veel last van schuldgevoel richting mijn ouder(s)	%
d16 (n=30)	9	30%	5	17%	4	13%	4	13%	8	27%
	1 had veel last van boosheid richting mijn ouder(s)	%	2	%	3	%	4	%	5 had geen last van boosheid richting mijn ouder(s)	%
d17 (n=29)	8	28%	12	41%	4	14%	3	10%	2	7%
	1 kon niet meedoen door het geldgebrek van mijn ouder(s)	%	2	%	3	%	4	%	5 kon gewoon meedoen (schoolreis etc.)	%
d18 (n=30)	2	7%	4	13%	4	13%	5	17%	15	50%
	1 had veel minder vrije tijd en tijd voor mijzelf	%	2	%	3	%	4	%	5 had net zoveel vrije tijd en tijd voor mijzelf	%
d19 (n=30)	2	7%	5	17%	8	27%	3	10%	12	40%

	1 miste toch heel erg het contact met de ouder die ik niet zag	%	2	%	3	%	4	%	5 miste nooit het contact met de ouder die ik niet zag	%
d20 (n=30)	13	43%	4	13%	6	20%	5	17%	2	7%

Tabel 89 gevolg kinderen, AL, n=29,30

	1 leefde heel ongezond	%	2	%	3	%	4	%	5 leefde gewoon gezond	%	nvt
d09 (n=26)	2	8%	2	8%	9	35%	4	15%	9	35%	4

	1 maakte schulden	%	2	%	3	%	4	%	5 had geen geldproblemen	%	nvt
d11 (n=18)	0	0%	4	22%	0	0%	2	11%	12	67%	12

	1 ging met verkeerde vrienden/vriendinnen om	%	2	%	3	%	4	%	5 had gewone vrienden/vriendinnen	%	nvt
d12 (n=25)	2	8%	2	8%	2	8%	0	0%	19	76%	5

	1 had problemen met seksuele relaties aangaan	%	2	%	3	%	4	%	5 had een normale seksuele belangstelling	%	nvt
d13 (n=23)	6	26%	3	13%	2	9%	1	4%	11	48%	7

	1 kreeg vaak ruzie met mijn broers/zussen	%	2	%	3	%	4	%	5 hield goed contact met mijn broers/zussen	%	nvt
d15 (n=27)	4	15%	8	30%	5	19%	6	22%	4	15%	2

Tabel 90 gevolg kinderen, AL, n=18-27

7.3.7 Gevolgen van contactverlies voor de ouders, volgens het kind

Kind-respondenten zijn gevraagd in een open vraag wat de gevolgen van het contactverlies waren voor de ouders, en specifiek of er ook positieve gevolgen zijn geweest van de scheiding en het contactverlies. We beginnen met de laatste vraag.

De grote meerderheid van de kinderen zag geen positieve gevolgen van de scheiding. Enkelen hebben de indruk dat één ouder na de scheiding gelukkiger is, soms beiden. De respondenten die dit aangeven zijn er van overtuigd dat het beter is voor de ouders om uit elkaar te gaan, maar de manier waarop het is verlopen, is ongelukkig.

Over het gevolg voor de ouders nadat er contactverlies ontstond, wordt niet veel positiefs verteld. De schade is groot voor de ouders, met name emotioneel. Vooral de contactverliezende ouder ervaart - zo rapporteren de kinderen - veel negatieve emoties zoals pijn en verdriet. Kinderen kregen - naar eigen zeggen - in sommige gevallen een verzorgende rol naar de contacthoudende ouder; dat vonden ze naar bleek in de focusgroepen. Contacthoudende ouders hebben niet alleen positieve gevolgen ondervonden: een aantal heeft het zwaar gehad om de kinderen alleen op te voeden, dit gebeurt vooral in situaties waarbij de contacthouder geen nieuwe relatie krijgt. Een van de respondenten vertelt dat de huidige partner/vriendin van de vader (met wie het kind het contact had verloren) kinderen met hem wenst. Maar de vader wil dit niet, omdat hij zijn verloren kinderen nog erg miste.

7.3.8 Late gevolgen van contactverlies voor het kind, volgens het kind

Hierna gaat het primair over emotionele gevolgen.

De in 7.3.7 genoemde verreikende invloed van contactverlies op nieuwe partnerrelaties van de ouders, wordt ook meerdere keren benoemd bij de vraag over de negatieve late gevolgen van contactverlies voor het kind zelf. Zeer vaak wordt genoemd dat het kind wantrouwend is in de eigen (partner)relatie. De kind-respondent herkent een ouder in de partner. De situatie heeft er kennelijk voor gezorgd dat de kinderen, nu volwassen, moeite hebben met zich te binden. Angst voor afwijzing en fundamentele onzekerheid; deze emoties/gevolgen werden opvallend vaak genoemd.

Eerder benoemde een aantal respondenten dat het contactverlies ze zelfstandiger heeft gemaakt en een nieuw verantwoordelijkheidsgevoel heeft gegeven. Het heeft de kinderen gevormd als persoon en ze zijn zichzelf beter leren kennen. Voor de buitenstaander lijkt dat positief, maar desgevraagd geven de respondenten aan dat ze dit juist als iets negatiefs ervaren. Een respondent legt bijvoorbeeld uit dat het een stuk van zijn/haar jeugd heeft overgeslagen, en dat nu mist.

Het gemis van de ene ouder komt ook op lange termijn naar voren. Een van de respondenten beschrijft dat het verlies van de vader ook betekende dat het niet alle bagage mee kreeg die je als kind nodig hebt om goed voor jezelf op te kunnen komen in de toekomst, je een beeld te vormen. Een aantal geven aan dat het de beroepskeuze heeft bepaald. De gegevens in 7.3.1 bevestigen dat.

7.3.9 Kansen en mogelijkheden tot verbetering

De kinderen mochten in open antwoorden aangeven wat het eigen netwerk, maar ook de professionele hulp beter had kunnen/moeten doen. Daarop is uitvoerig antwoord gegeven, wat gezien kan worden als de kwalitatieve aanvulling van de informatie in 7.3.5.

Eigen kring

Over familie dichtbij (opa, oma; tantes, ooms) wordt aangegeven dat ze onpartijdig zouden moet zijn. O.a. minder negatief moesten spreken over de ene ouder (doorgaans de 'koude' kant). Ook was er behoefte aan meer steun en stimulatie om het contact met beide ouders goed te houden. Sommigen hadden een bijdrage aan eerder ingrijpen gewenst. Familieleden die zagen dat er echt wat speelde, hadden sneller aan de bel moeten trekken of een melding moeten maken bij bijvoorbeeld Veilig Thuis. Kinderen hadden ook behoefte aan een luisterend, niet oordelend, oor vanuit de eigen familie. Nu ze ouder zijn realiseerden sommigen zich wel (focusgroep) dat een ouder soms de omliggende familie dwingt tot een keuze.

Als het gaat om wat de ouders beter hadden kunnen/moeten doen komt 1 ding heel sterk naar voren: communiceren. In onze woorden: ouders praten *over* hun kinderen, *tegen* hun kinderen maar niet (samen) *met* hun kinderen. Ouders hadden overleg moeten hebben en moeten blijven communiceren met elkaar. Wanneer dit niet het geval is, en van iedere communicatie een conflict gemaakt wordt, loopt het kind de meeste schade op. Dit overleg had – volgens de respondenten – al voor de scheiding moeten beginnen en na de scheiding moeten de ouders blijven communiceren met elkaar over de kind-zaken, desnoods met begeleiding. Therapie wordt hierbij aangeraden om weliswaar apart, maar wat betreft het kind als ouder-team samen verder te gaan. Er moeten betere afspraken onderling worden gemaakt, en de ouders moeten zich hieraan houden.

Net zoals bij de antwoorden over de familie dichtbij, wordt ook hier vaak aangegeven dat er minder negatief moet worden gesproken over de andere ouder. Kinderen willen juist dat de ouder het contact tussen het kind en de andere ouder stimuleert en realiseert (echt onveilige situatie bij vader of moeder daargelaten). Ouders horen in te zien dat kinderen schade oplopen door voortzetten van het conflict na de scheiding. Ruzie buiten gehoorsafstand, wensen de kinderen. De kinderen willen dat de ouders naar hun mening vragen en denken vanuit het kind perspectief, en dus vaker hun eigen wens opzij zetten. Ook werd er van contactverliezende ouders verwacht dat ze - ook na lange tijd geen contact, en ook als het kind daar zelf de reden van was - meer zelf meer initiatief zouden nemen om weer contact op te nemen met het kind. Men zou wel kunnen inbrengen, gezien de impact die contactverlies heeft op een ouder, dat dat veel vraagt - het doet denken aan het oud-testamentische verhaal over de verloren zoon.

Vrienden/vriendinnen van de kinderen wisten in veel gevallen niet wat er 'echt' speelde. De ouders waren gescheiden en dat was het, en kinderen hangen meestal ook zelf niet graag de vuile was buiten. In bijna alle gevallen waren de vrienden/vriendinnen te jong om iets te betekenen. Het enige wat ze konden doen was steun bieden en een luisterend oor zijn. Hier hebben de respondenten dan het meest aan gehad vanuit de vrienden/vriendinnen. Wanneer dit niet het geval was, misten de respondenten het. Een enkeling geeft aan dat de steun van de vrienden/vriendinnen averechts heeft gewerkt, doordat ze stimuleerden om een ouderpartij te kiezen.

Professionele zorg, professionals

Bij de weergave van de antwoorden spreken we gemakshalve over professionals, maar hier moet men eigenlijk onderscheid maken tussen de institutie/organisatie en de medewerkers/professionals.

Medewerkers van school konden eerder hulp inschakelen. Een respondent geeft aan dat hij/zij een keer apart is genomen om een gesprek erover te hebben, e.e.a verteld heeft, maar dat daar uiteindelijk niks mee is gedaan. Deze respondent had het anders aangepakt willen hebben, namelijk dat de school met de ouders in gesprek was gegaan en het kind beter in de gaten had gehouden. Anderen willen dat de school meer in gesprek gaat met het kind en het kind meer aandacht geeft, nadrukkelijk ook als het kind er niet expliciet om vraagt. Omdat school een goed beeld heeft of kan krijgen, zou school hulp moeten inschakelen (actieve rol). School moet actief zijn, het liefst vanaf het moment dat de ouders gaan scheiden, dus niet pas als er sprake is van contactverlies. Een aantal respondenten geeft ook aan dat de school haar ogen heeft gesloten voor de situatie, en wegkeek.

Wat betreft de professionals uit de zorg (zoals huisarts, kinderpsychiater, kinderarts, school- of jeugdarts) deze hadden deze meer betrokken mogen zijn. Jeugdzorg en kinderbescherming/jeugdbescherming ook, maar met het kindperspectief.

Ook kinderen vragen om handhaving wat betreft de omgangsregeling met de ouders, en de meesten wensen gelijkwaardigheid in de verdeling. Gedwongen therapie voor de ouders komt ook ter sprake. Over de huisarts wordt gesteld dat deze een grotere rol had kunnen en moeten spelen. Bij een van de respondenten was bijvoorbeeld het geval dat ze allemaal dezelfde huisarts hadden. De huisarts wist dus – volgens deze respondent – wat er speelde, maar had alleen op medisch gebied bemiddeld. Het kind had gewild dat de huisarts achteraf eerder signalen had opgepikt er iets mee had gedaan. Een respondent stelt voor dat de huisarts een gesprek zou moeten voeren met het kind, zonder dat een ouder erbij zit. Hierbij moet - ook volgens de kinderen zelf! - de huisarts (en andere professionals) rekening houden met de mogelijkheid dat kinderen het verhaal maar van 1 kant horen en soms geïnstrueerd zijn door de ene ouder.

De jeugdzorg had volgens de respondenten meer en anders kunnen doen. Deze had bijvoorbeeld door contact met het kind kunnen weten wat er speelde. Ze hadden een luisterend oor kunnen bieden en de kinderen helpen door met de ouders in gesprek te gaan, dus vanuit het standpunt dat sowieso beiden in beeld blijven. Net als bij de hulp van de medewerker van de school, wordt hier aangeraden om dit al op te pakken wanneer er bekend wordt dat ouders gaan scheiden. Er is beperkt behoefte aan echte waarheidsvinding vanuit de jeugdinstaties, omdat kinderen zelf vaak ook zien dat partijdigheid, eenzijdigheid in de informatie is ontstaan. Er wordt beschreven dat de instanties het verhaal van maar 1 kant meekrijgen (hier veelal de moeder), en het daarbij laten.

De kinderen zijn voorstanders van de mediator, mits zij dan ook betrokken worden. Ze zijn van mening dat de mediator kan helpen omdat de meeste ouders het niet samen konden bespreken. In de gevallen waar er geen mediator aanwezig was, hadden de kinderen dit liever wel gewild. Wanneer er wel sprake was van een mediator, had deze ook gesprekken met het kind moeten hebben. Men zou kunnen opmerken dat de kinderen hierbij verwachten dat de ouders omwille van het kind kunnen samenwerken met de mediator. Over advocaten wordt minder positief gesproken. Meerdere respondenten hebben de ervaring dat advocaten het conflict aanscherpen doordat ze partij kiezen, en zo de kans op een beide-ouders oplossing verhinderen. Ook van advocaten verwachten de kinderen dat deze in gesprek gaat met het kind, en (veel) meer rekening houdt met het kindbelang. Men vindt dat advocaten te eenzijdig een ouderbelang vertegenwoordigen.

De rechters moeten volgens de respondenten meer betrokken zijn bij het kind. Er wordt meerdere keren beschreven dat het kind niet in contact is geweest met een rechter, terwijl ze dit wel hadden gewild. Verschillende keren wat van rechters waarheidsvinding verwacht. Deze moeten bij instanties of via andere middelen nagaan of de beweringen wel kloppen - kinderen blijken zich goed te realiseren dat bij een vechtscheiding/contactverlies vaak onwaarheden worden gesproken met escalerend effect. Een van de respondenten vindt het onacceptabel dat hij/zij als 12 jarige de verplichte keus kreeg van de rechter om het contact met 1 van de ouders te verbreken, waarna dat 'op zijn verzoek' was, hoewel het kind dat niet wilde.

Naast vragen over het eigen netwerk of professionals, werd gevraagd wat eventuele andere betrokkenen beter konden doen. Het antwoord is zeer duidelijk: een luisterend oor bieden. In het gehele proces, is er maar weinig aandacht geweest voor het kind belang terwijl elke partij zich wel op het kind beroept. Dit blijkt uit zowel uit de kind-enquête als uit de ouder-enquête. De kind-respondenten hebben hier geen specifieke personen benoemd van wie ze - aanvullend - een luisterend oor hadden verwacht. Men kan aannemen dat het hen niet veel uitmaakt, als er maar een oor voor hen is.

Verbeterpunten juridische en psychologisch/pedagogische zorg

Vergelijkbare patronen als gesignaleerd bij de verbeterpunten van professionals, vindt men terug in de respons op de vraag over verbeteringen in juridische regelgeving en hulp-programma's (vooral jeugdzorg). Ook hier wordt vaak benoemd dat de kinderen behoefte hebben aan een luisterend oor. Daarnaast wordt voor ouders verplichte therapie voorgesteld. Dit kan zijn in de vorm van gesprekken, maar ook bijvoorbeeld een programma dat nazorg biedt aan ouders om alles succesvol te regelen en te realiseren na de scheiding, i.h.b. de omgangsregeling. De nazorg monitort of afspraken wel nageleefd wordt en hoe de ontvlechting verloopt. Een hulpverleningstraject voor de kinderen zelf wordt ook voorgesteld. Het gaat niet zozeer om het contact te herstellen, maar vooral om met de gevoelens om te gaan. Het doel is hierbij niet het contact herstellen, maar – opnieuw – het bieden van een luisterend oor voor het kind en ze kunnen ondersteunen. Wij denken dat het ook de kansen op ooit herstel vergroot. Enkele kinderen noemden het SCHIP traject. Dit is een traject waarin ouders elkaar loslaten en opnieuw verbinden, zodat ze verder kunnen als ouder-team. De respondent die dit voorstelt, wilt dat het traject net zo lang verplicht wordt, totdat het succes heeft.

Tot slot zijn de kinderen gevraagd waar de huidige zorgverleners en juridische betrokkenen op moeten letten/ aan moeten werken om beter met de kinderen om te gaan. Ook bij deze vraag noemen de kinderen het luisterend oor. Het kind voelt zich nu ongehoord en ongezien, en er wordt niet gewerkt vanuit diens wens (beide ouders). Bij de uitwerking van dergelijke regelingen inspraak van het kind. Er is behoefte aan een laagdrempelige professional/loket als afspraken niet werken. Belangrijk is dat professionals en hulpverleners een band opbouwen, zodat het meer durft te vertellen (telkenmale nieuwe gezichten belemmeren dit nu helaas). Opnieuw komt naar voren dat er behoefte is aan gesprekken met het kind, maar zonder een ouder erbij; bij voorkeur meerdere gesprekken zodat ruimte ontstaat na te gaan of het echt de woorden van het kind zijn. De kinderen willen de ouders niet verraden, maar niettemin graag geholpen worden. Kinderen willen professionals met extra expertise voor die kindgesprekken. Niet alleen de focus op het doel (bijvoorbeeld een omgangsregeling), maar ook gericht op de (emotionele, mentale) ervaringen van het kind.

Tenslotte is er behoefte aan betere samenwerking tussen de professionals: een team van therapeuten, mediators en scheidingscoaches. In onze woorden: niet met het kind schuiven, maar als team ermee praten.

8. Conclusies en aanbevelingen ouder vragenlijst

In dit hoofdstuk worden de hoofdlijnen van opdracht en de aanpak van dit onderzoek beschreven en staan concluderende opmerkingen. Nadrukkelijk, en cf. de afgesproken rolverdeling tussen onderzoeksteam en Expertteam staan hier niet adviezen van het onderzoeksteam over te nemen stappen richting oplossingen.

Er heeft een interimrapportage plaatsgevonden, met de eerste 54 ouder-respondenten (nu: 199) die we hier niet bespreken. Deze was aanleiding voor de uitbreiding van de ouder-enquête waardoor er nu 199 respondenten zijn. Het leidde tot verviervoudiging van het aantal deelnemers, maar opvallend genoeg tot geen noemenswaardige verandering van de bevindingen. De geografische representativiteit van de oudergroep veranderde van matig tot vrijwel optimaal, zonder invloed op de resultaten maar wel op de generaliseerbaarheid. Er heeft geen uitbreiding van de kind-enquête plaatsgevonden wegens de praktische beperkingen, al had dat het kind-perspectief - dat soms een ander, weinig belicht perspectief weergeeft - meer kracht bij gezet.

De interimresultaten waren aanleiding voor het opstellen van topics voor het focus-groep met een groot deel van de respondenten. We weten inmiddels wat de focusgroepbijeenkomsten opleverden. Slechts in een enkel geval grijpen we hierop vooruit.

Conclusies gaan over vermoedelijke en waarschijnlijke feiten die sommige typen oplossingen ondersteunen, en andere oplossingen belemmeren. En over kenmerken die oplossingen moeten hebben volgens ervaringsdeskundigen. We kiezen daarbij zoveel mogelijk voor een positieve omschrijving van de oplossingen. Omdat de ervaringsdeskundigen dat zo stellig naar voren brengen, rapporteren we wel dat er een volgorde is: als handhaving van omgangsrechten ondergeschikt wordt gemaakt aan zorg/hulp overwegingen, in een situatie van ervaren c.q. feitelijke asymmetrie tussen vaders en moeders, dan hebben andere verbeterstappen geen zin, of versterken mogelijk zelfs de kans op ontstaan of voortzetting van ouderverstoting. In feite gaan onder 'ouderverstoting', volgens ervaringsdeskundigen, twee enigszins verschillende problemen schuil: complexe gezinsproblematiek en niet goed functioneren van scheidingsrecht en gezinszorg (incl. de kinderen).

In dit hoofdstuk spreken we eerst over 'ouderverstoting', gezien de opdracht; de enquête hanteert de neutrale term 'contactverlies', die we daarna ook bij resultaatbeschrijving aanhouden.

8.1 Het onderzoek, de hoofdvraag, de deelnemers, de vragenlijst

In de eerste week van februari 2020 legde de voorzitter van het zgn. Expertteam Ouderverstoting, mr. C.A.R.M van Leuven contact met drs. A. Weynschenk, directeur van het meetbureau Triqs. Het Expertteam OVS is namens minister Dekker belast om bij te dragen aan betere scheidingsprocedures en meer in het bijzonder aan oplossingen die het fenomeen van ouderverstoting moeten tegengaan. Dat konden oplossingen zijn door bestaande zaken beter doen maar ook door nieuwe maatregelen en acties.

De vraag aan Triqs was of het binnen een zeer nauw timeframe (drie weken) een onderzoek onder 'ervaringsdeskundigen' kon uitvoeren, met als hoofdvraag of dezen, vanuit eigen ervaring en perspectief, iets konden vertellen over oplossingen. Na overleg tussen Expertteam en Triqs (i.h.b. de directeur en de wetenschappelijk adviseur) is een overeenkomst gesloten voor de uitvoering van het onderzoek, aanvankelijk een enquête-

onderzoek. Daarbij werd afgesproken dat ervaringsdeskundigen zowel ouders als kinderen konden zijn en wat betreft de ouders, zowel ouders die het contact met het kind verloren als die het contact hielden. Dus alle posities in de relatie tussen ouders en kinderen. Het Expertteam was verantwoordelijk voor de aanlevering van mogelijke respondenten, de ervaringsdeskundigen, binnen een zorgvuldig privacykader.

Ervaringsdeskundigen hebben gedurende het onderzoeksproces duidelijk gemaakt dat er twee verschillende probleemvelden zijn die onder deze ene opdracht zijn samengebracht: a. het ontstaan van contactverlies in de sfeer van een scheiding, in afwezigheid van overheidsinstituties en professionele hulp ('spontane ouderverstoting'); en 2. het ontstaan van contactverlies in doorgaans de context van een complexe scheiding, door handelen of bewust niet-handelen van overheidsinstituties en professionele hulp ('geïnduceerde ouderverstoting'). Bij de 2e ronde voor ouders zijn nog stellingen toegevoegd die hier meer duidelijkheid in konden geven. En ook bij de resultaat beschrijving proberen we dit onderscheid waar het speelt te benoemen.

De hoofdvraag is breed opgevat als het gaat om het tijdstip waarop oplossingen kunnen worden gevonden: nog voor de scheiding, tijdens de scheiding, ten tijde van de ouderverstoting, maar ook bij initiatieven tot contactherstel op een later moment.

De ervaringsdeskundigen waren zoals gezegd de ouders en de kinderen (niet anderen), maar al snel bleek dat één vragenlijst voor allen niet juist was; met enige inspanning kon een vragenlijst gemaakt worden voor - tegelijk - vaders en moeders, en contactverliezers en contacthouders, maar voor de kinderen was een eigen vragenlijst noodzakelijk. Onze aannames werden bevestigd in het onderzoek omdat bleek dat ouders en kinderen (soms) op een verschillend spoor zitten, dit aspect zou alleen met de ouder vragenlijst niet uit de verf gekomen zijn.

Hoofdvraag

Samenvattend is de te beantwoorden hoofdvraag in de enquête: welke typen oplossingen zijn er om contactverlies tussen een kind en (doorgaans) één ouder, als gevolg van een complexe scheiding, te voorkomen, te verminderen, dan wel contactherstel te bevorderen, en tenminste de belangrijkste schade ervan te verkleinen. Dit vanuit de aangegeven kansen en wensen van ervaringsdeskundigen.

Het antwoord wordt vanuit twee onderscheiden perspectieven gegeven (ouders, kind).

Twee vragen waren niet aan de orde:

1. hoe in de situatie van de respondent de schuldvraag lag, en
2. wat de achtergrond van de scheiding was, en het ontstaan van de complexe situatie met ouderverstoting, een fenomeen dat vaak niet alleen komt.

Vragenlijst CoVeNaS

De voor de hoofdvraag ontworpen vragenlijst CoVeNaS is beschrijvend van opzet, zowel bij het in beeld brengen van de ouderverstotingssituatie als het in beeld brengen van gewenste oplossingsrichtingen. Wat betreft de oplossingen, positief constructief vanuit een reële beschrijving van de ervaren knelpunten.

Door een combinatie van technieken (met onder andere ruime gelegenheid voor open vragen) is geprobeerd zoveel mogelijk ervaringskennis aan de respondent te ontlokken. Neutrale terminologie was een absolute voorwaarde. Daarom wordt niet over 'ouderverstoting' gesproken, maar over '(duurzaam) contactverlies'. Het

is goed om erbij stil te staan dat contactverlies vaak fluctueert met meerjarige golven, en dat de meerderheid van de kinderen uiteindelijk toch een vorm van contact (her)krijgt.

In totaal telde de ouder-vragenlijst 6 modules met totaal ca. 150 vragen, de kind vragenlijst ca. 100 vragen. In grote meerderheid waren de vragen gesloten. Op verzoek van de opdrachtgever zijn er ook veel open vragen gesteld. De gedetailleerde uitgangspunten van de vragenlijst en de opzet vindt men in paragraaf 5.1.1 en 5.1.2. De vragenlijst is digitaal afgenomen. Gezien de leeftijdsrange van de beoogde respondent groep lijkt dat geen digitale selectie; ook de rechtsgang en de hulp maakt tegenwoordig standaard van digitale communicatie gebruik. De verwerking van de antwoorden, m.n. die van open vragen is zo formeel mogelijk gerealiseerd. Details staan in paragraaf 5.4. Bij de focusgroepbijeenkomsten op een later moment is gebleken dat de respondenten zich goed konden vinden in de informatie die we aan de open vragen ontleenden. Er zijn 5 respondent-groepen: personen met contactverlies die het kind verloren (vader, moeder), personen die het contact behielden (vader, moeder), en kinderen. We gebruiken zoveel mogelijk context-specifiek de termen vader/moeder dan wel man/vrouw; de afkorting M/V duidt altijd op man/vrouw. Ouder en kind resultaten worden geheel separaat gerapporteerd. De overige resultaten soms getotaliseerd, vaak voor alleen de contactverliezende groep (3/4 van de respondenten), waarbij - waar dat relevant leek - ook additioneel soms vaders en moeders zijn onderscheiden. Paragraaf 5.5 geeft verdere details.

8.2 Resultaten - ouders, kinderen, scheiding, en belastende omstandigheden

Sociaal-demografisch - scheidingshistorie

Aan het onderzoek deden 199 ouders mee, daaronder 158 contactverlizers, verdeeld over 114 mannen en 44 vrouwen. Er deden ook 30 kinderen mee, die hier verder niet worden besproken. Soms werd abusievelijk een 'kind' benaderd met de ouder-enquête, de enquête stopte na het beantwoorden van een sleutelvraag dan vanzelf.

De overgrote meerderheid van de ouders was dus een verliezende vader (ca. 60%) of moeder (ca. 25%).

De gemiddelde leeftijd van de respondenten was 48 jaar, de meerderheid 36-45 jaar. Het aantal aanwezige kinderen in het gezin, ten tijde van de scheiding is min of meer wat je verwacht bij gezinnen met kinderen, met iets meer gezinnen met 3 of meer kinderen (tabel 12). In 3/4 van de gevallen is het oudste kind ten tijde van de scheiding jonger dan 12 jaar. In 15% van de gezinnen was de gezinssamenstelling afwijkend, b.v. samengestelde gezin.

Respondenten komen representatief uit alle provincies van Nederland (tabel 9).

Bij 1/3 van de respondenten was de scheiding 5 jaar geleden of korter, 1/3 6-10 jaar geleden, en 1/3 langer dan 10 jaar geleden. Langer geleden waren gezagsregels iets anders dan nu (zie verderop). Bij 1/3 was de scheiding voor de respondent onverwachts, 1/3 voor de partner, en 1/3 verwacht. Maar 7% rapporteerde een voor beide onverwachte scheiding. In net iets meer dan de helft van de gevallen (ca. 55%) trad contactverlies op, een half jaar of meer na het apart wonen ivm de scheiding. In 7% was er sprake van contactverlies vóór het feitelijke uit elkaar van partners.

In deze respondentgroep was het opleidingsniveau gemiddeld relatief hoog.

Bij vrouwen die het contact verloren in tabel 7 hebben negen van 44 vrouwen een ex-partner die veel lager is

opgeleid (20%), en 21 een man die lager is opgeleid (48%), waar ca 7% en ca 20% wordt verwacht. Omgekeerd komt het zelden voor dat een ouder die het contact verliest, een ex-partner heeft die hoger is opgeleid. Deze cijfers geven dus aan dat de 'verliezer' in een situatie van contactverlies vaker (ca. 1,5 keer: vader) tot veel vaker (ca. 2 keer: moeder) hoger is opgeleid, ten opzichte van wat je op grond van het Nederlandse gemiddelde van opleidingsverschillen tussen partners zou verwachten. Je kan erover speculeren of dit een bijdragende reden voor de scheiding is (bv psychologische verwachtingsverschillen of via meer traditionele taakverdeling thuis), of voor het escaleren en de ovs (bv de ex-partner is extra gekrenkt omdat de contactverliezer 'toch al' de betere opleiding heeft en mogelijk betere vooruitzichten, als single door werk/inkomen; de ex-partner heeft dan tenminste het kind als compensatie).

Een scheiding heeft grote gevolgen voor het werken, en vermoedelijk - hierop is niet doorgevraagd, maar het is vaak onderzocht - inkomenspositie (tabel 10 en 11). Er komt werk bij (meer moeders), en er gaat werk af (meer vaders). Van de ouders die contactverlies ondervonden, verloor 20% het werk. Ouders die het contact behielden maar in 12%. Rekening houdend met man/vrouw verschil in arbeidsparticipatie hebben contactverliezende ouders 1.7 tot 2 keer groter kans op werkverlies vergeleken met contacthouders.

Een belangrijk gegeven betreft erkenning en gezag. Tegenwoordig volgt uit erkenning door de vader vaak ook een oudergezagsrelatie. Vroeger was dat minder, en dat is een factor die bij de cijfers een rol speelt. Vaders met contactverlies hebben relatief vaak (25%) geen gezag, ook als het kind erkend is (20% vs. 5%). Geen gezag beperkt de juridische mogelijkheden om een ouderrol af te dwingen. De cijfers waren bij contacthoudende vaders niet veel anders. Vrijwel alle moeders hadden het gezag.

Ontwikkeling contactverlies

Contactverlies ontwikkelt zich meestal enige tijd na de scheiding (als door interventie van RvdK/rechter meestal rond de scheiding). Maar ook al kan het verlies jaren duren, het is vaak niet definitief. Vaker is het een dynamische situatie met een lange tijdsas. Bij 15% van de contactverliezende vaders en moeders (eerste kind indien contactverlies) is er weer 'goed contact'; neem je ook 'redelijk goed contact' mee dan is bij 20% redelijk of goed. Treedt contactverlies bij het tweede of derde kind dan is de herstellkans tot goed of redelijk goed nog een stuk groter.

De situatie is subtiel (zie ook tabel 18-20). Vaak zijn, bij meerdere kinderen, de relaties van ouders met de kinderen 'communicerende' vaten: als een kind het contact herstelt met ouder A dan verslechtert de relatie met ouder B, maar vaak ook veranderen de verhoudingen tussen een ander kind en ouder A en B.

Belastende factoren

Contactverlies komt niet alleen. Volgens de ouders (en zo blijkt elders, ook volgens de kinderen) zijn er veel omstandigheden en ontwikkelingen na de scheiding die de zaak niet alleen complex maken, maar ook complex houden.

De meest belastende zaken zijn (volgens vaders die het contact met hun kind verloren):

- Ingrijpen jeugdzorg / rechter (veruit meest voorkomend) [actieve rol contactverlies; 64%]
- Huilbuien, woedeaanvallen, sterke depressieve gevoelens van één van de ouders
- Nieuwe relatie van één van de ouders (MET samenwonen)
- Schoolproblemen / zittenblijven van één van de kinderen
- Nieuwe relatie van één van de ouders (ZONDER samenwonen)

Bij vrouwen/moeders met contactverlies hebben plaatsgevonden. De volgende situaties lijken het meest voor te komen:

- Nieuwe relatie van één van de ouders (ZONDER samenwonen); 73%
- Huilbuien, woedeaanvallen, sterke depressieve gevoelens van één van de ouders
- Nieuwe relatie van één van de ouders (MET samenwonen)
- Ingrijpen jeugdzorg / rechter
- Huiselijk geweld (benoemd als schreeuwen, dreigen, slaan) tussen de ouders

Voor details zie verder tabel 21-22.

Het is opvallend dat veiligheids-issues rond kind (huiselijk geweld kind, weglopen) relatief weinig worden benoemd door deze ouders. Zowel mannen als vrouwen rapporteren vaak emotionele reacties (2/3), en juist stil terugtrekken (1/3).

De open vragen gaven meer informatie over het proces dat samenging met contactverlies, en dat grotendeels te duiden is als ouder-interacties bij een complexe scheiding: sabotage en kwaadspreken richting de ander, (beweerd) niet functioneren in ouderrol, huiselijk geweld tegen andere ouder. De uitgebreide teksten van vrijwel alle ouders geven de indruk van een primair psychologische strijd. Woede en onmacht zijn de bron van het huiselijk geweld, dat zich doorgaans niet op het kind richt.

Gevolgen voor kind

Kindgevolgen worden door alle ouders gesignaleerd, ook de contacthouders. Er was in het onderzoek niet veel verschil tussen de 4 oudergroepen, dus de resultaten zijn gecombineerd. Er zijn frequent ernstige gevolgen, in alle dimensies van ontwikkeling en gezondheid. Schoolverzuim, concentratieproblemen op school, slechtere schoolprestaties; sociale vaardigheden t.o.v. andere kinderen, stemmingswisselingen, slaapproblemen. Minder vaak: te vroege seksuele relaties, schulden maken of een ongezonde levensstijl. Voor de jongste leeftijdsgroep zijn er geen gegevens. Ongeveer 1/2 van de kinderen heeft ook te maken met verstoorde verhouding met de andere kinderen. Ongeveer 2/3 van de kinderen kiest opleiding/beroep op het terrein van recht/psychologie, etc. Deze bewering wordt in kind-enquête bevestigd. Bijna alle kinderen ervaren problemen met het aangaan van vaste relaties, en 2/3 met het hebben willen van kinderen.

8.3 Wat waren de ouder-ervaringen met hulpverlening tot nu toe

In de enquête wordt dit onderscheiden naar enkele anker momenten: nog voor de scheiding, tijdens de scheiding, tijdens het contactverlies, en bij intentie tot contactherstel. En verder wordt onderscheid gemaakt tussen het eigen netwerk, het professionele netwerk en meer anoniem lotgenoten/internet. Misschien wel de belangrijkste bevinding is dat men, man of vrouw, in geen enkel stadium ruim hulp zoekt, en voor zover men die zoekt relatief vaak de neus stoot bij eigen netwerk en bij professionals.

Voor de scheiding (tabel 25 etc.) vraagt de respondent in *het eigen netwerk* het meest hulp van eigen familie en vrienden. En die geven ook hulp. De familie en vrienden van de ex-partner kiezen partij voor de ander. Vrienden zijn minstens zo belangrijk zijn als de eigen familie. Alle netwerk personen zijn deels ook betrokken op het gezin maar niemand lijkt zich te richten op het kind. Opvallend is de beperkte rol van het sociale netwerk, ondermeer bekenden van kerk/geloofsgroep/vereniging; de laatste is soms afwijzend i.p.v.

ondersteunend. Het is verder een open vraag of het sociale netwerk een steunende rol niet kunnen spelen of ongepast vinden. Belangengroepen/lotgenotengroepen en internet spelen in de tijd voor het uit elkaar gaan geen c.q. een beperkte rol van betekenis. In het *professionele netwerk* is er weinig hulp gevraagd en geboden. De huisarts en hulpverlener uit de psychologenpraktijk / psychiater spelen de grootste rol wat van belang kan zijn bij vroegsignalering. 28% van de respondenten geeft aan hulp te hebben gevraagd aan een (relatie)therapeut; in deze fase is er openheid om geholpen te worden met het relatieprobleem ('window of opportunity'), ook hier zou vroegsignalering denkbaar zijn. Ten slotte is opvallend dat 72% hulp rond de scheiding wilde vragen, maar dat hiervan bij 31% de ex-partner daaraan niet wilde meewerken (tabel 28).

Tijdens de scheiding neemt de familiehelp en de vriendenhelp sterk toe. Nog steeds nauwelijks hulp van bekenden van de kerk/geloofsgroep of belangengroep/lotgenotengroep. Van de *professionele hulp* is de huisarts belangrijk, 20% heeft hulp van de huisarts gekregen en 6% van de ex-partners hebben hulp van de huisarts gekregen (mogelijk meer, maar niet bekend voor de respondent). Ook heeft de huisarts bij 9% het hele gezin geholpen. Ook uit de open vragen en tijdens de focusgroepbijeenkomsten blijkt dat de huisarts een veel grotere (vaak niet-medische!) rol heeft bij complexe scheidingen dan je uit diens plaats in het proces en literatuur zou opmaken. Doorgaans is de huisarts de gezinsarts, met een vertrouwensrelatie met beide ouders en de kinderen. Dat kan soms problemen geven als 1 van de ouders de huisarts in het conflict betreft door van huiselijk of seksueel geweld melding te maken met een beroep op de meldcode. Ook is ingewikkeld dat het kind alleen met een ouder naar de huisarts kan.

Maatschappelijk werk speelt in de periode tijdens de scheiding een iets grotere rol, maar kindbescherming/jeugdzorg als ingeschakeld, maar helpt - volgens deze respondentengroep - voornamelijk de ex-partner (met het kind) dan wel het hele gezin maar niet de respondent zelf. Misschien het meest opvallend is dat ook tijdens de scheiding er amper hulp is geweest voor het kind. Dat is ook de ervaring van het kind (zie kind-enquête). Tijdens de focusgroepbijeenkomsten werd herhaaldelijk naar voren gebracht, ook door de kinderen zelf (inmiddels jong volwassen), dat kindbescherming/jeugdzorg niet gericht is op het kind. De ervaring van het kind is dat deze meer gericht is op de ouders onderling of op de ouder die het kind hield.

Voor mogelijke oplossingen is belangrijk te weten aan welke hulp behoefte is. Er blijkt veel behoefte aan a. hulp bij handhaving afspraken/regels en d. neutraal advies voor kind/gezin (RvdK, JB, en jeugdzorg worden niet als neutraal ervaren). Men vindt hulp in kwantiteit en kwaliteit tekort schieten, maar men geeft ook aan vaak geen hulp te vragen: er lijkt een drempel te zijn.

Tekort in hulp schieten: 1, rechtspraak, 2. hulpinstanties voor de kinderen, 3. advocaat / mediator, 4. Veilig Thuis (door mee te gaan met beschuldigingen i.p.v. ze goed uit te zoeken), 5. Politie/wijkteam. Dat tekort zit in: te laat, te vooringenomen, te weinig aandacht voor ouderrol. Rapportcijfer 3,5.

Ten tijde van het duurzame contactverlies met het kind is het hulppatroon gelijkend op dat ten tijde van de scheiding (tabel 38), maar meer uitgesproken: van het *eigen netwerk* hielpen familie en vrienden het meest (beide contactverliezende ouders en contacthoudende, 2/3 van de respondenten), de familie van de ex-partner is geheel uit beeld, ook voor het kind. Van het *professionele netwerk* spelen naast de advocaat (1/2 van de personen), zorgprofessionals als de huisarts en de psycho-zorgverlener een belangrijke (positieve) rol. De jeugdzorg speelt geen rol van betekenis of een ongewenste rol. Meer algemeen valt op dat veel hulpverleners niet worden ingeschakeld, waarbij belangrijk is dat tegenwerking van de ex-partner hier een belangrijke rol in speelt (zie tabel 40) - er is dus wel bereidheid tot hulp bij de respondent. Vooral in deze fase wordt ook nog wel hulp buiten het officiële circuit gevraagd. Er is veel behoefte aan 1 loket maar 3/4 verwacht dat de ex-partner niet meewerkt. In deze fase is internet uiterst belangrijk: 89% bezoekt websites

voor informatie en/of hulp. Ook voor contact met lotgenoten. In deze periode is hulp voor het kind beperkt, en vooral vanuit de professionals. Voor mogelijke oplossingen is ook hier van belang aan welke hulp behoefte is. Nog sterker dan tijdens de scheiding gaat het om a. hulp bij handhaving afspraken/regels en verder om b. neutraal advies en regelen van zaken rond kind (loket). Maar ook om emotionele hulp voor de ouder zelf, en voor het kind.

Vaders hebben meer behoefte aan meer handhaving, moeders hebben meer behoefte aan emotionele steun. Het is opvallend dat net als tijdens de scheiding er geen behoefte is aan een externe regisseur: voor de problemen rond omgang wil men handhaving, niet een nieuwe (scheids)rechter. De hulp schiet op vergelijkbare manier te kort als tijdens de scheiding, met iets andere accenten, en het rapportcijfer is gemiddeld een 2 (twee).

Wat had beter gekund in het eigen netwerk

Familie en vrienden had voor de helft niet veel anders kunnen of moeten doen, maar de rest had meer moeten steunen, en bijdragen aan een minder groot loyaliteitsconflict (tabel 51). Vrijwel alle contactverliezende ouders geven aan dat ze het ook zelf beter hadden kunnen doen (in zoverre daarin niet afhankelijk van ex-partner medewerking, zie eerdere opmerking). Voorop staat dat men veel sneller had willen sturen richting een juridische aanpak (i.v.m. gezag en omvang), en niet afwachten of het wel goed komt. Blijkens de focusgroepen, is vaak afgewacht om de sfeer niet verder te verstoren en om het kind hierin te ontzien omdat juridische procedures belastend kunnen zijn voor het kind. De ouder neemt zichzelf kwalijk dat zij vertrouwen hadden in de toezeggingen van de ex en de jeugdzorg. Als verbeterpunt voor henzelf wordt aangegeven 'minder geëmotioneerd dit proces ingaan' genoemd.

In de focusgroepbijeenkomsten bleken contactverliezende ouders vooral zeer teleurgesteld in autoriteiten. Zoals een vader-ouder het formuleerde: als je je diepe wens voor de ouderrol toont en daar actie voor onderneemt ben je agressief, bedreigend en typisch een man; wacht je af, houd je afstand om het kind te sparen en autoriteiten hun werk te laten doen, dan ben je niet geïnteresseerd, gefocust op werk, en ook typisch een man. Wat je ook doet, je bent ongeschikt om de ouderrol te vervullen. "Het kind kan het niet beter doen, staat tussen 2 vuren." Een centraal verbeterpunt volgens deze ouders is de rol die de ex speelt: haar bijdrage aan het loyaliteitsconflict, waarbij ook anderen in het netwerk worden meegetrokken, inclusief de andere kinderen als die er zijn, en het onmogelijk maken gezamenlijk hulp te zoeken. Een steeds weer terugkerend verbeterpunt in de open vragen is het nalaten van de ex-partner om onjuiste informatie te verstrekken aan de rechter, jeugdzorg en hulpverleners. De hulpverleners wendden zich vaak primair tot de ouder bij wie het kind is (in de ogen van de respondent) en gaan beweringen verder niet na. Dat wordt door de verliezende ouder vooral als probleem ervaren omdat vaak eerst naar aanleiding van die informatie gehandeld wordt. Als later blijkt dat deze informatie niet klopt, zijn er geen sancties op het verstrekken van onjuiste informatie en blijft de situatie vaak zoals die dan al is (inclusief de verdachte positie voor de contactverliezer). Dat is de vorm van het contact verlies waarin de autoriteiten zelf een flinke rol spelen volgens de ouders.

Wat had beter gekund in het professionele netwerk

Voor alle professionals geldt (tabel 57): meer deskundigheid, beter feitenonderzoek (en daarop handelen; geen vooroordelen over moeders en vaders), en andere uitgangspunten hanteren bij rechtspreken. School kan veel meer doen in alle richtingen. School heeft bij de ouders vertrouwen, Hiervan kan gebruik worden

gemaakt.

Andere professionals moeten sneller en in de onderzoek/diagnostiekfase professioneler werken. Het is opvallend dat ervaringsdeskundigen *nooit* het gebrek aan deskundigheid relateren aan gebrek aan effectieve interventies. *Altijd* gaat het om onderzoek/diagnostiek en professionele vooringenomenheid. De juridische/kinderbescherming/ jeugdzorg instanties wordt als cluster bekritiseerd zowel wegens vooringenomenheid als ondoordringbaarheid.

Wat waren sterke punten van de gerealiseerde hulp

In het eigen netwerk wordt vooral gewaardeerd als deze zich bekommerde om het kind. Hier wordt soms een ex genoemd dit het wel goed deed. Veruit de meeste positieve berichten gaan over school en de huisarts.

8.4 Oplossingsrichtingen volgens ervaringsdeskundigen

We komen nu bij de hoofdvraag. Eerst is naar uitgangspunten voor de oplossing via stellingen.

Er zijn 4 stellingen die algemeen, door contactverlizers en houders, vaders en moeders, als de belangrijkste worden omschreven (tabel 68):

- 1&2. het opleggen van dwangmaatregelen bij weigering/traineren onderzoek/diagnostiek of aanbevolen therapie
- het hanteren van een 50/50 uitgangspunt wat betreft de invulling van de ouderrol, wat - blijkens teksten op open antwoorden in het begin van de enquête - iets anders is dan het huidige 'gelijkwaardig' uitgangspunt, waartoe rechtspraak en andere partijen ook rekenen 1 tot 2 weekenddagen in de 2 weken
- het recht op second opinion buiten de in de casus betrokken organisaties, bij een oordeel van RvdK, JB, jeugdzorg, etc.

Deze 4 suggesties voor kenmerken van de oplossingsrichting gaan over *materiële* veranderingen in het proces om het 'fair' te maken. Het gaat om *effectief gelijke* rechten voor vaders en moeders, in plaats van de situatie nu die formeel van gelijkwaardigheid uitgaat, maar dat in de praktijk niet is, ook niet als beide partijen een advocaat kunnen inzetten. De 5e suggestie, echter niet sterk ondersteund door contacthouders, is het kind niet op voorhand, gedurende het onderzoek, bij de ouder te plaatsen die het kind op dat moment heeft/houdt (de facto vermoedelijk >80% de moeder). De cijfers, de ervaringen in focusgroeponderzoek, en bijvoorbeeld de antwoordpatronen bij de stellingen, suggereren dat bij contactverlies door de man/vader twee versterkende mechanismen meespelen: emancipatoire problematiek tussen de partners, en versterking van de positie van de vrouw in complexe scheidingen door een op de moeder gerichte praxis.

Er is een tiental verschillende oplossingsmethoden/aanpakken voorgelegd aan ervaringsdeskundigen met de verwachting dat sommige veel kansrijker zouden zijn dan andere. Dat bleek niet het geval op één uitzondering na (figuren 15/16). Op zich wordt verbetering in vrijwel alle richtingen gewaardeerd. De uitzondering vormen jeugdzorg gerelateerde methodieken, die hebben minder vertrouwen. Contacthouders zijn minder sterk in opinies over wenselijke oplossingen, maar hebben hetzelfde patroon. Er wordt meer belang gehecht aan oplossingen die regel-effectiviteit vergroten en neutraal maken, minder aan therapeutische methoden dan wel methoden die een vorm van samenwerking tussen ex-partners vereisen die niet realiseerbaar blijkt.

8.5. Contactherstel

Bij de ouders die het contact volledig verloren, treedt bij een relevant deel contactherstel op. Dat zagen we in tabel 18-20. Vooral hier kennen we niet het effect van selectie van onze enquête. Grofweg 80% van de vaders heeft op dit moment definitief het contact verloren, bij de overige vaders is het contact hersteld of was de vader tenminste nog enigszins aanwezig bij het kind. Bij moeders liggen de verhoudingen ongeveer hetzelfde. Dan is belangrijk om te weten - gezien de kind-enquête die openingen bood op herstel van contact - ook als dat onaannemelijk leek (tabel 69 en verder). Het krijgen van hulp/ondersteuning is bij 2/3 van de ouders een optie die men wil verkennen, al verwacht men wel een andere band dan er normaliter zou zijn geweest ('eind goed, half goed').

8.6 Het kind-perspectief

De kind-enquête is een qua omvang een kleiner onderzoek, en wij kozen ervoor om de resultaten weer te geven in relatie tot die van de ouders. Een deel van de vragen van de ouder-enquête is niet aan hen gesteld. Ten tijde van enqueteren waren de kinderen meerderjarig, meestal jongvolwassene. Omwille van eenduidige communicatie noemen we deze respondenten toch 'kind', omdat het kind-perspectief centraal staat.

Sociaal-demografisch - scheidingshistorie - contactverlies

Er deden 30 kinderen mee met de enquête, waarvan 27 vrouw. Ten tijde van de scheiding was hun leeftijd min of meer gelijkelijk verdeeld over de range 4-18 jaar, met bij ongeveer 30% leeftijd 6-11 jaar en 30% leeftijd 12-15 jaar. Deze kinderen melden niet vaak een groot leeftijdsverschil tussen de ouders en wel groot opleidingsverschil (ca. 1/4). Naar details is niet gevraagd zodat niet zeker is of het hetzelfde patroon is als bij de ouder-enquête. De kinderen zelf hebben een opleidingsniveau dat t.o.v. Nederland gemiddeld lijkt.

De helft van de kinderen werkt, de rest volgt merendeels nog een opleiding. De geografische herkomst is vergelijkbaar met die van de ouders.

De kinderen rapporteren vaker dan de ouders dat de scheiding onverwacht was, maar 40% was niet helemaal verbaasd. De kinderen waren erg geraakt door de scheiding: 86% erg verdrietig, bij 2/3 van de kinderen waren er gevoelens van boosheid en machteloosheid, van ongeloof, en ook wel dat het niet waar was. Opgelucht was maar 20%, vaker voelde men zich medeschuldig (29%).

Er is zorgvuldig gevraagd aan kinderen of instanties aan hen hebben gevraagd hoe zij het tegen de situatie aankeken, en welke wensen zij hebben over de omgang. Bijna 60% van de kinderen is niets gevraagd, 17% is wel wat gevraagd maar daar is niets mee gedaan, en een klein aantal kinderen meldt dat dan wel de ouders of de rechter/RvdK iets gevraagd hebben. Deze resultaten gelden uiteraard voor de periode dat de scheiding plaatsvindt, maar afgaande op de focusgroepbijeenkomsten waar het kind-perspectief besproken is, kan niet op voorhand gesteld worden dat het nu veel beter is. Dat moet worden onderzocht: weliswaar zijn er richtlijnen om de kind een stem te geven, maar de professionals én vele ouders rapporteren grote aarzeling.

Het contactverlies dat bij deze kinderen optrad, was voor 3/4 een half jaar of langer na het uit elkaar gaan van de ouders. Dat is t.o.v. de ouder-resultaten minder vaak bij de scheiding, mogelijk omdat hier niet veel kinderen erg jong waren ten tijde van de scheiding.

Geprobeerd is het kind te laten terugblikken op het krachtenspel bij het contactverlies: 8/29 kinderen stelt dat contactverlies vooral het gevolg was van trekken van de ouder bij wie het kind bleef; 11/29 stelt zichzelf verantwoordelijk, en 5/29 een combinatie van de trekkende ouder en zichzelf. De ouder met wie het contact

verloren ging had geen grote rol (5/29). In de focusgroep-bijeenkomsten was er geen reden om deze antwoorden in twijfel te trekken. Ook nu ze volwassen zijn, geven ze zichzelf een aanzienlijke rol. De verhalen achter het ontstaan van contactverlies vanuit de blik van het kind - de antwoorden op een open vraag hierover - zijn opvallend neutraal naar beide ouders. De kind-respondenten trekken in de open vragen geen partij voor de moeder (veelal) bij wie men bleef. De feitelijke situatie bij deze kinderen (geen vader in ouderrol) is vaak voorgesteld door, of tenminste goedgekeurd en gesantioneerd door de professioneel betrokkenen als zijnde de beste oplossing voor het kind. Dat is iets dat de kinderen nu vaak betreuren. Een uitzondering vormen enkele kinderen waarvan de verloren ouder zelf vertrok. De kinderen stellen dat het gemis van de andere ouder (meestal vader) mettertijd groter en niet kleiner wordt. Deze kinderen vormen qua contact op dit moment een 'gunstiger' groep dan de ouder-respondenten als het gaat om het huidige contactniveau. Iets meer dan de helft heeft contact. Daar heeft bij velen de steun van Villa Pinedo toe bijgedragen. In de ogen van de kinderen nu zijn een deel van de meest belastende factoren (zie 8.2) hetzelfde als bij de ouders; net als bij hen is het meest prominente een nieuwe relatie van 1 van de ouders (73%). De andere 2 duidelijk meest belastende factoren voor kinderen zijn familieconflicten en verhuizing van één van de ouders. Voor het kind gaat het hier om het verloren gaan van het meest nabije eigen netwerk. Familieconflicten en het verlies van contact van opa, oma, tantes etc. Verhuizen leidt tot het verlies van contact van schoolvrienden, burens en sport/hobby. Huiselijk geweld tussen de ouders wordt net als psychische problemen van de ouders, financiële problemen genoemd, op het 2e niveau, en ook - verrassend - schoolproblemen van de andere kinderen in het gezin.

In het verhaal achter het contactverlies (open vraag) komen 2 emotionele reacties vaak naar voren: egoïsme/terugtrekken van de vader en het in stand houden van het conflict/boos blijven/ kwaadspreken door de moeder. Hoewel huiselijk geweld (ouder-ouder, niet: ouder-kind) dus ook genoemd wordt, is het de grote afwezigheid in de verhalen die de kinderen hebben over de dynamiek van het contactverlies, ook bij kinderen die zeggen dat huiselijk geweld wel aanwezig was. De meest pijnlijke zaken worden genoemd als drijvende kracht, maar niet het huiselijke geweld: dat heeft geen directe rol bij het contactverlies.

Gewenste en ontvangen hulp bij contactverlies

Als de hulp in beeld wordt gebracht tijdens het contactverlies kan de enquête kort worden samengevat: die was er niet veel. Dit is een duidelijk verschil met de beleving van de ouders. Alleen enige hulp van familie, met de eerdere aantekening dat die vaak voor de helft verloren gaat. En de huisarts (27%). Alleen wordt bij 25% nog jeugdzorg genoemd. Voor het gezin, maar niet voor het kind. Het valt op dat ook hier de huisarts feitelijk de meest genoemde en gerespecteerde hulpverlener is. De mentor van school wordt ook genoemd als gerespecteerd hulpverlener.

De hulpbehoefte rond het contactverlies is van andere aard dan die van de ouders. Er zijn veel emotionele problemen (puberteit speelt additioneel mee) waarvoor het kind emotionele steun wil. En verder wil het kind hulp bij onderhouden/herstellen van contact met beide ouders. Er zijn enkele kinderen met een 'verlaat-ouder', waar zaken anders liggen; maar de andere kinderen willen een contactlegger, een bruggenbouwer. Minstens de helft van de kinderen schakelt later toen hij/zij meerderjarig werd, psychologische hulp in vanwege het contactverlies. Zelfs na jaren is er een intense behoefte aan psychologische hulp (en meestal contactherstel). De kinderen geven eerder aan dat ze in de beginfase heel veel last hebben van het verliezen van hun hele vertrouwde netwerk, veel meer dan de ouders zelf, maar het is moeilijk voor hen hier hulp voor aan te wijzen.

De impact - van het contactverlies! - op de kinderjaren, de groei en ontwikkeling, is enorm. Hetzelfde profiel van problemen wordt gemeld als de ouders (als proxy voor hun kinderen) deden. Dit maakt de resultaten aannemelijk, al is de frequentie van ernstige problemen hoog. We zien binnen de kind-enquete een neiging tot onderrapportage: vraag je naar schoolproblemen in het algemeen, dan zegt het kind 'valt wel mee', maar vraag je naar specifieke problemen, dan zijn het er velen.

De kinderen ervaren de gevolgen van contactverlies voor hun ouders, vooral de verliezende, als heel groot. De schade is groot voor de ouders, met name emotioneel. Vooral de contactverliezende ouder ervaart - zo rapporteren de kinderen - veel negatieve emoties zoals pijn en verdriet. Kinderen kregen - naar eigen zeggen - in sommige gevallen een verzorgende rol naar de contacthoudende ouder; dat vonden ze naar, zo bleek in de focusgroepen. Contacthoudende ouders hebben het soms zwaar gehad om de kinderen alleen op te voeden, dit gebeurt vooral in situaties waarbij de contacthouder geen nieuwe relatie krijgt.

Er zijn ook laattijdige gevolgen voor het kind, los van de wens tot contactherstel. Zeer vaak wordt genoemd dat het kind wantrouwend is in de eigen (partner)relatie, geen kinderen durft te nemen. De kind-respondent herkent een ouder in de partner. De situatie zorgt er kennelijk voor dat de kinderen, nu volwassen, moeite hebben met zich te binden. Angst voor afwijzing en fundamentele onzekerheid worden vaak genoemd. Ook worstelen kinderen vaak nog met de relatie met hun andere broers/zusters.

Kind-perspectief vertaald in hulpbehoefte

Bovenstaande maakt duidelijk dat het kind-perspectief grotendeels anders is dan dat van de ouders, en dat deze er in de praktijk vrijwel geheel alleen voor staat. Hieronder bespreken we wat het eigen netwerk (van de ouders met name) en de professionals beter kunnen doen, als het kind voorop staat.

Eigen netwerk. Waar kinderen zeggen behoefte aan te hebben is het instand blijven van hun familienetwerk, de vertrouwde personen om hun heen. Die geen partij trekken, zich niet met vader of moeder verbinden. Voor ouders hebben de kinderen een heel duidelijke boodschap: communiceren met het kind, en liefst ook met elkaar. Als van iedere communicatie van ouder-kind door de andere ouder een probleem gemaakt wordt, gaat het kind eraan onder door. Ze willen ook niet in de ruzies betrokken worden. Kinderen hebben al zeer jong besef van wat volwassenen als 'loyaliteitsconflict' aanduiden. Bijzonder was, bevestigd door de focusgroepbijeenkomst, dat kinderen van contactverliezende ouders verwachtten dat ze - ook na lange tijd geen contact, en ook als het kind daar zelf de reden van was - zelf meer initiatief zouden nemen om weer contact op te nemen met het kind.

Professionals in de zorg moeten betrokkenheid tonen, die ontbreekt. Ook kinderen vragen om handhaving wat betreft de omgangsregeling met de ouders, en de meesten wensen gelijkwaardigheid in de verdeling. Gedwongen therapie voor de ouders is te overwegen. Men hoopt en verwacht een veel grotere rol voor school en huisarts. De jeugdzorg had volgens de kinderen respondenten veel meer moeten doen, en met andere insteek. Door contact met het kind kan JZ weten wat er speelde in plaats van het nagaan van een eigen lijst of uitgaan van eigen verwachtingen. Luisterend oor en bovenal de kinderen helpen door met beide ouders in gesprek te gaan, *vanuit het standpunt dat sowieso beiden evenwichtig in beeld blijven*. Kinderen beschrijven dat de instanties vaak het verhaal van 1 kant krijgen (doorgaans de moeder) en het daarbij laten.

Een mediator kan alleen van waarde zijn voor het kind, als het als volwaardig derde belanghebbende mee kan praten. Rechters zijn gezien de adviezen nogal verschillend ingesteld. Meer waarheidsvinding, meer vragen stellen ook aan omgeving. Een van de respondenten meldde dat hij/zij als 12 jarige de verplichte keus kreeg

van de rechter om het contact met 1 van de ouders te verbreken, waarna dat 'op zijn verzoek' was, hoewel het kind dat uitdrukkelijk niet wilde. Net als bij de ouders, kwam vooral in de focusgroepbijeenkomsten naar voren dat professionals vaak een oplossing kiezen die in hun werksfeer het minste werk kost, met name als element in de beslissing het kind bij 1 ouder te plaatsen.

Terugkijkend kan je niet anders concluderen dan dat de kinderen zich emotioneel en relationeel totaal in de steek gelaten voelen, door beide ouders en door de professionals. De emotionele schade daarvan - minder dan die van de scheiding zelf, zeggen deze kinderen - bepaalt ook hun volwassenheid.

Oplossingsrichtingen richting professionele stakeholders

Tot slot is de kinderen gevraagd naar oplossingsrichtingen voor het professionele veld, juridisch en zorg. Kinderen wensen voor alles een fundamentele professionele attitudeverandering, van regelaar van het scheidingconflict naar luisterend oor voor het kind. Het kind voelt zich nu ongehoord en ongezien. Er is behoefte aan een laagdrempelige professional/loket, zelfstandig toegankelijk voor het kind – evt. met een ondersteuner erbij - om te melden dat afspraken of omgang niet werken. Niet de lange tijdsduur van processen is de grote storende factor, maar voor kinderen het feit dat telkenmale er nieuwe gezichten zijn: de instanties zijn voor hen letterlijk anoniem. In de focusgroepsessie zei een deelnemer: iedereen heeft alles te vertellen, maar je weet nooit wie het is.

Er is veel behoefte aan gesprekken met het kind, zonder een ouder erbij. De kinderen willen de ouders niet verraden, maar wel zelf gehoord worden - hun behoeften en zorgen zijn anders, en dat weten ze al op jonge leeftijd. Niet alleen de focus op het doel (bijvoorbeeld een omgangsregeling), maar ook gericht op de (emotionele, mentale) ervaringen. Tenslotte wil men een herkenbaar team van professionals. In onze woorden: niet met het kind schuiven, maar als team ermee praten. Hoewel de respondenten in meerderheid bekend zijn met allerlei hulpvormen op gezinsniveau - vele werken in de pedagogische of psychologische sector, of zijn ervoor in opleiding - noemt geen kind dat er betere interventies moeten komen, relationeel of anderszins.

8.7 Rode lijn oplossingsmogelijkheden

De ervaringsdeskundigen zien mogelijkheden contactverlies te verminderen. Voor alles zoeken ouders het niet in andere formele regels rond complexe scheidingen, behalve het wijzigen van het ideële uitgangspunt van gelijkwaardig ouderschap in een materiële gelijk uitgangspunt dus ongeveer 50/50 van de tijd, met alleen sterk afwijking bij consensus. Men zoekt het ook niet in betere behandelmethoden als eenmaal contactverlies optreedt, want de basis van alle methoden is vrijwillige deelname van gezinsleden en als buiten de behandelsetting de andere ouder de facto de verhouding met het kind bepaald, werkt een handeling naar verwachting niet. Veel ouders vragen de ex-partner om samen hulp te zoeken maar worden daarin belemmerd door onwil van de andere ouder om mee te werken.

Ervaringsdeskundigen-ouders zoeken het in veel betere uitvoering van bestaande regels, het handhaven van de omgang, en het niet langer opzij zetten van de omgang. Bij laatstgenoemde houdt een ouder het kind vast, al dan niet met een beschuldiging van de andere ouder van huiselijk geweld of erger, het neutraliseren van allerlei stukjes in de uitvoering van regels die uitmonden in een oriëntatie van het kind op de moeder als primaire ouder. Men vraagt aan professionele zijde meer competenties, beter uitzoeken, zakelijker onderzoek

en ook de mogelijkheid van contra-expertise.

In oplossingen die een rol geven aan de jeugdzorg bestaat weinig vertrouwen, vanwege ervaren asymmetrie in de benadering van moeders/vaders en gebrek aan scholing. In de onderzochte situatie van onze steekproef is een groot deel van vader en moeders HBO of universitair opgeleid. Maar een gebrek aan vertrouwen in de JZ vanwege het gevoel van een ondoordringbaar bolwerk met onduidelijke belangen.

Overigens is opvallend dat moeders die contact verloren zeggen dezelfde ervaringen te hebben als vaders als het gaat om onzorgvuldig feiten onderzoek, vooringenomenheid, niet handhaven etc. maar dan zonder de component van 'moeders voortrekken'. Numeriek zijn er veel meer vaders dan moeders contactverliezers, althans in Nederland.

Er bestaat vertrouwen in familierechters dat die deelname kunnen afdwingen aan therapeutische gesprekken voor betere omgang en dat die naleving te realiseren. Dit lijkt aan te sluiten bij het type wensen van de kinderen. Maar de familierechter moet zeker niet (een beetje) therapeut worden.

In gezins/relatietherapeuten zelf is vertrouwen, dat kan voor meerder doelen een aangrijpingspunt zijn. En men staat open voor huisarts en eerstelijnspsycholoog in een rol als intensief begeleider, ook met bevoegdheden. Tenslotte is veel behoefte aan betere emotionele verwerking en, ongeacht wie, deskundigen die daarbij helpen.

Kinderen zijn geen kleine volwassenen. Ze hebben een eigen perspectief. Ze willen allereerst in materiële zin erkend worden als derde partij, vooral voor een luisterend oor. Hierin zijn de bevindingen niet anders dan die van de Kinderombudsman. De kinderen voelen zich nu totaal verlaten, en als ze benaderd worden, dan is het niet voor hun eigen problemen. Kinderen willen ook gelijkkelijk vader en moeder zien, en willen hulp bij het realiseren daarvan, ook al is het conflict tussen de ouders heftig. Kinderen hebben vertrouwen in school en huisarts. Als een stakeholder een veel grotere rol zou moeten krijgen dan is het school. Er is veel minder weerstand tegen jeugdzorg dan bij de ouders, vanuit een negatieve emotie dat de jeugdzorg niet veel betekent. Het feit dat de 'jeugdcluster' steeds weer een ander gezicht heeft, speelt los van inhoudelijke argumenten een grote rol; er is geen vertrouwensrelatie op te bouwen. Een kind wil een band, en een samenwerkend team om *zelf* mee te praten.

Het officiële hulpsysteem geeft de primaire rol aan RvdK, jeugdbescherming, jeugdzorg. Maar feitelijk is de rol van de huisarts groter zowel voor de ouders als voor het kind. Het is de enige, erkend-neutrale vertrouwenspersoon, die kennelijk open staat voor deze niet-medische hulpvraag.

8.8 Beperkingen

Dit onderzoek heeft verschillende beperkingen (zie ook hoofdstuk 5 voor details).

Allereerst zijn de ervaringen van kinderen en van ouders die het contact behielden afkomstig van een relatief kleine groep. Af en toe is op grond van de antwoorden aannemelijk dat er een zekere algemene geldigheid is, maar een betere fundering - vooral als het gaat om verbeterpunten in de bestaande situatie - zou een uitgebreidere, echte steekproef nodig zijn.

Er ontbreken ook bepaalde subgroepen, b.v. de groep van ouders die vanuit een beroerde startpositie (zoals

in ons rapport omschreven) toch erin slagen een (voor het kind) leefbare en niet beschadigende opvoedingssituatie te realiseren. Kortgezegd: we zouden misschien kunnen leren van de keien al moeten we bedacht zijn op variatie in de professionele uitvoering van regels: het ene Hof is het andere niet. Respondenten met een lage opleiding zijn ondervertegenwoordigd in ons onderzoek, wat daarvan echt een bias is kunnen we niet achterhalen. Beperkte financiële middelen zou een mogelijk oorzaak kunnen zijn. Ouders die via advocaten proberen hun recht te halen moeten beschikking hebben over veel financiële middelen.

Er is alleen van een zelfrapportage vragenlijst gebruik gemaakt. Bij waardengeladen onderzoeken kan je soms beter een deel in de vorm van een face-to-face interview doen, om de interviewer te kunnen laten doorvragen, of bepaalde woorden of gevoelens van de respondent te laten verduidelijken. Maar de open vragen antwoorden en het later gehouden focusgroep-onderzoek suggereren goede validiteit.

De vragenlijst vermijdt moeilijk taalgebruik, maar is evengoed lang en soms lastig. Er is geen andere vertaling zodat de scheidingen waar taal/cultuur een rol speelt a priori niet worden gedekt.

Een kwetsbaar punt is dat de vragenlijst cross-sectioneel is, een peiling van het nu geeft, terwijl sommige zaken al lang geleden zijn, en overgroeid zijn door ontwikkelingen, ervaringen en verwerking. Dat veel respondenten zaken opschreven uit het verleden met een detail alsof het gisteren is gebeurd, doet daar niet aan af: grote narijheid grift zich in verhaalvorm in het geheugen, waarbij feiten het afleggen tegen het voor het hart begrijpelijke verhaal. We hebben technieken toegepast om die vertekening te verminderen. De relevantie hiervan is misschien niet zo groot omdat de hamvraag toekomstgericht is, naar oplossingen toe. Tenslotte is dit vragenlijst onderzoek inventariserend, niet conclusief ten aanzien van wat het Expertteam moet adviseren. De wensen van ervaringsdeskundigen - ouders, kinderen - zijn verbonden met andere aspecten, en die moeten worden gewogen.

Bijlage: vragenlijst ouder

Datum: 11 februari 2020

Betreft: Vragenlijst Contact Verlies Kind Na Scheiding ('Ouderverstoting') - CoVeNaS® -lijst

Status: concept, versie 2

A. ACHTERGRONDGEGEVENS OVER UZELF EN UW VOORMALIGE PARTNER/ECHTGENO(O)T(E)

HET GAAT OM DE PARTNER WAARMEE HET PROBLEEM WAS/IS ROND OUDERSCHAP

Vraag A01: Hoe oud bent u nu?

Antwoord: ## jaar [leeftijd in jaren]

Vraag A02: Wat is uw geslacht ?

Antwoord: man/vrouw

Vraag A03: Wat is uw hoogste opleiding ?

Antwoord: [categorieen Triqs]

geen	lagere school	middelbare school	LBO	MBO	HBO	WO
------	---------------	-------------------	-----	-----	-----	----

Vraag A04: Heeft u betaald werk om zelfstandig in uw levensonderhoud te voorzien?

Antwoord:

- ja, en dat was ook zo ten tijde van de scheiding
- ja, maar dat was niet zo ten tijde van de scheiding
- nee, maar dat was wel zo ten tijde van de scheiding
- nee, maar dat was niet zo ten tijde van de scheiding

Vraag A05: Hoeveel jaar geleden vond de scheiding plaats? We bedoelen hiermee het feitelijk apart gaan wonen omdat dat voor dit onderwerp van belang is.

Antwoord: ## jaar geleden (vul 0 jaar in als het minder dan 1 jaar geleden is.)

A06 Woonde u samen in één huis met uw ex-partner, toen u ging scheiden?

- ja

nee

Vraag A07: Hoe oud is de partner van wie u gescheiden bent nu ?

Antwoord: ## jaar

Vraag A08: Hadden/hebben u en uw ex-partner dezelfde sociale/etnische/religieuze achtergrond?

Antwoord:

- ja
- nee, wilt u dat uitleggen? [A09]

A10: Speelde dat verschil een rol bij de ouderverstoting

Vraag A11: Wat is de opleiding van uw ex-partner?

Antwoord: [categorieën Triqs]

Vraag A12: Heeft uw ex-partner betaald werk om zelfstandig in het levensonderhoud te voorzien?

Antwoord:

- ja, en dat was ook zo ten tijde van de scheiding
- ja, maar dat was niet zo ten tijde van de scheiding
- nee, maar dat was wel zo ten tijde van de scheiding
- nee, maar dat was niet zo ten tijde van de scheiding

Vraag A13: Was het gezin dat u had met uw ex-partner, toen u uit elkaar ging, samengesteld of waren er alleen kinderen van u en uw ex-partner?

Antwoord:

- alleen kind/kinderen van mij en mijn ex-partner
- samengesteld, ook stiefkinderen, of half broertjes-zusjes
- anders, wilt u dat uitleggen? [A12]

Vraag A14: Had u het gezag over alle kinderen die u had met uw ex-partner?

Antwoord:

- ja
- nee

Wij weten dat de woonsituatie (ontzettend) belangrijk is voor de praktische invulling van de ouder-kind relaties na een scheiding. Zijn huizen betaalbaar, zijn ze beschikbaar bij elkaar in de buurt, etc. Ook weten we dat de woonsituatie nogal verschillen kan per buurt.

Vraag A15: Wat was de postcode (alleen de 4 cijfers) van het adres waar u woonde voor u uit elkaar ging (ook als u er bleef wonen)

Antwoord: de postcode was/is ###

B. DE SCHEIDINGS-SITUATIE

Nu volgen enkele vragen over uw scheidingssituatie. Twee momenten zijn belangrijk:

- 1. het moment dat u en uw partner gescheiden gingen wonen, dus niet meer op 1 adres (dat noemen we het scheidingsmoment)*
- 2. het moment dat 1 of meer kinderen geen contact meer had met 1 van de ouders (het ouderschapverlies-moment).*

Vraag B01: Hoeveel jaren geleden bent u uit elkaar gegaan (scheidingsmoment, apart wonen) ?

Antwoord: ongeveer ## jaar geleden

Vraag B02: Was de scheiding voor u en uw ex-partner onverwacht ?

Antwoord:

- voor beiden onverwacht
- voor mij onverwacht, maar vermoedelijk niet voor mijn ex-partner
- voor mij niet onverwacht, maar vermoedelijk wel voor mijn ex-partner
- allebei dachten we al een tijdje dat dit zou gebeuren

Bij de volgende vraag gaat het er niet om of het contactverlies met u was, of juist met uw-ex-partner. Maar om de eerste keer dat dat gebeurde. Ook als uiteindelijk het contact na lange tijd weer (wat) hersteld is, moet u van de situatie uitgaan van het verlies.

Vraag B03: Wanneer was er sprake van contactverlies tussen u (of uw ex-partner) en het kind of kinderen (als er meerdere kinderen zijn, of meerdere momenten, wanneer was het eerste verlies)?

Antwoord:

- al voor dat we uit elkaar gingen (wonen)
- meteen of bijna meteen toen we uit elkaar gingen
- een half jaar of meer nadat we uit elkaar gingen
- anders, namelijk

Vraag B04 : **Wilt u daar iets meer over zeggen, b.v. als er meerdere kinderen zijn of meerdere situaties?**

Vraag B05: **Wat is uw situatie ten opzichte van contactverlies:**

Antwoord:

- ik ben een ouder die het contact met 1 of meer kinderen kwijtraakte
- ik ben een ouder die zelf het contact hield met de kinderen, maar meemaakte dat de ex-partner het contact kwijtraakte
- ik ben een ouder die het contact kwijtraakte met 1 of meer kinderen, maar omgekeerd raakte mijn ex-partner ook het contact met een ander kind kwijt
- anders, wilt u dat uitleggen? [B06]

.....

We gaan hieronder uit van de situatie dat u niet meer dan 3 kinderen had met uw ex-partner.

Wilt u beschrijven voor deze kinderen hoe de contact situatie ongeveer was met beide ouders toen u uit elkaar ging, hoe het daarna ging, en wat de situatie nu is . Als u maar 1 kind heeft, vul dan alleen de bovenste in.

Contactkwaliteit Oudste kind

Vraag B06: Hoe oud is het oudste kind?

Antwoord: Antwoord: ## jaar

B07 Hoe was de contactkwaliteit met het oudste kind ten tijde van het uit elkaar gaan? [open vraag]

B08 Hoe was de contactkwaliteit met het oudste kind in de jaren na de scheiding? [open vraag]

B09 Hoe is de contactkwaliteit met het oudste kind nu? [open vraag]

Vraag B10: Heeft u nog andere kinderen? Ja/Nee

Contactkwaliteit Tweede kind

Vraag B11: Hoe oud is het tweede kind?

Antwoord: Antwoord: ## jaar

B12 Hoe was de contactkwaliteit met het tweede kind ten tijde van het uit elkaar gaan [open vraag]

B13 Hoe was de contactkwaliteit met het tweede kind in de jaren na de scheiding [open vraag]

B14 Hoe is de contactkwaliteit met het tweede kind nu? [open vraag]

Contactkwaliteit Derde kind

B15: Heeft u nog andere kinderen? Ja / Nee

Vraag B16: Hoe oud is het derde kind?

Antwoord: Antwoord: ## jaar

B17 Hoe was de contactkwaliteit met het derde kind ten tijde van het uit elkaar gaan [open vraag]

B18 Hoe was de contactkwaliteit met het tweede kind in de jaren na de scheiding [open vraag]

B19 Hoe is de contactkwaliteit met het tweede kind nu? [open vraag]

We hebben vragen gesteld over uzelf, uw ex-partner, iets over uw scheiding en uw kind/kinderen. We kunnen ons goed voorstellen dat er meer aan de hand was: een ziek kind, verlies van baan, gedwongen verhuizing, geldproblemen, (schoon)familie die zich mengt in uw relatie.

Welke van onderstaande situaties heeft u meegemaakt in de eerste tijd na de scheiding

Antwoord:

- B20: A. geen eigen zelfstandige woonruimte
- B21: B. ver weg verhuizing van 1 vd ouders (al dan niet gedwongen)
- B22: C. nieuwe relatie van 1 vd ouders (ZONDER samenwonen)
- B23: D. nieuwe relatie van 1 vd ouders (MET samenwonen)
- B24: E. langdurige of ernstige ziekte van 1 vd ouders (dit gaat dus over u en uw ex-partner)
- B25: F. huilbuien, woedeaanvallen, sterke depressieve gevoelens van 1 vd ouders

- B26: G. helemaal stil terugtrekken van 1 van de ouders
- B27: H. verlies van werk van 1 vd ouders
- B28: I. grote financiële problemen bij 1 vd ouders
- B29: J. schoolproblemen / zittenblijven van 1 vd kinderen
- B30: K. weglopen van 1 vd kinderen
- B31: L. huiselijk geweld (bv. schreeuwen, dreigen, slaan) tussen de ouders
- B32: M. huiselijk geweld tegen kind
- B33: N. ingrijpen jeugdzorg / rechter

B 34: Zijn er dingen die u belangrijk vindt om te vertellen over het ontstaan van het contactverlies, b.v. waarom het zo moeilijk was het gezinsprobleem zelf op te lossen.

U kunt erop rekenen dat we nooit deze informatie, net als al uw antwoorden, nooit herkenbaar zullen weergeven in rapporten of gesprekken!

BLOK C. HULPSITUATIE IN UW GEVAL

Hierna vragen we u naar de hulp die u gevraagd en ongevraagd kreeg in verband met uw scheiding en in verband of met het contactverlies. Wij weten dat dat soms door elkaar loopt, gaandeweg verandert, en dat er veel soorten hulp zijn. En dat die zich vaak op beide ouders richt, maar soms op één of op het kind. En dat de hulp vaak onvoldoende was, of te laat, etc.

Hoe het bij u gegaan is en wat we daarvan kunnen leren, daar gaat de enquête om.

- *We vragen naar uw ervaring in 3 periodes: de periode nog vóór de scheiding en het contact-verlies, de periode van de scheiding zelf, en de tijd erna toen er contactverlies met het kind was.*
- *Voor die periodes vragen we steeds welke hulp is aangeboden of door u gevraagd. Dat is in elke periode vaak anders: als er niet gescheiden wordt, is de rechter nog niet in beeld. En als het kind een of beide ouders niet meer ziet verandert dit ook.*
- *We vragen hoe die hulp werkte: met u en uw ex-partner samen gericht was, alleen met uzelf, of ook of alleen met uw kind. En natuurlijk is belangrijk om te weten wanneer de ouderverstoting of het dreigende contactverlies bij een hulp-gever bekend was, en of daar wat mee gebeurde*
- *We vragen tenslotte hoe u, als u er nu op terugkijkt, de hulp ervaren heeft.*
- *Wij noemen steeds een aantal professionele hulpverleners en niet-officiële zgn. informele hulp, maar u kunt personen of instanties of organisaties toevoegen. De vragen zijn kort, maar u moet vaak kiezen uit veel antwoorden omdat er zoveel mogelijkheden zijn.*

U kunt daarnaast ook in tekstvakken aangeven, wat bijzonder in uw ervaring was.

Dit is dus een lang stuk in de enquête, maar dit komt dus omdat het bij iedereen weer anders is.

DE TIJD VOOR U UIT ELKAAR GING (VÓÓRAFGAANDE AAN DE SCHEIDINGSSITUATIE)

U heeft al ingevuld of de scheiding ineens was of nadat er al enige tijd wat aan de hand was.

Als de scheiding ineens was gaat u meteen naar vraag C..

Wie hielp u of uw gezin met de problemen, in tijd voor u uit elkaar ging. Als er staat 'het kind' gaat het om het kind of de kinderen die toen of later het contact verbraken.

- C01 mijn eigen familie: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt (geen familie die in aanmerking komt)
- C02 familie ex partner: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt (geen familie van de ex-partner die in aanmerking komt)
- C03 mijn vrienden: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt
- C04 onze vriendenkring: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt
- C05 De vrienden van mijn toen nog partner: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt
- C06 bekenden van kerk/geloofsgroep/vereniging: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt
- C07 Belangengroep/lotgenotengroep: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt
- C08 Mijn huisarts: 0 heb ik niet gemeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin
- C09 maatschappelijk werk: 0 heb ik niet gemeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin
- C10 jeugdzorg: 0 heb ik niet gemeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin
- C11 hulpverlener iemand van de psychologenpraktijk / psychiater: 0 niet gemeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin
- C12 mediation deskundige / scheidingsadvocaat: 0 niet ingeschakeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin

- C13 anonieme telefoonhulplijn 0 heb ik niet ingeschakeld/kon niet helpen 0 hielp mij

Vraag C14 Heeft u alleen, of met uw ex-partner samen, iemand anders dan hierboven ingeschakeld in die periode? Dat kan b.v. hulp zijn van alternatieve zorg of van niet-officiële professionals

Antwoord: ja/nee

C15: Wie/Welke hulp heeft u ingeschakeld? [open vraag] [enquête 1 ja / enquête 2 nee]

Vraag C15. Heeft u gebruik gemaakt van internet-websites of andere digitale informatiebronnen om u te ondersteunen?

Antwoord: ja/nee

Uw antwoorden geven een beeld wie ingeschakeld was voordat uw scheiding plaatsvond. Dat is b.v. belangrijk als je een situatie van contactverlies wilt voorkomen. Kunt u hieronder iets zeggen over hoe die periode ging, en of de hulp - als u die had - hielp.

C16: Was er genoeg hulp in de periode voordat uw scheiding plaatsvond, voor uw relatieprobleem en eventueel voor de relatie met het kind, en hielp dat? [open vraag] [enquête 1 ja / enquête 2 nee]

C16: Wilde u rond de scheiding professionele hulp vragen van huisarts, relatietherapie, psycholoog? [enquête 2 ja / enquête 1 nee]

C17: Wilde u rond de scheiding hulp vragen van familieleden (bv. broers, zusters, ouders)? [enquête 2 ja / enquête 1 nee]

DE TIJD VAN DE SCHEIDING

Probeer terug te gaan naar de periode dat u echt in de scheiding zat. Dus de periode tussen uw persoonlijke beslissing en/of die van uw ex-partner om uit elkaar te gaan en het moment van apart wonen. Vaak is dat een ingewikkelde periode geweest met conflicten, met professionals erbij. We vragen weer naar de personen en professionals die u daarbij hielpen, en uw ervaring daarmee.

Wie hielp u of uw gezin met de problemen, in de tijd van de scheiding zelf?

- C18 mijn eigen familie: 0 heb niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt (geen familie die in aanmerking komt)
- C19 familie ex partner: 0 niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt (geen familie die in aanmerking komt)
- C20 mijn/onze vriendenkring: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt

- C21 onze vriendenkring: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt
- C22 De vrienden van mijn toen nog partner...: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt
- C23 bekenden van kerk/geloofsgroep: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt
- C24 Mijn huisarts: 0 heb ik niet gemeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin
- C25 maatschappelijk werk: 0 heb ik niet gemeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin
- C26 jeugdzorg: 0 heb ik niet gemeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin
- C27 hulpverlener van de psychologenpraktijk / psychiater: 0 heb ik niet gemeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin
- C28 belangengroep / lotgenotengroep 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin 0 nvt
- C29 mediation deskundige / scheidingsadvocaat: 0 heb ik niet ingeschakeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp het gezin
- C30 anonieme telefoonhulplijn 0 heb ik niet ingeschakeld/kon niet helpen 0 hielp mij

Vraag C31: Heeft u alleen, of met uw ex-partner iemand anders dan hierboven ingeschakeld in die periode? Dat kan b.v. hulp van alternatieve zorg of niet-officiële professionals?

Antwoord: nee / ja, namelijk

C32: Had u behoefte aan een loket waar u alles kon melden, bespreken en/of regelen tijdens scheidingsproces (juridisch, kindzaken, psychologische hulp, woonkwesities, etc.)?

vraag].....

Vraag C33: Was er genoeg hulp in die periode, om te helpen bij uw relatieprobleem of de relatie met het kind, en hielp dat?

C34: Had u behoefte aan een regisseur? Dat is iemand die meedenkt, of de leiding neemt voor wat er

gebeuren moet. Waarom? [enquête 1]

C35: Had u behoefte aan meer informatie over regels, rechten en plichten? waarom? [enquête 1]

1 = het allerbelangrijkste, daaraan had ik het meest behoefte. 10 = het minst belangrijk, daar had ik geen behoefte. C36: Als u erop terugkijkt, waar had u dan de meeste behoefte aan in de periode dat de scheiding echt plaatsvond?

Geef onderstaande mogelijkheden een cijfer en gebruik elk cijfer maar 1 keer.

Vraag C34 Als u erop terugkijkt, waar had u dan de meeste behoefte aan in de periode dat de scheiding echt plaatsvond (zet de mogelijkheden hieronder op volgorde): [rangordevraag]

C34.A: emotionele steun voor uzelf, een luisterend oor voor uw problemen

C34.B: neutraal en onafhankelijk advies voor u en uw ex-partner samen, over onderlinge relatie

C34.C: neutraal en onafhankelijk advies voor u en uw ex-partner samen, over kind/kinderen

C34.D: advies voor uzelf alleen

C34.E: informatie over zakelijke/financiële rechten en plichten

C34.F: informatie over kinderen/omgangsregeling incl evt. woonsituatie

C34.G: iemand of een instantie die bepaalde zaken constateert of vaststelt

C34.H: iemand of een instantie die overeengekomen afspraken handhaaft

C34.I: iemand die de leiding (tijdelijk) overneemt

C34.J: iemand die er alleen is om steun te geven aan uw kind

Vraag C35: Als u erop terugkijkt, van wie had u tijdens de scheiding meer hulp verwacht, wie heeft u - voor uw gevoel - in de steek gelaten?

De laatste vraag over de scheidingsperiode gaat over hoe goed u door al die hulp geholpen bent. We kunnen dat moeilijk voor elke vorm van hulp, maar vragen u om een totaal-oordeel.

Vraag Hoe goed was alle hulp bij elkaar in de scheidingsperiode?

Ik voelde me.... [5 puntschaal]

C36- helemaal niet begrepen .... heel erg goed begrepen

C37 - helemaal niet serieus genomen/genegeerd ... heel erg serieus genomen

C38 - helemaal niet geloofd	...	helemaal geloofd
C39 - helemaal niet geïnformeerd	...	heel erg goed geïnformeerd
C40 - helemaal niet gesteund in mijn mogelijkheden ...		heel erg versterkt in mijn mogelijkheden

De hulp in die periode (in het algemeen)

C41 - was voor mij bijna niet te bereiken	...	was heel erg goed toegankelijk
C42 - kwam veel te laat in actie	...	ging vrijwel meteen aan het werk
C43 - had heel weinig tijd voor mij	...	gaf alle aandacht die ik wilde
C44 - was ongericht en vaag	...	was resultaatgericht en duidelijk
C45 - was voor mij (bijna) niet te betalen	...	kostte geen geld
C46 - was helemaal op mijn ex-partner gericht	...	helemaal op mij gericht
C47 – was heel oneerlijk/vooringenomen naar mij	...	was rechtvaardig naar mij toe
C48 - had geen aandacht voor mijn ouderrol	...	had heel veel aandacht voor mijn ouderrol
C49 - was erg onzorgvuldig met privacy	...	was erg zorgvuldig met privacy

C50: Welk rapportcijfer geeft aan de hulp als geheel in de scheidingsperiode? [cijfer 1-10]

C51: Wilde u toen het contactverlies duidelijk werd professionele hulp vragen van huisarts, relatietherapie, psycholoog?

C52: Wilde u toen het contactverlies duidelijk werd hulp vragen van familieleden (bv. broers, zusters, ouders)?

DE TIJD NA DE SCHEIDING TOEN ER CONTACTVERLIES MET EEN KIND WAS

Geef nu uw ervaringen over de periode vanaf het contactverlies met het kind. We vragen weer naar de personen en professionals die u hielpen toen er contactverlies met het kind was.

Wie hielp u in de periode van het contactverlies?

- C53 mijn eigen familie: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp alle gezinsleden 0 nvt (geen familie die in aanmerking komt)
- C54 familie ex partner: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp alle gezinsleden 0 nvt (geen familie die in aanmerking komt)

- C55 mijn vriendenkring: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner
0 hielp het kind 0 hielp alle gezinsleden 0 nvt
- C56 vrienden van ex-partner: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner
0 hielp het kind 0 hielp alle gezinsleden 0 nvt
- C57 bekenden van kerk/geloofsgroep: 0 heb ik niet gevraagd/hielp niet 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner
0 hielp het kind 0 hielp alle gezinsleden 0 nvt
- C58 mijn huisarts: 0 heb ik niet gemeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp
het kind 0 hielp alle gezinsleden
- C59 maatschappelijk werk: 0 heb ik niet gemeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner
0 hielp het kind 0 hielp alle gezinsleden
- C60: de school van mijn kind (leerkracht, mentor, vertrouwenspersoon, etc.)...
- C61 jeugdzorg: 0 heb ik niet gemeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp
het kind 0 hielp alle gezinsleden
- C62 iemand van de psychologenpraktijk / psychiater: 0 heb ik niet gemeld/kon niet helpen 0 hielp
mij 0 hielp mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp alle gezinsleden
- C63 mediation deskundige / advocaat: 0 heb ik niet ingeschakeld/kon niet helpen 0 hielp mij 0 hielp
mijn ex-partner 0 hielp het kind 0 hielp alle gezinsleden
- C64 anonieme telefoonhulplijn 0 heb ik niet ingeschakeld/kon niet helpen 0 hielp mij

Vraag C65 Heeft u alleen, of met uw ex-partner samen, iemand anders dan hierboven ingeschakeld vanwege het contactverlies met het kind/ouderverstoting? B.v. hulp van alternatieve zorg of niet-officiële professionals?

Antwoord: nee / ja, namelijk C65 [open vraag]

Vraag C66. Heeft u gebruik gemaakt van internet-websites of andere digitale informatiebronnen om u te ondersteunen?

Antwoord: nee / ja

C67: Was er genoeg hulp bij de problemen rond het contactverlies met het kind, en hielp dat? (ook beantwoorden als u de ouder bent met wie het contact bleef). [open vraag]

C68: Had u behoefte aan een 1 loket waar u alles kon melden, bespreken en/of regelen dat te maken had met het contactverlies met uw kind? [enquête 2]

(juridisch, problemen kind, psychologische hulpbehoefte, woon- en gelzaken, etc.)

C68: Had u behoefte aan een regisseur? Dat is iemand die meedenkt, of de leiding neemt voor wat er gebeuren moet. Waarom? (ook beantwoorden als u de ouder bent met wie het contact bleef) [open vraag] [enquête 1]

C69: Had u behoefte aan meer informatie over regels, rechten en plichten? Waarom? (ook beantwoorden als u de ouder bent met wie het contact bleef). [open vraag] [enquête 1]

Vraag C69 Als u erop terugkijkt op het contactverlies/de ouderverstoting, waar had u dan de meeste behoefte aan (zet de mogelijkheden hieronder op volgorde): [rangordevraag]

1 = daar had ik het meest behoefte aan 10 = daar had ik het minst behoefte aan C70: Als u terugkijkt op het contactverlies/de ouderverstoting, waar had u dan de meeste behoefte aan (zet de mogelijkheden hieronder op volgorde)

Geef onderstaande mogelijkheden een cijfer en gebruik elk cijfer maar 1 keer.

- C69.A: emotionele steun voor uzelf, een luisterend oor voor uw problemen
- C69.B: neutraal en onafhankelijk advies voor u en uw ex-partner samen, over kind/kinderen
- C69.C: advies voor uzelf alleen
- C69.D: informatie over hoe het zit met uw zakelijke/financiële rechten en plichten
- C69.E: informatie over hoe het zit met juridische regels rond kinderen/omgangsregeling
- C69.F: informatie over hoe een goede woonsituatie i.v.m. kind/kinderen kan worden bereikt
- C69.G: iemand of een instantie die bepaalde zaken rond het kind regelt en ondersteunt
- C69.H: iemand of een instantie die overeengekomen afspraken rond het kind handhaaft
- C69.I: iemand die de leiding (tijdelijk) overneemt
- C69.J: iemand die er alleen is om steun te geven aan uw kind

Hoe goed was alle hulp bij elkaar rondom het contactverlies met uw kind?

Ik voelde me ... [5 puntschaal]

☐ C70 - helemaal niet begrepen	....	heel erg goed begrepen
☐ C72 - helemaal niet serieus genomen/genegeerd	...	heel erg serieus genomen
☐ C73 - helemaal niet geloofd	...	helemaal geloofd
☐ C74 - helemaal niet geïnformeerd	...	heel erg goed geïnformeerd
☐ C75 - helemaal niet gesteund in mijn mogelijkheden ...		heel erg versterkt in mijn mogelijkheden

☐ C76 - was voor mij bijna niet te bereiken	...	was heel erg goed toegankelijk
☐ C77 - kwam veel te laat in actie	...	ging vrijwel meteen aan het werk
☐ C78 - had heel weinig tijd voor mij	...	gaf alle aandacht die ik wilde
☐ C79 - was ongericht en vaag	...	was resultaatgericht en duidelijk
☐ C80 - was voor mij (bijna) niet te betalen	...	kostte geen geld
☐ C81 - was helemaal op mijn ex-partner gericht	...	helemaal op mij gericht
☐ C82 - heel oneerlijk/vooringenomen naar mij	...	rechtvaardig naar mij toe
☐ C83 - had geen aandacht voor mijn ouderrol	...	had heel veel aandacht voor mijn ouderrol
☐ C84 - was erg onzorgvuldig met privacy	...	was erg zorgvuldig met privacy

C84: Welk rapportcijfer geeft aan de hulp bij contactverlies kind/ouderverstoting?

Antwoord: ##

D. GEVOLGEN VAN CONTACTVERLIES VOOR HET KIND EN VOOR U

Vraag: als u nu terugkijkt naar de gevolgen van contactverlies met het kind, hoe beoordeelt u dat? We kijken eerst naar de gevolgen voor het kind. Als u het niet weet, vult u de vraag niet in. Vul de vragen ook in als u de ouder bent met wie het kind nog wel contact heeft.

Mijn kind

[5 puntschaal]

D01 had op school problemen in de klas ... deed op school gewoon mee in de klas

D02 verzuimde niet vaker dan andere kinderen ... verzuimde veel vaker dan andere kinderen

D03 leerde veel minder goed dan kon ... leerde zo goed/snel als bij mijn kind paste

D04 kon zich op school niet concentreren ... kon zich op school goed concentreren

D05 raakte buitengesloten, had geen vrienden/vriendinnen ... had goed contact met vrienden/vriendinnen

D06 is vaak boos en dan weer verdrietig of stil ... heeft geen emotionele problemen

D07 sliep slecht ... sliep goed

D08 sliep vaak buitenshuis ... sliep thuis (bij de ouder met wie contact was)

D09 leefde heel ongezond (eten, drinken, roken, alcohol, drugs)... leefde gewoon gezond

D10 was niet vaker ziek ... was veel vaker ziek

D11 maakte schulden ... had geen geldproblemen

D12 ging met verkeerde vrienden/vriendinnen om ... had gewone vrienden/vriendinnen

D13 kreeg te snel seksuele relaties ... had een normale seksuele belangstelling

D14 wist helemaal niet wat ze na school wilde doen ... had een duidelijk idee van wat ze wilde

D15 kreeg ruzie met mijn andere kinderen ... hield goed contact met alle kinderen/nvt

D16 heeft veel last van schuldgevoel ... heeft geen last van schuldgevoel voor de scheiding

Uzelf

D17: Hoe zou u de gevolgen willen beschrijven voor uw gezondheid en dagelijks leven, voor uw relaties met vrienden en op het werk, en voor uw leven als geheel? [open vraag] [equete 1]

D17: De relatie tussen dit kind en andere kinderen in het gezin (eigen broers en zusters) zijn blijvend verstoord/gestoord [equete 2]

D18: De opleiding/beroepskeuze is sterk bepaald door de situatie (bv. opleiding op psychologisch of juridisch terrein)

D19: Het krijgen/hebben van een vaste relatie door het kind is sterk bepaald door de situatie

D20: Het krijgen/willen hebben van kinderen (kinderwens) is sterk bepaald door de situatie

E. WAT HAD BETER GEKUND - WAT KAN JE LEREN VAN UW ERVARING ?

Met uw ervaring kunt u waarschijnlijk wel aangeven wie het beter had kunnen doen, om de situatie van contactverlies te stoppen, of misschien wel te voorkomen. En wat dan beter had gekund, en wanneer. Het gaat dus in de eerste plaats om het contact verlies, en niet om uw scheiding in het algemeen.

E01: Als u terugkijkt op de situatie die nu ontstaan is, in welke periode had de professionele zorg het vooral beter moeten doen

(probeer 1 periode te kiezen waar het meest verbeterd moet worden)? [Enquete 2]

E02: Als u terugkijkt op de situatie die nu ontstaan is, had het uitgemaakt als professionals anders gewerkt hadden waarbij zowel u als uw ex-partner samen met professionals zouden bedenken en beslissen hoe het probleem van contactverlies moet worden aangepakt? [Enquete 2]

E03. Wat hadden familie en vrienden beter kunnen doen, en wanneer vooral? [open vraag] [enquete 2 geloten vraag]

E04. Wat had uzelf beter kunnen doen, en wanneer vooral? [open vraag] [enquete 2 geloten vraag]

E05. Vindt u dat uw kind iets beter had kunnen of moeten doen? [open vraag] [enquete 2 geloten vraag]

E06. Wat had uw ex-partner beter kunnen doen, en wanneer vooral? [open vraag] [enquete 2 geloten vraag]

E05. Wat hadden professionals uit de zorg beter kunnen doen, en wanneer vooral? [open vraag] [enquete 2 geloten vraag]

Denk b.v. aan huisarts, psychiater, kinderarts, pedagoog, school- of jeugdarts

E06 Wat hadden advocaten (evt. mediators) beter kunnen doen en wanneer vooral? [open vraag] [enquete 2 geloten vraag]

E07 Wat had - eventueel - de rechter beter kunnen doen, en wanneer vooral? [open vraag]

E08: Wat hadden professionals uit het juridische/gemeente wereld beter kunnen doen (kinder - en jeugdbescherming, politie, veilig thuis, wijkteam)? [open vraag]

E09: Wat hadden medewerkers van de school van het kind (klassenleerkracht, mentor, vertrouwenspersoon) beter kunnen doen?

E10: Hebben medewerkers van de school van het kind ook iets heel goeds gedaan om contactverlies te stoppen of te voorkómen?

E11: Wat hadden pedagoog, psycholoog, of relatietherapeut beter kunnen doen?

E12: Hadden pedagoog, psycholoog, of relatietherapeut ook iets heel goeds gedaan om het contactverlies te stoppen of te voorkómen?

E13: Wat hadden medische specialisten zoals psychiater (volwassen, jeugd), kinderarts, etc beter kunnen doen?

E14: Hadden medische specialisten ook iets heel goeds gedaan om contactverlies te stoppen of te voorkómen?

E15: Wat hadden advocaten (evt. mediators) beter kunnen doen?

E16: Hebben advocaten (evt. mediators) ook iets heel goeds gedaan om contactverlies te stoppen of te voorkómen?

E17: Wat had - eventueel - de rechter beter kunnen doen?

E18: Heeft - eventueel - de rechter ook iets heel goeds gedaan om contactverlies te stoppen of te voorkómen?

E19: Wat hadden professionals uit het juridische/gemeente wereld beter kunnen doen (kinder- en jeugdbescherming, jeugdzorg, politie, veilig thuis)?

E20: Hebben professionals uit het juridische/gemeente wereld ook iets heel goeds gedaan om contactverlies te stoppen of te voorkómen?

E22: Regel 1. Als ouders scheiden en zij hebben minderjarige kinderen, dan moet het bij het regelen van de kinderopvang niet uitmaken of ze officieel getrouwd zijn, samenwonen of een andere relatie hebben.

E23: Regel 2. Als ouders scheiden en zij hebben minderjarige kinderen, dan moet het bij het regelen van de kinderopvang het uitgangspunt zijn: een kwantitatief gelijke zorg- en opvoedkundige taak (fifty-fifty), ondersteund door regels over geld en wonen.

E24: Regel 3. Als gescheiden ouders gelijkwaardig voor hun kinderen zorgen, hebben ze, ook als zij een nieuwe partner krijgen, geen vrijheid van wonen zolang de kinderen nog geen 16 jaar zijn.

E25: Regel 4. Ouders die het oneens zijn over de invulling van de kinderopvang hebben beiden recht op een volledig diepgaand onderzoek voorafgaande aan omgangsafspraken. Medewerking hieraan is voor beiden verplicht.

E26: Regel 5. Bij diepgaand onderzoek naar de gezinssituatie is voor het bepalen van de situatie van het kind de informatie van school of kinderopvang bepalend en pas daarna die van professionals die speciaal worden

gevraagd (kinderbescherming, jeugdzorg).

E27: Regel 6. Bij een complexe scheiding hebben beide ouders recht op een onafhankelijk second opinion van deskundigen (ook wat betreft kindbescherming, jeugdzorg, rechter).

E28: Regel 7. Voorlopige plaatsing bij 1 van de 2 ouders bij twijfels over de gezinssituatie moet alleen worden toegestaan als beide ouders hiermee instemmen. Evt. met verplichte gezinsondersteuning.

E29: Regel 8. Als regelingen (inclusief het deelnemen aan diagnostiek of therapie) worden afgesproken of bepaald door de rechter, moeten dwangmaatregelen worden uitgevoerd als 1 van de ouders weigert of hindert.

E30: Regel 9. In het belang van het kind en de ouders, moeten zo min mogelijk verschillende personen en instanties zich met een complexe scheiding bemoeien.

E31: Regel 10. Het kind zou zo veel mogelijk geraadpleegd moeten worden over de feiten, maar zo min mogelijk over de regeling/oplossing/toewijzing

---

De laatste vraag is misschien wel een moeilijke, maar voor de Expertteam wel belangrijk. Met behulp van uw ideeën moet zij daar advies over geven. We willen weten waar de professionele hulp (juridisch, sociaal, financieel, medisch) aan moet werken. Met geeft u aan dat u geen mening hebt, of niet precies weet wat ermee bedoeld wordt.

E09: Werkmethodes voor alle professionals om duidelijk krijgen of er huiselijk geweld tegen 1 van de ouders is, en om er iets aan te doen

Antwoord: belangrijk - - onbelangrijk

E10: Werkmethodes zodat alle professionals op dezelfde manier onderzoeken of er huiselijk geweld is geweest.

Antwoord: belangrijk - - onbelangrijk

E11: Werkmethodes voor de politie om verstoring in de omgangsregels in goede banen te leiden (via aandringen, dwingen of harde maatregelen)

Antwoord: belangrijk - - onbelangrijk

E12: Korte maar intensieve aanpak (therapie) door gezinsdeskundigen, waarbij een kind met contactverlies met beide ouders in een veilige omgeving wordt gebracht voor hulp.

Antwoord: belangrijk - - onbelangrijk

E13: Werkmethodes (en bijbehorende juridische regels) voor een rechter die het mogelijk maken de hoofdverblijfplaats(en) van het kind aan te passen, en een omgangsregeling af te dwingen.

Antwoord: belangrijk - - onbelangrijk

Werkmethodes voor alle professionals die erkennen dat de scheiding blijvend is,

maar waarbij beide ouders verplicht begeleid worden door een eigen professional, zonder dat de ouders contact met elkaar hebben (parallel ouderschap)

E15: Werkmethodes voor de jeugdzorg, waarbij 1 gezinsvertegenwoordiger het gescheiden levende gezin leidt wat betreft de omgang met het kind (in plaats van 2 advocaten en procedures).

Antwoord: belangrijk - - onbelangrijk

E16: Werkmethodes voor familierechters die binnen het juridisch kader ook (gezins)therapeutische inzichten toepassen. Dus de familierechter wordt dan ook een beetje hulpverlener.

Antwoord: belangrijk - - onbelangrijk

E17. Werkmethodes voor de familierechter die deelname kan afdwingen aan therapeutische gesprekken om omgang te verbeteren.

Antwoord: belangrijk - - onbelangrijk

E18: Werkmethodes die geschikt zijn voor niet-gespecialiseerde professionals (in situatie van ouderverstoting) die bereid zijn tot intensieve begeleiding (b.v. huisarts, praktijkondersteuner, eerste lijns psycholoog).

Antwoord: belangrijk - - onbelangrijk

E19: Behandelmethodes voor de verwerking van het contactverlies door de ouder

Antwoord: belangrijk - - onbelangrijk

F. WAAROVER WILT MET DE ANDERE ERVARINGSDESKUNDIGEN OVER PRATEN

Hierboven heeft u kunnen invullen wat uw situatie is, wat uw ervaringen met hulp waren voor, tijdens en na de scheiding waarbij een kind geen contact meer had met 1 van de ouders. Die hulp kan wel of niet goed zijn uitgevoerd, en kan grotendeels gelukt zijn of niet. Ook al stelden we veel vragen, er is vast nog meer te vertellen.

Binnenkort [eind maart 2020] komt een groot aantal personen die deze vragenlijst beantwoordde bij elkaar, in een veilige omgeving, om hun ervaringen door te spreken. De antwoorden op deze vragenlijst zijn dan hulpmiddel. Maar zoals u ziet zijn er veel onderwerpen, en waarschijnlijk heeft u nog in de tekstvakken nuttige ervaringen opgeschreven waar we niet aan gedacht hebben. U kunt ons enorm helpen als u hieronder in een paar woorden zegt waar u beslist wel over wil praten met elkaar, en welk onderwerp of welke onderwerpen als u het mag zeggen beslist niet besproken moeten worden.

F01. Welke ervaring of oplossing wilt u in de bijeenkomst beslist wel bespreken met andere ervaringsdeskundigen? [enquete 1]

F02: Welke ervaring of oplossing wilt u in de bijeenkomst beslist niet bespreken met andere ervaringsdeskundigen? [enquete1]

F03: Wat vindt u als we op de bijeenkomst zowel ouders uitnodigen die het contact verloren, als ouders die juist het contact hielden? [enquête 1]

F01: Zou u in zo'n situatie van mogelijk contactherstel in het begin geholpen willen worden?

F02: In het geval u toch weer contact krijgt (op uw initiatief of dat van het kind) wat verwacht u dan wat betreft de band met uw kind na enige tijd:

F03: Als u er over nadenkt, heeft u dan toch de hoop of verwachting dat er contact-herstel optreedt met uw kind (misschien volwassen)?

F04: We willen graag weten of u ons toestaat de resultaten ook wetenschappelijk te publiceren, zodat iedereen kan leren van uw ervaring. NB uw antwoorden zullen op geen enkele manier herkenbaar zijn.

Ja, ik geef de onderzoekers van Triqs toestemming tot wetenschappelijke publicatie

Nee, ik geef geen toestemming tot wetenschappelijke publicatie

Dit waren de laatste vragen. We vragen u dringend deze vragenlijst niet te kopiëren of in de openbaarheid te brengen. Uw reacties en resultaten worden besproken, en we zullen die ook gebruiken om de vragenlijst te verbeteren

Einde vragenlijst CoVeNaS® - ouder - auteur G.J. Bonsel - copyright TRIQS BVRvdK 2020

Triqs. Verbinden en ontwikkelen.

Bezoekadres
Eiffelstraat 66-70
8013 RT Zwolle

Postadres
Postbus 30172
8003 CD Zwolle

038 - 466 15 70
info@triqs.nl
www.triqs.nl